

STATISZTIKAI SZEMLE

A KÖZPONTI
STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DR. BELYÓ PÁL, ÉLTETŐ ÖDÖN, DR. HARCSA ISTVÁN,
DR. HUNYADI LÁSZLÓ (főszerkesztő), DR. HÜTTL ANTÓNIA, DR. KÖRÖSI GÁBOR,
DR. MÁTYÁS LÁSZLÓ, DR. MELLÁR TAMÁS (a Szerkesztőbizottság elnöke), NYITRAI FERENCNÉ DR.,
OROS IVÁN, DR. RAPPAI GÁBOR, DR. SIPOS BÉLA, DR. SZILÁGYI GYÖRGY,
DR. TÓTH ISTVÁN GYÖRGY, DR. VITA LÁSZLÓ, DR. VUKOVICH GABRIELLA

77. ÉVFOLYAM 8. SZÁM

1999. AUGUSZTUS

E SZÁM SZERZŐI:

Bocz János, a Központi Statisztikai Hivatal titkára; *De Vries, Villem*, a Holland Statisztikai Hivatal elnökhelyettese; *Dr. Harsányi László*, a Szonda Ipsos Média-, Vélemény- és Piackutató Intézet igazgatója; *Hüttl Antónia*, a Központi Statisztikai Hivatal elnökhelyettese; *Dr. Lakatos Miklós* főtanácsos, a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezető-helyettese; *Sándorné dr. Kriszt Éva*, a Pénzügyi és Számviteli Főiskola tanszékvezető docense; *Vajda Ágnes*, a Munkügyi Kutatóintézet tudományos munkatársa.

*

Mészáros Árpád, a KSH osztályvezetője; *Nádudvari Zoltán*, a KSH szakfőtanácsosa; *Szász Kálmán* kandidátus, a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat tudományos kutatója; *Tűz Lászlóné*, a KSH ny. osztályvezetője.

ISSN 0039 0690

Megjelenik havonta egyszer
Főszerkesztő: dr. Hunyadi László
Kiadja: a Központi Statisztikai Hivatal
A kiadásért felel: dr. Mellár Tamás
2260 – Akadémiai Nyomda
Martonvásár, 1999
Felelős vezető: Reisenleitner Lajos

Szerkesztők: Dr. Domokos Attila, Szűcsné Bruckner Mariann, Visi Lakatos Mária
Tördelőszerkesztők: Bálinthné Bartha Éva, Simonné Káli Ágnes

Szerkesztőség: Budapest II., Keleti Károly utca 5–7. Postacím: Budapest, 1525. Postafiók 51.
Telefon: 345-6528, Telefax: 345-6783
E-mail: statszemle@ksh.x400gw.itb.hu

Kiadóhivatal: Központi Statisztikai Hivatal, Budapest II., Keleti Károly utca 5–7.
Postacím: Postafiók 51. Budapest, 1525. Telefon: 345-6212

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Előfizethető bármely hírlapképesítő postahivatalnál és a Hírlap-előfizetési és Elektronikus Posta Igazgatóság Hírlapelőfizetési Irodájánál, (Budapest VIII., Orczy tér 1., Telefax: 303-3440) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással Postabank Rt. 219-98636, 021-42795 pénzforgalmi jelzőszámra.
Előfizetési díj: fél évre 2100 Ft, egy évre 4200 Ft

Beszerezhető a KSH Könyvesboltban. Budapest II., Keleti Károly u. 10. Telefon: 212-4348

TARTALOM

STATISZTIKAI ELEMZÉSEK

A nonprofit szervezetek vállalkozásairól. – <i>Vajda Ágnes</i>	625
A nonprofit szervezetek statisztikája. – <i>Bocz János</i>	639
Még egyszer a vállalkozásokról. – <i>Sándorné dr. Kriszt Éva</i>	648

MÓDSZERTANI TANULMÁNYOK

A nemzeti statisztikai rendszerek teljesítménye. – <i>Villem De Vries</i>	656
Információs szabadság – Adatvédelem – Statisztika. (VI.) – <i>Dr. Lakatos Miklós</i>	674

SZEMLE

A jövő kihívásai a statisztikában. – <i>Hüttl Antónia</i>	681
Az Európai Unió statisztikai kutatási programja.	684
Magyar szakirodalom	
Kuti Éva: Hívjuk talán nonprofitnak...(<i>Dr. Harsányi László</i>)....	687

STATISZTIKAI HÍRADÓ

Személyi hírek	689
Szervezeti hírek – Közlemények	689

STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ

Külföldi statisztikai irodalom

Franchet, Y.: Minőségi elvárások a statisztikával szemben. (<i>Szász Kálmán</i>).....	691
Kramer, H.: A gazdaságpolitika koordinálása az EU valutauniójának országaiban. (<i>Nádudvari Zoltán</i>)	692

Firth, D. – Payne, C. – Payne, J.: A munkanélküliek átképzési programjainak hatékonysága. (Tűz Lászlóné).....	694
Az ENSZ népesség-előrejelzésének 1998. évi revíziója. (Mészáros Árpád)	696
Külföldi folyóiratszemle	696

Utánnnyomás csak a forrás megjelölésével!

A NONPROFIT SZERVEZETEK VÁLLALKOZÁSAIRÓL*

VAJDA ÁGNES

A kutatás a magyarországi nonprofit szervezetek vállalkozási tevékenységének kiterjedését, formáit, tartalmát kívánta tisztázni. Az OTKA-támogatás, az 1995-ös év üzleti tevékenységének feltérképezését tette lehetővé. Kiinduló hipotézisemben azt fogalmaztam meg, hogy vajon a forráshiánnyal küszködő nonprofit szektor számára lehetséges-e a bevételek számottevő növelése vállalkozási tevékenység segítségével.¹

A kutatás hipotézisei

A hipotézist a rendszeres nonprofit statisztikák eredményeire alapozva fogalmaztam meg. A nonprofit adatgyűjtések szerint a civil szervezetek bevételeiben a vállalkozási tevékenységből származó összegek nem elhanyagolható súlyt képviselnek. A hipotézis – ha kicsit stílustörően hangzik is – a „wishful thinking”-ből is táplálkozott. Arra gondoltam, hogy e születőfélben lévő, több tízezer szereplős szektornak, miért ne lehetnének olyan esélyei, mint egy másik szektornak, a kisvállalkozóinak, amely úgyszintén szinte előzmények nélkül, illetve hosszú történelmi szünet után épült fel a rendszerváltást követően. A kisvállalkozói szektor szereplői, ezek a jórészt kényszerből lett egzisztenciák, több tíz-, százezren, akik szinte tőke és vállalkozási tapasztalat nélkül, csupán szakmai ismereteiket és kapcsolati tőkájukat mozgósítva teremtettek megélhetést maguknak, családjuknak, sőt esetenként a kissoervezet gazdasági növekedését, terjeszkedését is sikeresen oldották meg.

Nyilvánvaló, hogy a két szektor alapvető funkciójában különbözik egymástól: míg egyik oldalon a vállalkozásból származó profit termelésének egyedüli célja, hogy a civil szervezet nagyobb forrásokat mozgósítva tudja teljesíteni szolgáltató szerepét (ideális esetben) betartva a profit szétoztásának tilalmát, a vállalkozók elsődleges funkciója a

* A tanulmány „A nonprofit szervezetek és vállalkozásaik” c. OTKA-kutatás keretében készült. A kutatás nyilvántartási száma: T 020767.

¹ A nonprofit szervezetek (a továbbiakban nonprofitok) vállalkozási tevékenységének kormányzati megítélése nem egyértelmű. A kilencvenes évek elején hosszas viták zajlottak az Igazságügyi Minisztérium szakértői és a nonprofit szakemberekből álló ún. Konzultatív Tanács között arról, megengedhető-e, hogy a nonprofit szervezetek üzleti tevékenységet folytassanak. A minisztérium korlátozni akarta ezt a jogát az alapítványoknak és egyesületeknek, míg a Konzultatív Tanács védelmezte. Végül a szektor érdekvédelmi szerve érvényesíteni tudta álláspontját, többek között arra hivatkozva, „... hogy az alapítványoknak kötelességük az alapítóke jövedelmező felhasználása, s ennek gyakran a vállalkozási tevékenység a legegélvezetőbb módja” ([6] 71. old.).

helytállás a piaci versenyben, a profit előállítása és annak a tulajdonos érdekében történő felhasználása.

Még ha meghökkentőnek tűnik is az ötlet, hogy a versenyszférában működő szervezetek forrásteremtését és a nonprofit, hangsúlyozottan nem piaci szférában tevékenykedő alapítványok és egyesületek bevételeit egy gondolatkörben említsük, az nem tagadható, hogy közös vonásuk lehet az indulással járó probléma, a működéshez szükséges tőke megteremtése. A civil és a vállalkozói szektorban az elmúlt alig néhány évben lezajlott robbanásszerű növekedés egyaránt jogosan veti fel a kérdést, honnan származnak a források, az alapvető eszközök a nonprofit szolgáltatások teljesítéséhez és honnan az önálló gazdálkodásához.

Az elemzésben ezekre a kérdésekre megnyugtató válaszok nem adhatók. A kérdésekkel lassan könyvtárnyi irodalom foglalkozik, mind a nonprofit szektor forrásainak feltárása, mind a gazdálkodók tőkéjének megteremtése számos kutatás és elemzés tárgya. A jelen kutatás mindössze azt kísérel meg feltárni – elsősorban számokra, statisztikai adatokra támaszkodva – hogy a nonprofit szektor forrásainak bővítésében van-e, lehet-e jelentős szerepe a szervezetek gazdálkodási, vállalkozási tevékenységének. A kutatás a hipotézis tesztelésén kívül – mellékesen – szeretne hozzájárulni ahhoz is, hogy eloszlassa azt az eléggé általános tévhitet, miszerint a nonprofit működés eleve kizárja az üzleti aktivitást.

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) rendszeres, éves statisztikai megfigyelései képet adnak a nonprofit szektor méretéről, összetételének alakulásáról, gazdálkodási jellegzetességeiről. Az 1992-től rendelkezésre álló adatgyűjtések az alapítványok és egyesületek legfontosabb jellemzőit, bevételeit és kiadásait, vagyoni helyzetét és foglalkoztatási adatait veszik számba. A bevételi szerkezet vizsgálata kimutatta, hogy 1994-ben, amikor a kutatási hipotézist megfogalmaztam, a szektor összbevételének pontosan 30 százaléka gazdálkodási tevékenységből származott (ezen belül a vállalkozási bevételek súlya jelentősebb volt, mint a kamatbevételek és pénzügyi befektetések hozamai) [3]. Ugyanakkor a szektorban a gazdálkodási bevétel aránya évről évre csökkent. 1992-ben, amikor a nonprofit szektorra vonatkozó első, a későbbiekhez hasonló szerkezetű adatgyűjtést végezte a KSH, a források között a gazdálkodási bevétel még több mint 35 százalék volt [1]. Egy évvel később az arány 32 százalékra csökkent [2], s a gazdálkodási (pontosabban azon belül csak a vállalkozási) tevékenység részletes vizsgálatára irányuló kutatást megelőző évben, 1994-ben 30 százalékra esett vissza. Közben azonban a szektor szereplőinek száma és bevételei is nőttek, nominál értéken legalábbis, tehát a gazdálkodási bevételeknek csak az aránya csökkent, összege emelkedett (az 1992-es nem egészen 18 milliárd forintról 43 milliárd forintra).

A statisztikai adatok a vállalkozási tevékenység arányát a gazdálkodási bevétel csökkenő tendenciájával ellentétben inkább hullámvonalnak, mint csökkenőnek mutatják. A kutatási hipotézist tehát nem csupán spekulációk alapján, hanem ezeknek az adatoknak és arányoknak az ismeretében alakítottam ki.²

² A KSH éves rendszeres statisztikai adatgyűjtésben (Statisztikai jelentés a társadalmi szervezetek, alapítványok, vállalkozási tevékenységet folytató egyházak, valamint az általuk alapított intézmények részére) az 1995. évre vonatkozóan beépült egy kifejezetten a vállalkozási tevékenységre vonatkozó kérdőívblokk. A vállalkozási tevékenység részletes megfigyelésének kidolgozásában és a kérdőívbe való beépítésében, az elsődleges adatfeldolgozásban a KSH Nemzetgazdaság-statisztikai főosztálya, illetve Nemzeti Számlák főosztálya és Társadalomstatisztikai főosztálya vettek részt. A kutatásban nyújtott segítségért *Locherné Kelédi Ildikónak, Bocz Jánosnak, Kuti Évának, Mészáros Geyzának és Sebestény Istvánnak* mondok köszönetet.

A nonprofit szektor bevételei

A szektor gazdálkodását a KSH említett kiadványai évről évre részletesen elemzik. Az adatok a rendszeres statisztikákból származnak, és megállapításaim is ezekre a kiadványokra támaszkodnak. Az 1. tábla a szektor 1994. és 1996. évi fő bevételi szerkezetét ismerteti.

Az első és talán legfontosabb megállapítás, amit a szektor forrásainak ismeretében megfogalmazhatunk, hogy a szektor bevételében a hiedelmekkel ellentétben az állami támogatás aránya alacsony, kisebb hányadot tesz ki, mint a fejlett piacgazdaságokban, és ugyanakkor az ott tapasztaltnál magasabb a magántámogatás aránya. Egy nemzetközi összehasonlító kutatás szerint Magyarországon az alap- és vállalkozási tevékenységből származó bevételek is nagyobb arányban járultak hozzá a szektor forrásainak bővítéséhez, mint a fejlett piacgazdaságokban.³

1. tábla

A nonprofit szektor bevételei bevételi források szerint

Bevételi forrás	Millió forint	Megosztás (százalék)	Millió forint	Megosztás (százalék)
	1994-ben		1996-ban	
Állami támogatás	29 760,0	20,6	52 710,6	22,0
Magántámogatás	30 587,2	21,2	50 666,2	21,2
Alaptevékenység bevétele	33 883,8	23,5	68 202,5	28,6
Gazdálkodási tevékenység bevétele	43 151,0	30,0	65 358,9	27,3
Egyéb bevétel	6 749,9	4,7	2 099,7	0,9
<i>Összes bevétel</i>	<i>144 131,9</i>	<i>100,0</i>	<i>239 037,9</i>	<i>100,0</i>

Forrás: [3] 26. old.; [5] 29. old.

1994 és 1996 között a legjelentősebb változás az alaptevékenységből származó díjbevételek arányának és összegének növekedése volt. A szervezetek egy része képes volt tehát szolgáltatásait oly módon bővíteni, differenciálni, hogy azzal kielégítsen olyan fizetőképes keresletet, amelyik sem a piacon, sem a közszolgáltatásokban nem elérhető szolgáltatást kíván igénybe venni. További magyarázata lehet, hogy az állami és a magánszektorban a fogyasztók hozzáférhetnek ugyan a kívánt szolgáltatáshoz, de gyengébb minőségben vagy/és kedvezőtlenebb áron. Ez a fejlemény mindenképpen a szektor (egy-egy szervezeteinek) erősödését jelenti, s egyben azt, hogy képes az „önerős” forrásbővítésre.

A kiindulópontunk tehát a fejlett országokhoz viszonyított relatív hátrány az állami finanszírozásban és a részben ennek eredményeként tapasztalható „önerős” (ezek közé számítom az alaptevékenységből származó és a vállalkozási bevételt) forrásbővítés kényszere.

1995-ben a gazdálkodási bevétel aránya csökkent: 27,5 százalékra (53 milliárd forint), 1996-ban pedig a gazdálkodási tevékenység összbevételén belüli aránya 27,3 százalék (csaknem 65 milliárd forint volt) [5].

³ Erről lásd [7]: a saját, alap- és üzleti tevékenységből származó bevétel a hét fejlett ipari ország átlagában 47 százalék volt 1990-ben, míg Magyarországon ugyanabban az évben 57 százalék, s ez az arány nem sokat módosult az azóta eltelt években.

A rendelkezésre álló adatok azonban azt is jelzik, hogy a gazdálkodási bevételeken belül egyre inkább a vállalkozási tevékenysége a fő hangsúly, s ahogy enyhül az infláció és csökken a kamatbevétel, úgy nő a vállalkozási tevékenységből származó bevétel.

2. tábla

A nonprofit szektor vállalkozási bevételeinek alakulása

Év	Gazdálkodási bevétel (millió forint)	Vállalkozási bevétel		
		millió forint	a gazdálkodási bevétel százalékában	az összes bevétel százalékában
1993	38 755,4	20 786,6	53,6	17,1
1994	43 151,0	29 797,2	69,0	20,7
1995	53 815,1	30 857,8	57,3	15,8
1996	65 358,9	40 643,3	62,1	17,0

Forrás: [2], [3], [4], [5].

A gazdálkodási tevékenység csökkenő arányával ellentétben (ami elsősorban az alacsonyabb kamatbevételek következménye) a vállalkozási tevékenység súlya nem csökken egyértelműen a szektorban. Jelentősége inkább ingadozik, és feltehetően a későbbi évek fejleményei döntik el, milyen szerepet lehet neki tulajdonítani. Egyfelől természetesen kívánatos lenne, ha súlya akár jelentősen is csökkenne a növekvő állami szerepvállalás következtében, (például a szektorsemleges normatív támogatás bevezetése révén),⁴ másfelől, mivel erre nem sok esélyt látunk, elképzelhető, hogy növekedni fog, vagy legalábbis megtartja mintegy egyötödös arányát. A szervezetek ugyanis a nem növekvő állami szerepvállalásra a saját forrás növelésével reagálhatnak, ha a körülményeik ezt lehetővé teszik. Az eddig bemutatott adatok és a következő elemzés is azonban kételyeket ébreszt a kutatóban, hogy az üzleti tevékenység mint forrásnövelő tényező a közeljövőben megoldja-e a szektor szereplői többségének gondját.

Ennek továbbgondolásához azonban részletesebb információkat is közölnünk kell azokról a szervezetekről, melyek gazdálkodásában a vállalkozásnak jelentős súlya van, és össze kell vetnünk ezeket a szektor egészét jellemzőkkel. Be kell mutatnunk továbbá a vállalkozó szervezetek tevékenységét is, hiszen tudnunk kell, hogy milyen profilú szervezetek képesek eredményesen vállalkozni, és hogy az üzleti tevékenység ráépül-e az alaptevékenységre vagy attól teljesen független.

Nonprofit és vállalkozó⁵ nonprofit szervezetek

A nonprofit szektor szereplői közül valamivel több mint minden tizedik szervezet, tehát a kisebbség rendelkezett vállalkozási bevétellel. Az üzleti tevékenység nem véletlenül oszlik meg a szektor szereplői között, jól körülírható csoportok tudják forrásait üzleti bevétellel gyarapítani. A nonprofit szervezetek között a növekvő számú, de a

⁴ A nonprofit szervezeteknek ez jelentős könnyebbséget hozhatna: ez esetben ugyanis hozzájuthatnának ahhoz az állami támogatáshoz, amit a hasonló profillal működő állami és egyházi szervezetek megkapnak [6].

⁵ Vállalkozó nonprofit szervezeteknek nevezzük a továbbiakban azokat, melyek beszámoltak arról, hogy 1995-ben vállalkozási bevételük is volt.

szektor egészében még alig számottevő, viszonylag újonnan engedélyezett jogi forma, a közhasznú társaság (kht.) „vezet” az üzleti bevétel vonatkozásában. Ez nem meglepő, hiszen a közhasznú társasági formát éppen a céllal hozták létre, hogy ezek a nonprofit szolgáltatás forrásait vállalkozási bevétellel gyarapítsák.⁶

A szervezeti forma és a vállalkozási tevékenység nem független egymástól. A már korábban említett, de a szektorban nem számottevő súlyú kht.-k listavezetők az üzleti tevékenységben, bár e kifejezetten vállalkozási céllal létesített közhasznú társaságoknak mint-egy fele nem tudott üzleti bevételt hozni. A kht.-formában működő szervezetek viszonylag (legalábbis a nonprofit szektorban) rövid múltja miatt nehéz lenne megmondani, hogy e szervezeti forma beváltotta-e, illetve be fogja-e váltani a hozzá fűzött reményeket.⁷ Ennél jelentősebb az, hogy a tagsági viszonyra épülő társas nonprofitokhoz tartozó szakmai, munkáltatói szervezetek minden negyedik tagjának volt üzleti bevétele. A társas nonprofitok legnépesebb csoportjában, a vegyes profilú egyesületek körében, melyek a szektor több mint felét képviselik, 14 százalék növelte vállalkozás révén forrásait.

3. tábla

A nonprofit és a vállalkozó nonprofit szervezetek megoszlása jogi forma szerint, 1995

Szervezeti forma	Nonprofit szervezetek		A vállalkozó nonprofit szervezetek		A vállalkozó nonprofit szervezetek aránya (százalék)
	száma	megoszlása (százalék)	száma	megoszlása (százalék)	
Alapítvány	15 192	35,3	947	19,4	6,2
Közalapítvány	458	1,1	35	0,7	7,6
Egyesület	22 880	53,1	3 189	65,6	13,9
Köztestület	250	0,6	39	0,8	15,6
Szakszervezet	2 050	4,8	104	2,1	5,1
Szakmai, munkáltatói érdekképviselet	1 781	4,1	453	9,3	25,4
Közhasznú társaság	184	0,4	91	1,9	49,5
Biztosító pénztár	211	0,5	2	0,0	0,1
Intézmény	46	0,1	11	0,2	23,9
<i>Összesen</i>	<i>43 051</i>	<i>100,0</i>	<i>4 871</i>	<i>100,0</i>	<i>11,3</i>

Megjegyzés. A 3. és a további táblák adatainak forrása az 1995. évi nonprofit adatgyűjtés (hacsak más forrást nem jelölünk). A táblák adatai a szerző számításai.

A 3. tábla tartalma viszont nem erősíti azt az érvelést, mely szerint az alapítványok az alaptőke jövedelmező felhasználását üzleti tevékenységgel lennének képesek biztosítani.

⁶ A XCII/1993 törvény három új nonprofit jogi formát alkotott: közalapítvány, köztestület, közhasznú társaság. A közalapítvány országos vagy helyi kormányzati szerv közreműködésével létrehozott szervezet. Köztestület 1994 óta néhány olyan nehezen besorolható státusú intézmény, mint a Magyar Tudományos Akadémia. A finanszírozási nehézségekkel küszködő költségvetési intézmények sora pedig közhasznú társasággá alakul át. (Az átalakulás azt a kockázatot jelenti a hajdani költségvetési intézmény számára, hogy a korábbi finanszírozó meg akar szabadulni az átalakulás után a támogatási kötelezettségétől, a szervezet ennek fejében viszont sokkal nagyobb szabadságot élvez gazdálkodási tevékenységét illetően.) Közhasznú társaság nemcsak a költségvetésről leváló intézményekből alakult, hanem olyan újonnan létrehozott szervezetek is ezt a formát választják, melyek úgy ítélik meg, hogy szolgáltatásaiknak üzleti alapon is van piaca, de tevékenységük nem elég jövedelmező ahhoz, hogy a versenyszférában helytállhassanak. Tipikusan ilyenek a kulturális szolgáltatók. A közhasznú társaságok 60 százaléka 1995-ben a településfejlesztésben, a gazdaságfejlesztésben és a kultúra terén működött.

⁷ A kht.-k üzleti tevékenységében egy év múltán már megfigyelhető volt a növekedés, 1996-ban már csaknem kétharmaduknak volt vállalkozási bevétele ([5] 38. old.).

Az alapítványoknak ugyanis csak elenyésző kisebbsége volt erre képes 1995-ben. A továbbiakban ennek okaira kívánunk választ adni. Pontosabban azokat a sajátosságokat kell megfigyelnünk, melyek a vállalkozó nonprofit szervezeteket, megkülönböztetik a szektor más szereplőitől.

Az első kézenfekvő kérdés a szervezetek mérete a bevétel és a létszám alapján. A 4. tábla szerint – a várakozásoknak megfelelően – a szektor átlagánál jelentősen nagyobb szervezetek tudják üzleti bevétellel gyarapítani forrásaikat. A vállalkozó szervezetek mind összbevétel (átlagosan 17 803 ezer forint), mind foglalkoztatotti létszám (átlagosan 5,99 fő) tekintetében jóval nagyobbak a szektor átlagánál (4544 ezer forint, illetve 0,96 fő).

4. tábla

A nonprofit és a vállalkozó nonprofit szervezetek az összbevétel és a főállású teljes munkaidős alkalmazottak száma szerint, 1995

Méret	Nonprofit szervezetek		Vállalkozó nonprofitok		A vállalkozók aránya (százalék)
	száma	megoszlása (százalék)	száma	megoszlása (százalék)	
Bevétel (ezer forint)					
50 és kevesebb	12 369	28,7	23	0,5	0,2
51–500	15 294	35,5	578	11,9	3,8
501–5000	10 754	25,0	2 078	42,7	19,3
5001 és több	4 634	10,8	2 192	45,0	47,3
<i>Összesen</i>	<i>43 051</i>	<i>100,0</i>	<i>4 871</i>	<i>100,0</i>	<i>11,3</i>
Alkalmazottak létszáma (fő)					
Nincs	37 972	88,2	2 197	45,1	5,8
1	1 770	4,1	698	14,3	39,4
2	1 043	2,4	519	10,6	49,8
3 és több	2 266	5,3	1 458	29,9	64,3
<i>Összesen</i>	<i>43 051</i>	<i>100,0</i>	<i>4 871</i>	<i>100,0</i>	<i>11,3</i>

Míg a nonprofit szervezetek között minden három szervezetből kettő 500 ezer forintnál kisebb bevételre tett csak szert 1995-ben, a vállalkozók közül csupán minden tizediknek volt ennyire alacsony a bevétele. Az átlagos bevétel az üzleti tevékenységet végzők körében a négyszerese volt a szektor átlagának. A foglalkoztatotti létszám tekintetében is hasonlóan jelentős az eltérés a szektor egésze és az üzleti tevékenységgel is foglalkozók között: a szektor szervezeteinek 90 százaléka csak önkéntesekre (igen kis hányaduk nem főállású vagy részmunkaidős fizetett segítőkre is) támaszkodhatott, míg a vállalkozók között minden másodikban dolgozott fizetett, főállású, teljes munkaidős alkalmazott, és ezek átlagos foglalkoztatotti létszáma a hatszorosa volt a szektor átlagának.

A kutatók ([4], [6]) hangsúlyozzák a szektor differenciáltságát, a bevételek igen erős koncentrációját: az ötmillió forintnál nagyobb éves bevételű szervezetek aránya alig haladta meg a szervezetek 10 százalékát, és ezeknél halmozódott fel az összes bevétel 90 százaléka. Ezt a megállapítást kiegészíthetjük azzal, hogy az összbevétel tekintetében minden második legnagyobb szervezet vállalkozási bevétellel is gazdálkodhatott, míg a kisebbek között ez az arány még a húsz százalékot sem érte el.

A méret és a gazdálkodási tevékenység közötti összefüggés, illetve a források feltárását azzal kell folytatnunk, hogy megkíséreljük megállapítani, a szervezet mérete oka vagy következménye-e a az üzleti tevékenységnek, illetve annak hiányának. Szándékunk volt annak megállapítása is, hogy vannak-e még feltáratlan források, vannak-e olyan szervezetek, melyek a vállalkozó és a nem vállalkozó szervezetek közötti szakadékot át-hidalhatják.

5. tábla

A vállalkozási bevétel a vállalkozó nonprofit szervezetek összbevételében, 1995

A bevétel összege (ezer forint)	Összbevétel		Vállalkozási bevétel		A vállalkozási bevétel aránya (százalék)
	millió forint	megoszlása (százalék)	millió forint	megoszlása (százalék)	
-50	0,409	0,0	0,282	0,0	68,9
51-500	154	0,2	75	0,2	48,9
501-5000	4 606	5,3	2 090	6,8	45,3
5001 és több	81 964	94,5	28 692	93,0	35,0
<i>Összesen</i>	<i>86 724</i>	<i>100,0</i>	<i>30 858</i>	<i>100,0</i>	<i>35,8</i>
<i>Átlag</i>	<i>17,803</i>		<i>6,334</i>		

A vállalkozó nonprofit szervezetek mintegy egytizedét kitevő kis szervezeteknél a vállalkozási bevétel nagyobb részét, felét-kétharmadát adja a bevételnek, tehát ezek a szervezetek az üzleti tevékenység révén tudják fenntartani magukat. Ilyen egyesület, alapítvány azonban alig van. Az üzleti tevékenységet folytató csaknem minden második civil szervezet a legnagyobbak közé tartozik, bevételük meghaladja az ötmillió forintot. A nagy nonprofit szervezetek forrásaihoz is jelentős mértékben járul hozzá a vállalkozási tevékenység, de a bevételüknek csak alig több mint harmada (35%) származik ilyen forrásból. Ezek a szervezetek jobbra akkor is a legnagyobbak közé tartoznának, ha nem vállalkoznának. Azaz nem azért tartoznak a legnagyobbak közé, mert üzleti tevékenységgel tudják bővíteni forrásaikat, hanem éppen ellenkezőleg, azért tudnak vállalkozni, mert jelentős bevétellel rendelkeznek. Ez a megállapítás természetesen még további bizonyításra is szorul.

A vállalkozási tevékenység feltételei

Ismernünk kell az alaptevékenységből származó bevétel és a vállalkozói bevétel viszonyát, azaz azoknak a forrásoknak az összefüggését, melyeket a szervezetek saját tevékenységük révén állítanak elő. Az alaptevékenység és a vállalkozási tevékenység saját (önerős) forráskénti definiálása természetesen némileg önkényes. A magántámogatás, sőt az állami támogatás megszerzése ugyanis sokkal inkább jelzi valamely szervezet sikeres működését: a támogatók megnyerése szellemi ráfordítás, érdekérvényesítő képesség és a szervezet működőképességét befolyásoló sok más tényező eredménye lehet, talán még inkább tekinthető sikermutatónak, mint az alaptevékenység bevételeinek növelése vagy a vállalkozói potenciál működtetése. A szervezet tisztségviselőinek erőfeszítése és képességei azonban statisztikailag nem mérhetők, ezért az elemzésben az alaptevékenység és a

vállalkozói tevékenység eredményét tekintjük a saját forrás mérőszámának. A saját forrás arányát pedig nem a sikeresség mértékének tekintjük elsősorban, hanem egyfajta piaci helyzet meghatározójának.

6. tábla

A nonprofit és a vállalkozó nonprofit szervezetek alaptevékenységből származó díjbevétele

Szervezeti forma	Nonprofit szervezetek díjbevétele		Vállalkozó nonprofit szervezetek díjbevétele	
	millió forint	az összbevétel százalékában	millió forint	az összbevétel százalékában
Alapítvány	5,6	7,1	3,4	17,2
Egyesület	16,5	18,3	10,0	19,1
Érdekképviselő	3,3	12,4	2,0	13,4
<i>Összesen</i>	<i>25,4</i>	<i>13,0</i>	<i>15,4</i>	<i>17,7</i>
Átlag	590,6*		3157,2*	

* Ezer forint.

Az alaptevékenységből származó díjbevétel összbevételen belüli aránya nem különbözik jelentősen a két csoportban, de rendre magasabb a vállalkozó nonprofitok között. (Lásd a 6. táblát.) A különbség az alapítványok esetében jelentősnek mondható. A vállalkozó nonprofit szervezetek díjbevételének átlaga több mint ötszöröse a szektor átlagos díjbevételének. Ez lényeges, meghatározó eltérés, az alaptevékenység piaci helyzetét illetően is.

A vállalkozási tevékenység sikere, mint láttuk, a szervezet bevétellel és mérettel mérhető nagyságával szorosan összefügg. Két további tényezőt találtunk, amelyek befolyásolják az üzleti szférában megszerezhető kiegészítő önerős forrást.⁸

Az első tényező a szervezet szolgáltatásai iránti kereslet, a széles értelemben vett piaci helyzet. A piaci helyzetet úgy értelmezzük, hogy beleértjük mind a versenyszférában, mind a nonprofit szférában nyújtott szolgáltatás iránti mérhető keresletet. Az összes bevételből a saját forrás aránya azoknál a nonprofit szolgáltatóknál magasabb az átlagosnál, amelyek tevékenysége iránt jelentős lakossági (esetleg szervezeti) kereslet mutatkozik.⁹ Az alaptevékenység díjbevételéből és a vállalkozási tevékenységből származó bevétel aránya a szektorban együttesen átlagosan csaknem 29 százalék. Ennél magasabb vagy ezzel egyező arány a következő tevékenységet folytató szervezetekben tapasztalható:

szabadidős tevékenységek: 60 százalék (ebből az üzleti bevétel aránya 37 százalék),
 sport: 44 százalék (ebből üzleti bevétel 26 százalék),
 oktatás és kutatás: 29 százalék (ebből üzleti bevétel 7 százalék),
 gazdaságfejlesztés: 28 százalék (ebből üzleti bevétel 18 százalék).

Az oktatás–kutatás nonprofit ágazat saját tevékenységgel történő hozzájárulása az összbevételhez már inkább nonprofit, mint piaci alapon történik, míg a szabadidős és a

⁸ A harmadik tényező, amit úgy fogalmazhatnánk meg, hogy a nagy nyilvánossággal együtt járó népszerűség, adatainkkal nem igazolható, pontosabban a konkrét vállalkozási tevékenységek bemutatása során válik majd nyilvánvalóvá.

⁹ A vállalkozási tevékenység csak egyes szolgáltatóknál épül a szervezetet jellemző alaptevékenységre, másoknál szinte teljesen független attól.

sporttevékenység terén egyértelműen erős az ágazat piaci helyzete. Ugyanez figyelhető meg a gazdaságfejlesztésben is.

A magas saját erő természetesen alacsony állami és magántámogatást is jelent, sőt a tevékenységi csoportok többségében az átlagosnál alacsonyabb átlagos összbevételt is. (Az összbevétel átlaga a szektorban 4544 ezer forint, ezzel szemben a szabadidős szervezetekben 1669 ezer, a sportszervezetekben 3333 ezer, az oktatásban 3971 ezer forint.) A gazdasági érdekvédelemmel és a gazdaságfejlesztéssel foglalkozó szervezetek (ezek közé tartoznak a munkaadói érdekvédelmi egyesületek is) viszont magas átlagos bevétel mellett érik el a magas saját erőt (összbevételük átlaga 8252 ezer forint). Mielőtt bemutatnánk, milyen szolgáltatással érnek el jelentős üzleti bevételt egyes szervezetek, és kitérnénk azokra a jogi szabályozásokra, feltételekre, melyek a vállalkozási tevékenység visszafogására „ösztönöznek”, vissza kell térnünk a vállalkozás eredményességéhez szükséges másik két tényezőhöz.

A második szükséges feltétele az üzleti tevékenységnek a felhalmozott vagyon.

7. tábla

*Az 500 ezer forint feletti bevétellel rendelkező nonprofit és vállalkozó nonprofit szervezetek vagyona, 1995**

A vagyon értéke	Nonprofit szervezetek		Vállalkozó nonprofit szervezetek		A vállalkozók aránya (százalék)
	száma	megoszlása (százalék)	száma	megoszlása (százalék)	
Immateriális javak értéke (ezer forint)					
Nincs	14 161	92,0	3 642	85,3	25,7
50 és kevesebb	374	2,4	196	4,6	52,4
51–500	519	3,4	265	6,2	50,4
501–1000	136	0,9	70	1,6	51,1
1001 és több	198	1,3	98	2,3	59,5
<i>Összesen</i>	<i>15 388</i>	<i>100,0</i>	<i>4270</i>	<i>100,0</i>	<i>27,7</i>
Tárgyi eszközök nettó értéke (ezer forint)					
Nincs	8 796	57,2	1 352	31,7	15,4
50 és kevesebb	480	3,1	166	3,9	34,6
51–500	2 452	15,9	870	20,4	35,5
501–1000	925	6,0	363	8,5	39,2
1001 és több	2 735	17,8	1 518	35,5	55,5
<i>Összesen</i>	<i>15 388</i>	<i>100,0</i>	<i>4 270</i>	<i>100,0</i>	<i>27,7</i>

* A nonprofit szervezetek vagyonának adatai csak az 500 ezer forintnál nagyobb összbevétellel rendelkező szervezetekről álltak rendelkezésre, ezért a 7. és 8. táblában csak ezeknek a szervezeteknek az adatai szerepelnek.

Az eddigiekben az összbevételhez viszonyítottuk a vállalkozási tevékenység bevételét, de egyetlen év teljes bevétele pillanatnyi és esetleges állapotot tükrözhet, és nincs mindig összefüggésben a szervezet (üzleti szempontból is mozgósítható) vagyonával. A továbbiakban arra teszünk kísérletet, hogy bemutassuk a szervezetek ingatlanokban, ingóságokban, immateriális javakban megtestesülő vagyonának értékét és ennek összefüggését az üzleti tevékenység gyakoriságával.

A szervezetek vagyonára vonatkozó információk csak a nagyobb szervezetekről (az 500 ezer forint feletti évi bevétellel rendelkezőkről) állnak rendelkezésre. A 7. és a 8.

táblában tehát csak a „gazdagabb” szervezetek szerepelnek. Ezekből az adatokból kitűnik, hogy e körben a vállalkozó nonprofit szervezetek súlya az átlagosnál nemcsak magasabb (11-gyel szemben 28 százalék), hanem még e körön belül is ők a vagyonosabbak.

A vállalkozási tevékenység szoros összefüggésben van a szervezetek immateriális javakban és tárgyi eszközökben megtestesülő vagyonával.

A nonprofit szervezetek 92 százaléka, a vállalkozó nonprofit szervezeteknek is magas, de ennél kisebb aránya: 85 százaléka nem rendelkezik immateriális javakkal. Az immateriális javak átlagos értéke az üzleti tevékenységet folytató alapítványok, egyesületek esetében két és félszerese (412,3 ezer forint) a szektor átlagának (162,4 ezer forint).

Tárgyi eszközök híján működik a szektor szervezeteinek 57 százaléka, és a vállalkozó nonprofit szervezetek háromtizede sincs ilyen javak birtokában. Ahogy növekszik a szervezetek tárgyi eszközének értéke, úgy emelkedik közöttük az üzleti tevékenységet is folytatók aránya. A vagyontalan egyesületek, alapítványok 15 százaléka tudja forrásait üzleti formában bővíteni, az egymillió forintos vagyonnal rendelkezők közül már minden második szervezetnek van üzleti bevétele is. Úgy tűnik, a közbülső kategóriák nem gyakorolnak lényeges befolyást a vállalkozási aktivitásra, az 50 ezer és egymillió forint közötti vagyonnal rendelkező szervezeteknek 35-39 százaléka tesz szert üzleti bevételre is.

A tárgyi eszközök értékének átlaga a szektor szervezeteiben az 5 millió forintot sem éri el, a vállalkozó nonprofit szervezetek tárgyi eszközökben felhalmozott vagyona ugyanakkor meghaladja a 11 millió forintot.

Nem kizárt, hogy üzleti tevékenység tőke nélkül is folytatható (van erre példa a versenyszektor kisszervezeteiben is), de a lehetőségek, az üzleti tevékenység formái ebben az esetben rendkívül korlátozottak.

Az üzleti tevékenységet folytató civil szervezetek több mint négyötöde támaszkodhat az alaptevékenységét szolgáló különböző tárgyi eszközökre (lásd a 8. táblát), és – mint majd látni fogjuk – ezek a vagyontárgyak a vállalkozás érdekében is felhasználhatók.

8. tábla

Az 500 ezer forint feletti bevétellel rendelkező nonprofit és vállalkozó nonprofit szervezetek vagyontárgyainak átlagos értéke, 1995

Szervezeti forma	Nonprofit szervezetek		Vállalkozó nonprofitok		Nonprofit szervezetek egyéb eszközök, berendezések	Vállalkozó nonprofitok egyéb eszközök, berendezések
	ingatlanok	gépek, járművek	ingatlanok	gépek, járművek		
átlagos értéke (ezer forint)						
Alapítvány	3 628,4	296,9	16 485,6	1 272,6	291,4	964,3
Egyesület	3 297,8	488,7	6 244,1	979,7	217,9	424,8
Érdekképviselő	4 426,3	266,8	13 058,0	520,3	388,3	804,8
<i>Összesen</i>	<i>3 555,4</i>	<i>389,7</i>	<i>9 191,5</i>	<i>582,8</i>	<i>265,8</i>	<i>582,8</i>

Az alacsony átlagos értékek természetesen annak tulajdoníthatók, hogy a szervezetek jó részének egyáltalán nincs sem ingatlana, sem járműve, sem egyéb eszköze. A vállalkozó szervezetek és a szektor egésze ingatlantárgyainak átlagos értéke közötti különbség is jórészt annak tulajdonítható, hogy a vállalkozó szervezetek között sokkal magasabb az ingatlant, járművet, egyéb eszközöket birtoklók aránya. Az üzleti tevékenységet is folyta-

tó civil szervezetek közül az alapítványok vagyonának értéke két-háromszorosa az egyesületekének, de az érdekképviselők vagyonának értékét nem sokkal haladja meg.

Sokszoros vagyoni különbségek szakítják ketté a szektort, és alig valószínű, hogy ezek a különbségek behozhatók a jövőben. Azt még elképzelhetőnek tartjuk, hogy egy-egy szervezetnek vagy a szervezetek egyes csoportjainak sikerül lassú fejlesztéssel feljebb tornászniuk magukat, nagyobb bevételt elérni, a szolgáltatást támogató vagyontárgyakat felhalmozni, de a különbségek feltehetően nem szűnnek meg.

Mielőtt ismertetnénk, hogy milyen tevékenységek révén tud üzleti bevételre szert tenni a szektornak az a tizede, melynek erre módja van, néhány adattal bemutatjuk, helyileg hol működnek a vállalkozó nonprofit szervezetek, és vannak-e közöttük újonnan alakultak is. Egyik oka lehet ugyanis a vállalkozói tevékenység hiányának (és mindannak, ami a nem vállalkozó szervezeteket jellemzi), hogy nemrég alakultak, azaz rövid az az idő, ami alatt kiépülhettek kapcsolataik, felhalmozódhattak anyagi és nem anyagi tőkéik.

9. tábla

*A nonprofit és a vállalkozó nonprofit szervezetek megoszlása
székhelyük és az alapítás éve szerint, 1995*

Településtípus, alapítási év	szervezetek megoszlása (százalék)	
	Nonprofit	Vállalkozó nonprofit
Budapest	28,0	34,8
Megyeszékhely	22,9	26,9
Város	23,4	22,2
Község	25,7	16,1
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
-1989	23,5	38,8
1990-1992	41,5	41,5
1993-1994	23,2	14,6
1995-ben	11,8	5,1
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A szektor városközpontúsága közismert, a szervezetek több mint fele a nagyobb városokban működik. Kevésbé ismert, hogy az üzleti bevétellel is rendelkező szervezetek még jobban koncentrálnak a nagyobb településekre. A vállalkozó nonprofit szervezeteknek több mint 60 százaléka működik a nagyobb városokban.

Ami a szervezetek korát illeti, az újonnan (rendszerátvitel után) alakultak az idősebbeknél jóval kisebb lehetőségük van a forrásbővítésre az üzleti tevékenység révén. Az 1990-es fordulat előtt is működött szervezetek szektoron belüli súlyuknál lényegesen magasabb arányban folytatnak üzleti tevékenységet. Ebben szerepe lehet annak, hogy a korábban alakult szervezetek ingatlant, gépeket, kapcsolatokat hoztak magukkal a rendszerátvitelt megelőző évekből, és most ezeket a tőkéket tudják hasznosítani vállalkozási tevékenységük révén. A rendszerátvitelt közvetlenül követő egy-két évben alakult szervezetek között a szektorbeli súlyuknak megfelelő arányban vannak vállalkozók. Ez némi optimizmusra adhat okot. Nem kizárt, hogy a szervezetek képesek lassú felhalmozásra és a felhalmozás eredményeként az önerős források bővítésére.

A vállalkozási tevékenység¹⁰

Bár az egyesületek, alapítványok a legváltozatosabb tevékenységekkel tudják forrásaikat gyarapítani, a leggyakoribb nyolcféle vállalkozási tevékenység az összes tevékenység több mint kétharmadát teszi ki. A leggyakoribbak arányuk sorrendjében:

reklám – 857 szervezet (20,7%),
 ingatlan-bérbeadás – 540 szervezet (13,0%),
 vadásztatás – 418 szervezet (10,1%),
 kiskereskedelem – 308 szervezet (7,4%),
 szállodaipar, vendéglátás – 189 szervezet (4,8%),
 könyvelés, tanácsadás – 179 szervezet (4,3%),
 lapkiadás – 156 szervezet (3,8%),
 oktatás – 147 szervezet (3,5%).

A felsorolásból is látszik, hogy az üzleti tevékenység többnyire független az alaptevékenységtől: a reklám a sportszervezetek egyik bevételi forrását jelenti, az ingatlan-bérbeadás pedig azoknak a szervezeteknek jelenthet bevételt, amelyek többé-kevésbé értékes ingatlanukat ki tudják adni időleges használatra, egyes események lebonyolítására.

Korábban említettem, hogy az alaptevékenységet illetően a sport, a szabadidős szervezetek, az oktatás–kutatás terén működő szervezetek és a gazdaságfejlesztés, a gazdasági érdekvédelem teljesítésére alakult szervezetek körében a leggyakoribb az üzleti forrásbevonás.

A kutatási hipotézisek között szerepelt az a kérdés is, hogy a civil szervezetek vajon elsősorban az alaptevékenységükhöz közel álló szolgáltatásokat adnak-e el üzleti alapon, vagy egészen más lehetőségeket használnak ki ahhoz, hogy üzleti forrásokkal gyarapítsák a bevételeiket.

A szabályozás arra szorítja a nonprofit szervezeteket, hogy vállalkozási tevékenységük bevételeit korlátozzák. Ezek a bevételek ugyanis csak az összbevétel 10 százalékáig, illetve maximum 10 millió forintig adómentesek, ezen érték feletti bevételeik után társasági adót kötelesek fizetni (LXXXVI/1991 törvény). A szabályozás 1998-ban változott: azóta a bevétel 10 százaléka vagy 20 millió forint adómentes (CV/1997 törvény). Adatgyűjtésünk időpontjában még a 10 milliós értékhatár volt érvényben. Nyilvánvaló tehát, hogy egyfelől a szabályozás miatt az alaptevékenységhez is sorolható bevételeket nem volt érdemes üzleti tevékenységként végezni, másfelől viszont, ha ugyanazért a szolgáltatásért vállalkozási formában magasabb árat, díjat lehetett kérni, akkor mégiscsak megfontolandó volt a piaci értékesítés. Az átlagos vállalkozási bevétel nem érte el a hétmillió forintot (lásd a 5. táblát), tehát a vállalkozó szervezetek tisztában voltak az üzleti tevékenységet korlátozó szabályozással.

Mindezek előrebocsátása után vizsgáljuk meg, hogy a nonprofit szervezetek mennyire éltek az alaptevékenység „piacosításával”, illetve mennyire használták ki egyéb lehetőségeiket.

A sportszervezetek elsősorban jelentős reklámhordozó képességükre építhettek, több mint felük élt a reklámbevételek adta lehetőséggel. További tizedük ingatlan-

¹⁰ A vállalkozási tevékenységgel kapcsolatos részletes adatok csak az 500 ezer forintnál nagyobb összbevétellel rendelkező szervezetekről állnak rendelkezésre.

bérbeadással szerzett üzleti bevételt. Az alaptevékenységgel is összeköthető, üzleti formában végzett tevékenységük sokkal kisebb jelentőségű volt. Ilyennek tekinthető például az oktatás, a szórakoztató események lebonyolítása, a sportszolgáltatás, az alpinista- és bűvártevékenység stb. Ezek előfordulása együttesen nem haladta meg a 10 százalékot.

Az ún. szabadidős egyesületek üzleti bevételüket elsősorban vadásztatással érték el, a vadásztársaságok az alaptevékenységükhöz közel álló szolgáltatásból profitáltak (42%). Ebben a körben jelentős a kiskereskedelmi tevékenység és a saját termék értékesítése is, ami feltehetően a vadak, halak eladását jelenti, de az alaptevékenységtől távol álló reklámbevétel is jelentős. Gyakori továbbá az ingatlanok, gépek, eszközök bérbeadása (közismert például a vadászházak üzleti célú üzemeltetése).

A gazdaságfejlesztéssel, gazdasági szereplők érdekvédelmével foglalkozó érdekképviseletek és egyéb egyesületek leggyakoribb üzleti bevétele az ingatlanok bérbeadásából származott (27%), de jelentős volt az alaptevékenységre építő kiállítás- és konferenciaszervezés, könyvelés, gazdasági tanácsadás, irodai szolgáltatás, oktatási-kutatási szolgáltatás, saját termék értékesítése is. (Együttesen a vállalkozó szervezetek 32 százaléka élt ezekkel a lehetőségekkel.) A reklám ebben a tevékenységi körben nem gyakori, a szervezetek mindössze 4 százalékának volt reklámbevétele.

Az oktatás-kutatás területén működő alapítványok és egyesületek elsősorban az alaptevékenységükhöz közel álló oktatással, kutatással, konferenciaszervezéssel, könyv- és lapkiadással, tanácsadással és kulturális cikkek kereskedelmével jutottak üzleti bevételhez (50%). Ebben a körben is megjelenik az ingatlan-bérbeadás, de ezek a szervezetek kevésbé vagyonosak, így bérbeadással csak egytizedük foglalkozott. Reklámbevétele továbbá egytizedüknek volt.

A kulturális alapítványok és egyesületek kulturális termékek kiadásával és kereskedelmével, szórakoztató rendezvényekkel, film- és videógyártással, az alaptevékenységhez közel álló tevékenységekkel érték el üzleti bevételt (42%). Reklámbevétele 15 százalékuknak volt, ingatlan-bérbeadásból egytizedük tudta forrásait növelni.

A felsorolás azt bizonyítja, hogy minél kedvezőbb piaci helyzetben van egy szervezet, annál jobban tudja üzleti bevételeit bővíteni. Azok a szervezetek, melyeknek szolgáltatásaira jelentős a piaci kereslet is, mind alaptevékenységüket, mind pedig a fogyasztókat befolyásoló lehetőségeiket (reklám révén) ki tudják használni. A gazdag szervezeteknek az ingatlan-bérbeadás jelent fontos forrást. A szerényebb piaci helyzetű nonprofit szervezetek az alaptevékenységüket igyekeznek úgy alakítani, hogy arra piaci kereslet is legyen.

A nonprofitok csak elvétve hoztak létre piaci gazdálkodó szervezetet az üzleti tevékenység bonyolítására. A 4143 minimum 500 ezer forint összbevétellel rendelkező vállalkozó nonprofit 5,3 százaléka (218 szervezet) alapított gazdasági társaságot. Közülük is elsősorban olyan gazdaságfejlesztő szervezetek, amelyek számára legkevésbé okoz gondot egy vállalkozás működtetése.

*

Az adatokból levonható következtetések rövid összefoglalása előtt fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy egy születőben és folytonos átalakulásban lévő szektorról van szó. A kutatás mindössze egyetlen év eredményeit tudta hasznosítani, így tendenciáról nem beszélhetünk, így a jövőre vonatkozó előrejelzésre sem vállalkozhatunk. Az összefoglalás arra szorítkozhat csupán, hogy az 1995-ben érvényes összefüggésekre mutasson rá.

A nonprofit szervezetek vállalkozási tevékenységének behatóbb vizsgálata azt bizonyítja, hogy a szektor forrásainak bővítése ebből az irányból – rövid távon legalábbis – nem várható: ugyanis csak jól körülhatárolható, tőkével megfelelően ellátott körben nevezhető jelentősnek a vállalkozási bevétel súlya. Ebbe a körbe a szervezeteknek mintegy tizede tartozik, azok a szervezetek, melyek a szektor átlagánál jóval nagyobb vagyonnal rendelkeznek. A vállalkozó nonprofit szervezetek egyéb bevételei is jelentősen meghaladják a szektor átlagát. A nagy szervezetek a városokba (fővárosba) koncentrálódnak, és nagy részük az 1990-es évek elején vagy még korábban alakult.

A nonprofit szervezetek kilenczetedének egyáltalán nincs módja arra, hogy vállalkozással bővítse forrásait. Ennek sok oka van: a tőkehiány (nincs elegendő forgótőke, nincs ingatlan, gép, tehát gyenge a vállalkozáshoz többnyire elengedhetetlen háttér), és amit a statisztikák nem tudnak bemutatni, de igazolnak a mindennapi tapasztalatok, nincs nonprofit menedzsment, hiányzik az a professzionális gárda, amely a gazdálkodáshoz (és egyben a vállalkozási tevékenységhez is) szellemi tőkével tudna hozzájárulni.

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

- [1] Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1992. Készítették: *Bocz János – Gyulavári Antal – Kuti Éva – Locherné Kelédi Ildikó – Sebestény István – Vajda Ágnes*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1994. 53 old.
- [2] Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1993. Készítették: *Bocz János – Gyulavári Antal – Kuti Éva – Locherné Kelédi Ildikó – Mészáros Geyza – Sebestény István*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1995. 57 old.
- [3] Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1994. Készítették: *Bocz János – Kuti Éva – Locherné Kelédi Ildikó – Mészáros Geyza – Sebestény István*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1996. 88 old.
- [4] Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1995. Készítették: *Bocz János – Kuti Éva – Locherné Kelédi Ildikó – Mészáros Geyza – Sebestény István*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1997. 96 old.
- [5] Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1996. Készítették: *Bocz János – Emri Istvánné – Kuti Éva – Mészáros Geyza – Sebestény István*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1998. 113 old.
- [6] *Kuti Éva*: Hívjuk talán nonprofitnak... Nonprofit Kutatócsoport. Budapest. 1998. 220 old.
- [7] *Salamon, L. M. – Anheier, H. K.*: Szektor születik. Nonprofit Kutatócsoport. Budapest. 1995. 182 old.

TÁRGYSZÓ: Nonprofit szervezetek. Vállalkozás.

SUMMARY

The analysis points out a characteristic but not really well-known phenomenon of the Hungarian non-profit sector. Statistics prove the relatively considerable share of the income coming from business activity in the sector.

The analysis demonstrates that the business activity appears only in a limited part of the sector. Only one tenth of the organisations is able to increase its income by business activity. In addition, the civil organisations making profit by business have a very high revenue compared to the average of the sector. They function mainly in the capital or larger towns, they are relatively old, established organisations, and even their average property exceeds that of the sector. It means that increasing the financial resources by business activity is not accessible to the 'poor' civil organisations.

A NONPROFIT SZERVEZETEK STATISZTIKÁJA*

BOCZ JÁNOS

A korábban társadalmi, jelenleg általánosan nonprofitnak nevezett szervezetekről sok tévhit él a társadalomban és sajnos gyakran a tudományos közvéleményben is. Gyakran tapasztalható, hogy a különféle alapítványokkal, egyesületekkel kapcsolatos adatokat, információkat rosszul értelmezik, egy-egy szervezet sajátosságai alapján a nonprofit szervezetek egész csoportjáról vonnak le következtetéseket. Ezért mindenképp tisztázni kell, hogy milyen azonosságok, illetve milyen különbségek jellemzik a különböző nonprofit szervezeteket.

Tekintsük át a nonprofit szervezetek néhány fontosabb 1993., 1995. és 1997. évi mutatószámát. Az 1. táblából látható, hogy a kilencvenes évek eleje óta a szervezetek száma és gazdálkodási mutatói is jelentősen megváltoztak.

1. tábla

Megnevezés	1993.	1995.	1997.
	évben		
A szervezetek száma	34 810	43 335	47 963
Összes bevétel (milliárd forint)	118,5	181,9	284,4
Más szervezeteknek nyújtott pénztámogatás (milliárd forint)	6,4	19,5	32,4
A lakosságnak nyújtott pénztámogatás (milliárd forint)	5,8	11,4	15,3

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1997. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1999. 157 old.

1993 és 1997 között a nonprofit szervezetek száma 35 ezerről 48 ezerre, bevételük pedig közel két és félszeresére növekedett. Gazdasági erejükre jellemző, hogy 1997-ben a nonprofit szektor bevétele 464-szerese volt a KSH bevételének, míg kiadásai 57-szer voltak nagyobbak mint a Központi Statisztikai Hivatalé.

A nonprofit szervezetek lakossági támogatottsága is figyelemre méltó, hiszen 1997-ben az egyesületek taglétszáma közel 4 millió, míg a szektor önkéntes segítőinek száma

* A Magyar Statisztikai Társaság XXXVI. Statisztikatörténeti Vándorülésén, 1999. április 25-én, Nyíregyházán elhangzott előadás szerkesztett változata.

közel 400 ezer fő volt. Tehát igen jelentős társadalmi háttérrel és pénzügyi erőforrásokkal rendelkező szervezetegyüttesről van szó, amely egyre fontosabb szerepet játszik a társadalmi szükségletek kielégítésében is. 1993 és 1997 között az általuk szétosztott támogatás 12-ről 48 milliárd forintra nőtt, és több, korábban állami, önkormányzati intézmény (például kórházak, iskolák, szociális intézetek, könyvtárak stb.) ma már nonprofit alapítványként és közhasznú társaságként működik.

Egy olyan folyamatosan változó sokaságot kell elképzelni, amelyben egy baráti társaság által alapított néhány fős, pár tízezer forinttal gazdálkodó szervezet mellett éppúgy megtalálható az állami közreműködéssel létrehozott több száz főt foglalkoztató, több tízmillió forintos bevétellel gazdálkodó szervezet, mint a falusi településszépítő egyesületek vagy a városi közalapítványok. Szinte lehetetlen felsorolni az általuk végzett tevékenységeket is, hiszen a boszorkányszövegetől az iskolai alapítványokig, az érdekképviselőktől az egyházi karitatív szervezetekig minden beletartozhat a szektorba. Ráadásul ugyanaz a szervezet egyidejűleg többfajta célt, tevékenységet is elláthat. Képviselheti tagjait, támogathat önkormányzati intézményeket, szolgáltatásokat nyújthat a lakosságnak. Mindezzel azt kívánom érzékeltetni, hogy társadalmi és gazdasági szempontból egyaránt fontos, de statisztikailag igen nehezen mérhető sokaságról van szó, amelynek már meghatározása, körülírása sem egyszerű feladat.

A nonprofit szervezetek jellemzői és jelentősége

A nemzetközi terminológia alapján azokat a szervezeteket tekintjük nonprofitnak, amelyek:

- önkéntes, öntevékenységi alapon működnek, tevékenységükben vagy vezetésükben az önkéntes jelleg mindig jelen van;
- profitjukat nem osztják szét, a megszerzett profitot visszaforgatják alaptevékenységükbe;
- a kormánytól függetlenek, az ún. magánszektor részei, az állami intézményrendszerrel függetlenek, vezetésükben kormányzati tisztségviselők nem kapnak meghatározó szerepet;
- önkormányzati alapon működnek, vagyis tevékenységük és irányításuk saját szabályaik alapján történik;
- intézményesültek, hivatalosan bejegyzettek, és/vagy formalizált módon működnek.¹

A Magyarországon alkalmazott kutatói definíció azonban némileg eltér ettől a meghatározástól, jelenleg az egyesületeket, az egyesületekhez hasonlóan szabályozott egyéb társadalmi szervezeteket (szövetségek, körök, klubok, társaságok, kamarák stb.), az ún. magánalapítványokat, valamint az 1994 óta létrehozható új nonprofit formákat (a közalapítványokat, köztestületeket, valamint a közhasznú társaságokat) soroljuk a szektorba.

A nonprofit szervezetek vizsgálatának fontossága mellett érvek sokaságát lehetne felsorolni, ezúttal csak három, általam fontosnak ítélt sajátosságukat emelem ki.

Amennyiben a statisztika egyik feladata az, hogy mérje és elemezze a társadalomban és a gazdaságban végbemenő folyamatokat, akkor szükségszerűen tárgyává kell tennie a nonprofit szervezeteket is, hiszen láthattuk, hogy a kilencvenes évek végére jelentős társadalmi támogatottsággal és növekvő gazdasági potenciállal rendelkező szervezet-

¹ A nemzetközi szakirodalomban vitatott ugyanakkor a pártok és a politikai szervezetek, valamint az egyházak nonprofit státusa. Fontos megjegyezni azt is, hogy a kormánytól való függetlenség több hazai közalapítványnál kétségbe vonható, továbbá az önkéntesség, például a kötelező tagságon alapuló szakmai-gazdasági kamaráknál egyáltalán nem érvényesül.

együttes jött létre, amelynek működési feltételei és belső tevékenységszerkezete is nagymértékben átalakult az idők során. Éppen ezért ezt a jelenleg is változó sokaságot napjainkban még csak teljes körű adatgyűjtések segítségével lehet megfelelő pontossággal mérni, reprezentatív felvételekre csak néhány év múlva indokolt áttérni.

Ha társadalmi jelentőségük szempontjából közelítünk a nonprofit szervezetekhez, azt kell kiemelnünk, hogy az állampolgárok számára megfelelő keretet biztosítanak az önszerveződésre, lehetővé teszik, hogy meghatározott cél, azonos érdeklődési kör mentén létrehozzák saját egyesületüket, avagy a lakók adományaiból felépítsenek egy helyi emlékhelyet stb. Ilyen értelemben nem is lehet fontossági sorrendet vagy bármilyen hierarchiát felállítani az egyes szervezetek között, hiszen az önkéntesek munkáján alapuló falusi polgárőrség hasonlóan fontos társadalmi, közösségi szerepet tölt be, mint a fizetett alkalmazottakkal működő városi foglalkoztatási közalapítvány.

A nonprofit szervezetek az átlagostól eltérő keresletre reagálva sok esetben hiánypótló szerepet is betöltenek, és ezáltal fontos szolgáltatói feladatokat látnak el a társadalmi szükségletek kielégítésében. Nem véletlen, hogy különösen a szociális, kulturális és egészségügyi szolgáltatások területén egyre gyakrabban vesznek át állami, önkormányzati feladatokat, érdekképviselési és támogatói tevékenységük egyre gyakrabban szolgáltatói feladatokkal is kiegészül. Ilyen irányú munkájuk az állami szerepvállalás csökkenésével a jövőben feltehetően tovább erősödik majd, ehhez azonban kiszámítható feltételrendszer, stabil működési háttérfeltételek szükségesek számukra.

Az is érdekes kérdés, milyen szerepet töltenek be a nonprofit szervezetek a fejlett országokban, hogyan és miként vesznek részt a társadalmi szolgáltatások biztosításában, a szükségletek kielégítésében. Míg Magyarországon a partneri viszony az állam és a nonprofit szervezetek között inkább elméleti kíváncságot, mintsem gyakorlati realitást, addig az európai uniós országok egy részében együttműködés alakult ki a lakossági szolgáltatásokat nyújtó állami és nem állami szereplők között, bizonyos szolgáltatásokat nem kizárólagosan a profitorientált, a nonprofit vagy az állami, önkormányzati szervezetek látnak el, hanem egymással együttműködve, egymást kiegészítve nyújtják azokat. Az államnak jelentős szerepe van például a szociális szolgáltatások engedélyezésében és finanszírozásában, de a gyakorlati végrehajtás a nonprofit szolgáltatókra hárul. Nem annyira közismert, hogy például Németországban az 1990-es évek elején az idősek, fogyatékosok ellátásával, a családi segítségnyújtással foglalkozók több mint 60 százaléka dolgozott nonprofit szervezeteknél, de hasonló a helyzet az Egyesült Államokban is, ahol a szociális ellátásban foglalkoztatottak 58 százaléka volt munkaadója nonprofit szervezetnek.

Jelenleg Magyarországon, ezzel éppen ellentétes tendenciákat lehet megfigyelni. A különféle állami alapok, érdekképviselési fórumok, valamint az állami részvétellel létrehozott közalapítványok átszervezése, illetve megszüntetése a kormány centralizációs törekvéseként, s nem a nonprofit szervezetekkel való együttműködésen alapuló partneri modell kialakításának szándékaként értelmezhető.

A statisztikai hivatal adatgyűjtései

A Központi Statisztikai Hivatalban a nonprofit szervezetek megfigyelése hosszú múltra tekint vissza. Annak ellenére, hogy a KSH a nonprofit szervezetek évenkénti, rendszeres statisztikai megfigyelését csak a kilencvenes évek elején kezdte meg.

*Az országos statisztikai felvételekben szereplő egyesületek csoportosítása
a tevékenységcsoportok adatai szerint*

Tevékenységcsoport	1862.	1878.	1932.	1970.	1982.	1989.	1992– 1998.
	évi összeírásakor						
Állattenyésztő							
Állatvédő							
Bajtársi							
Biztosító							
Bölcsőde, kisdudóvó							
Bűnözés megelőzése, áldozatvédelem							
Egészségügyi							
Egyesületi, alapítványi szövetségek							
Emberi, állampolgári, kisebbségi, fogyasztói jogok védelme							
Érdekképviselői							
Fogyasztási szövetkezet							
Gazdasági							
Hazafias							
Horgász							
Ipartársulatok, ipartestületek							
Ismeretterjesztés							
Jótekonysági							
Katasztrófa-elhárítás							
Kereskedelmi							
Kulturális							
Környezetvédő							
Közművelődés							
Munkáltatói szervezetek, gazdakörök, vállalkozói érdekvédelem							
Munkavállalói szervezetek, munkástanácsok, szak- szervezetek							
Művészeti							
Nemzetközi kapcsolatok							
Nőegylet							
Nyugdíj							
Oktatás, nevelés							
Önszegélyező							
Pihenés, szabadidős tevékenységek, hobbi							
Politikai szervezetek, pártok							
Sport, sport támogatása							
Szakmai testületek							
Szociális szolgáltatások, család- és gyermekvédelem							
Takarékpénz- és magtári							
Társalgási, társas							
Település- és közösségfejlesztés, lakástügy							
Temetkezési							
Termelőszövetkezet							
Többcélú adományosztó alapítványok							
Tömegkommunikáció							
Tűzoltás							
Tudományos tevékenység, kutatás							
Vadász							
Vallási, egyházi célú szervezetek							
Vállalkozásfejlesztés, gazdaságfejlesztés, a munka- nélküliség kezelése							
Városvédő							
Vízszabályozó							
Egyéb, vegyes							

■ szerepelt a felvételen

Az ilyen típusú összeírások a magyar statisztika régi hagyományokkal rendelkező adatfelvételei közé tartoznak. A 2. táblában foglaltuk össze a Hivatal által végrehajtott országos statisztikai felvételek időpontjait és azon tevékenységcsoportokat, amelyekbe az egyes szervezeteket besorolták. A csoportosítás természetesen az idők során folyamatosan változott, a társadalmi–gazdasági igények, az adott korszak történeti, kulturális háttere vagy éppen az uralkodó politikai akarat egyaránt befolyásolta, hogy mikor milyen szervezetek kerültek a vizsgálati körbe.

A jelenlegi alapítványokra, egyesületekre és más társadalmi szervezetekre kiterjedő adatgyűjtések korábbi megfelelői, az ún. alapítványi nyilvántartások és az ún. egyleti, vagy egyesületi statisztikák voltak. Ezek közül az egyesületek időről időre bekerültek a hivatali adatgyűjtésekbe, míg az alapítványokat a hivatal csak 1990 után vizsgálta.²

Az egyesületek első statisztikai összeírására már 1862-ben került sor, a Magyar Tudományos Akadémia Statisztikai Bizottsága rendelte el, eredményeit a *Hunfalvy János* által szerkesztett Statisztikai Közleményekben meg is jelentették. Ezt 1878-ban a *Keleti Károly* vezette Országos Statisztikai Hivatal egyesületi adatfelvétele követte, amelynek eredményeit *Vargha Gyula* szerkesztette kötetbe. Hosszú szünet után 1932-ben, mind előkészítését, mind feldolgozását tekintve is kiemelkedő adatfelvételt hajtottak végre e témakörben, *Dobrovits Sándor* irányításával. A korabeli statisztikusok e munkája a mai napig példaértékű. Munkájukat nem kizárólag az összegyűjtés és az adatok – ma olyannyira jellemző – „száraz” kiadása jellemezte, hanem azok strukturált feldolgozása, valamint az eredmények átgondolt értelmezése egyaránt jelen volt. Érdemes röviden idézni a felvétel módszerét összefoglaló írásból, amelynek tartalma a XX. század végén élő statisztikus számára is tanulságos.

„...Az adatgyűjtés teljességének biztosítása érdekében azért a felvétel nem szorítkozhatott csupán a hatósági nyilvántartásokban szereplő egyesületekre, hanem egyéb eljárásokkal is törekedni kellett az egyesületek névsorának kiegészítésére. A m. kir. Belügyminiszter azért rendeletet bocsátott ki, amelyben valamennyi egyesületet felhívja, hogy a statisztikai kérdőív átvétele céljából az illetékes hatóságoknál, Budapesten a kerületi előljáróságoknál jelentkezzék, tudatja egyben, hogy a kérdőívek kitöltését elmulasztó egyesület nem működőnek fog tekintetni s megszüntetése tárgyában az eljárás folyamatba fog tétetni. A főváros polgármestere falragaszokon közölte ezt a rendelkezést a közönséggel és hívta fel az egyesületeket jelentkezésre. Ennek az eljárásnak teljesen kielégítő sikere volt s különösen a fővárosban elenyészően csekély számú kivételtől eltekintve az egyesületek a kérdőívek átvételére az előírt időben jelentkeztek. A jelentkezett egyesületek jegyzékét a Központi Statisztikai Hivatal az előljáróságok nyilvántartási adatain kívül szakmai címtárak, szövetségi nyilvántartások és egyéb hasonló források adataival is ellenőrizte és kiegészítette. A Központi Statisztikai Hivatal a beérkezett adatok alapján kartoték-nyilvántartást készített és esetről-esetre beiktatja abba, illetőleg törli nyilvántartásából a felvétel óta alapított, illetve felosztott egyesületeket...”³

Érdekességként jegyzem meg, hogy e felvételtől az is kiderült, hogy 1932-ben a fővárosban még voltak olyan egyesületek, amelyek működése a XVII. századig visszave-

² Az alapítványok működése és szabályozása már a második világháborút megelőzően is jelentősen eltért az egyesületeké-
től. A korábbi alapítványi nyilvántartások jelentős része a második világháború idején megsemmisült.

³ Dr. *Dobrovits Sándor*: Budapest egyesületi. Az 1932. évi egyesületi statisztikai felvétel módszere. *Statisztikai Közle-
mények*. 74. köt. 1936. évi 3. sz. 21–22. old.

zethető. A Budapesti Polgári Lövészegylet például 1696-ban, a Budapesti Kereskedelmi Testület, amely a mai szakmai kamarák egyik elődjének tekinthető, 1699-ben jött létre.

A második világháborút megelőzően, az említett felvételeken kívül, a KSH 1896 óta részletes adatgyűjtést folytatott az ipari érdekképviselésekről, ipartestületekről, és meg kell említenünk a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal munkáját is, melynek évkönyveiben 1894 óta megjelentek néhány fontosabb (egészségügyi, önszervező és jótékony, ipari, tudományos és mezőgazdasági) egyesület adatai. Szintén említésre érdemesek a *dr. Illyefalvi I. Lajos* szerkesztette Statisztikai Közleményekben megjelent egyesületstatisztikai elemzések, amelyek külön is foglalkoztak néhány kiemelt tevékenységi körrel vagy az egyesületek gazdálkodásával (ipartestületek, jótékony egyletek, orvosok, mérnökök egyesületi tagsága, az egyesületek háztulajdona stb.). A legnagyobb tisztelettel szeretném megemlíteni dr. Dobrovits Sándor munkásságát, aki a háború előtti egyesületi statisztika egyik legjelentősebb képviselője volt. Az 1932-es felvétel mellett az ő nevéhez fűződnek azok az egyesületekkel foglalkozó munkák, amelyek a *Magyar Statisztikai Szemlében* jelentek meg Eger, Győr, Kecskemét és Budapest egyesületi életéről. Ezek az írások nem egyszerűen az említett városok egyesületeit írták le, hanem rajtuk keresztül a statisztika segítségével a korszak társadalmi életét is szemléletesen bemutatták.

A megváltozott társadalmi környezet miatt a második világháborút követően a nonprofit, más megközelítésben a civil önszerveződések vizsgálata sokáig nem tartozott a hivatal profiljába. Az alapítványtétel lehetősége 1948-tól megszűnt, sok, korábban jól működő egyesületet feloszlattak, és társadalmi szervezetként csak politikailag semleges szervezeteket lehetett alapítani. Csak 1970-től kezdődően került sor ismét a társadalmi szervezetek statisztikai megfigyelésére. A *Jobb Sándor* által végzett vizsgálatok 1970-ben, 1982-ben és 1989-ben jelezték, hogy a civil önszerveződések csak a politikai hatalom által megtűrt vagy éppen preferált területeken működhetnek, a társadalmi szervezetek többségét a tüzoltó, valamint a szabadidős és sportszervezetek tették ki.

A nyolcvanas évek végétől alapvetően megváltozott a „civil szervezetek” jogi és politikai legitimitása, s ennek következtében alapításuk és működésük körülményei is. 1987-től ismét lehetővé vált az alapítványtétel, és két év múlva elfogadták az egyesülési szabadságról szóló törvényt,⁴ megteremtve a társadalmi önszerveződés számára a törvényi garanciákat. Az önszerveződések számának a nyolcvanas években megindult lassú növekedése a politikai rendszerváltozást követően felgyorsult, ami szükségessé tette a nonprofit szervezetek statisztikai megfigyelésének megújítását is. 1991-ben a KSH Társadalomstatisztikai főosztályán belül létrejött a Társadalmi szervezetek statisztikai osztálya, amely a Pénzügystatisztikai főosztállyal közösen 1992 óta minden évben teljes körű adatfelvételt végez a bíróságon bejegyzett nonprofit szervezetek körében. Az általános adatfelvétel évről évre kiegészül egy-egy fontosabb tevékenységcsoportra irányuló célvizsgálattal, ami lehetőséget ad a nonprofit szervezetek működésének mélyebb elemzésére.⁵ Az elmúlt évek során sikerült rendszeres munkakapcsolatot kialakítani a nonprofit szervezetek nyilvántartását végző Legfelsőbb Bírósággal, valamint több nonprofit szövetséggel, és egyre hatékonyabb az együttműködés az adatfelvétel végrehajtásában fontos szerepet játszó KSH megyei igazgatóságokkal is.

⁴ Az 1989. évi II. tv. az egyesülési jogról.

⁵ Ilyen célvizsgálat volt 1996-ban a szociális, 1997-ben az oktatási és tudományos, 1998-ban a kulturális nonprofit szervezetek-re vonatkozó kérdőíves adatfelvétel. 1997-ben az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek kapcsolatát vizsgálta a Hivatal.

A rendszeres adatfelvételek és a kérdőívek ellenőrzése olyan adatbázis kialakítását tette lehetővé, amely tevékenységük alapján 19 fő és ezen belül 62 alcsoport szerint osztályozza a nonprofit szervezeteket, tartalmazva azok legfontosabb működési és gazdálkodási adatait. Ez a regiszter a legfrissebb és legpontosabb adatokat foglalja magában a Magyarországon működő alapítványokról és egyesületekről. (Sajnálatos, hogy ez még kevésbé ismert, társadalmi nyilvánossága korlátozott.)

A magyar nonprofit statisztika nemzetközi összehasonlításban is a legjobbak közé tartozik, a környező országok közül egyértelműen a leghitelesebbnek mondható, és a fejlett nyugat-európai országokkal összehasonlítva is magas színvonalú. Miközben az angol, francia és olasz statisztikusoknak több különböző államigazgatási nyilvántartásból, reprezentatív adatfelvételekből kell összegyűjteniük adataikat, Magyarországon valamennyi nonprofit szervezetnek kiküldött kérdőívén alapuló, évről évre javuló visszaküldési aránnyal és többszörösen ellenőrzött adatokkal rendelkező információhalmaz áll a kutatók és a döntéshozók rendelkezésére.

A nonprofit szektor néhány sajátossága 1997-ben

A szektor tevékenységszerkezetének 1997. évi helyzetéről megállapítható, hogy az alapítványok és társas nonprofit szervezetek (amelyek az egyesületeket, érdekképviselőket fogják össze) tevékenységének szerkezete eltérő.

3. tábla

A nonprofit szervezetek 1997. évi megoszlása tevékenységcsoportok szerint

Tevékenységcsoport	Alapítvány	Társas nonprofit szervezet	Összesen
Kultúra	14,1	6,9	9,7
Vallás	5,5	1,2	2,9
Sport	6,3	20,3	14,8
Szabadidő, hobbi	2,7	25,4	16,5
Oktatás	29,4	1,3	12,1
Kutatás	3,1	1,5	2,1
Egészségügy	8,9	1,4	4,3
Szociális ellátás	15,2	3,6	8,1
Nyugdíj- és egészségbiztosítás	–	0,9	0,6
Polgárvédelem, tűzoltás	0,5	3,4	2,3
Környezetvédelem	2,2	2,0	2,1
Településfejlesztés	4,9	3,5	4,1
Gazdaságfejlesztés	1,9	1,3	1,5
Jogvédelem	0,6	1,6	1,2
Közbiztonság védelme	2,1	3,2	2,8
Többcélú adományoztatás, nonprofit szövetségek	0,2	2,3	1,5
Nemzetközi kapcsolatok	1,6	1,3	1,4
Szakmai, gazdasági érdekképviselő	0,3	17,2	10,7
Politika	0,5	1,7	1,3
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

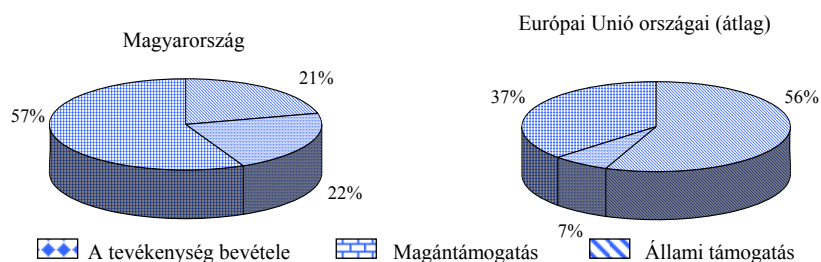
Forrás: lásd az 1. táblánál i. m. 160. old.

Míg az alapítványoknál az oktatás, a szociális szolgáltatás és a kultúra a legdominánsabb tevékenységi terület, addig az egyesületeknél a szabadidővel, a sporttal és az érdekvépviselettel foglalkozó szervezetek találhatók meg legnagyobb arányban.

A tevékenységi szerkezet feltehetően a jövőben sem fog lényegesen módosulni, bár a jogi–közgazdasági szabályozás tervezett változásai és az ún. közhasznúsági törvény⁶ hatásai ma még kiszámíthatatlanok. Valószínűsíthető azonban, hogy különösen a közhasznúsági státusz megszerzése,⁷ illetve annak hiánya a szervezetek között további differenciálódási folyamatokat fog elindítani, növelve (szerencsés esetben csökkentve) az egyes szervezetek gazdálkodási, működési lehetőségeiben már ma is meglévő különbségeket.

Indokolt röviden visszatérni arra a kérdésre is, hogy mennyire reálisak azok az elképzelések, amelyek szerint a későbbiekben a nonprofit szervezetek bizonyos állami és önkormányzati feladatokat vesznek át. Több állami, önkormányzati intézmény már ma is nonprofit formában működik, tömeges elterjedésük azonban még nem jellemző. Ennek egyik legfőbb akadálya az, hogy a nonprofit szervezetek jelentős hányadának erőforrásai, infrastrukturális háttere továbbra sem éri el a kiegyensúlyozott működéshez kívánatos szintet. E cél eléréséhez szorosabb együttműködésre lenne szükség az állam, az önkormányzatok, illetve a nonprofit szektor szereplői között, és a nonprofit szervezetek számára áttekinthető és stabil működési háttérfeltételeket kell teremteni. Át kellene alakítani a pályázati rendszert és az állami, önkormányzati szervezeteknek nagyobb mértékben kellene támogatni azokat a nonprofit szervezeteket, amelyek társadalmi szükségleteket is kielégítenek. Miközben a fejlett országokban az állam a feladatok átadásával egyidejűleg a nonprofit szervezeteknek biztosított forrásokat is átadja az önkormányzatoknak, ez Magyarország esetében csak részben mondható el. Magyarországon a nonprofit szervezetek bevételei között az állami, önkormányzati támogatások aránya 1995-ben 21 százalékot tett ki, míg az európai uniós országokban átlagosan a bevételek 56 százaléka származott ilyen forrásokból.

1. ábra. A nonprofit szektor bevételeinek megoszlása bevételi források szerint 1995-ben

Forrás: Lester, M. S. – Helmut, K. – Anheier és szerzőtársai: *The Emerging Sector Revised. A Summary.* Baltimore, 1998.

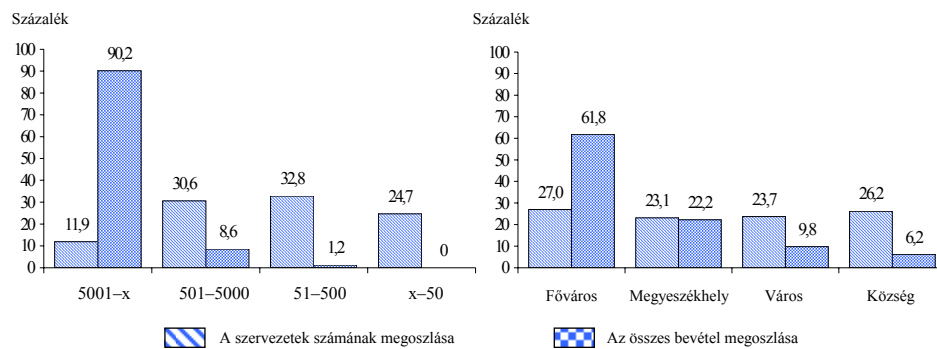
A nonprofit szektor fejlődése szempontjából továbbra is nehézséget okoz a bevételek szervezeti, illetve területi koncentrációja is. Ennek lényege az, hogy igen kevés szerve-

⁶ 1997. évi CLVI. törvény a közhasznú szervezetekről.

⁷ A nonprofit szervezetek a jogszabály szerint közhasznú, illetve kiemelten közhasznú jogállást kaphatnak a törvényben meghatározott feltételek teljesülése esetén. E jogállások adó-, vám-, illeték- stb. kedvezményeket biztosítanak a szervezetnek.

zetnél összpontosul a bevételek döntő része. (Lásd a 2. ábrát.) Miközben az 5 millió forintnál nagyobb bevételű szervezetek az összes szervezetnek valamivel több mint tíz százalékát teszik ki, náluk koncentráldott a szektor összes bevételének kilenctizede. Ezzel ellentétes jelenség figyelhető meg az 500 ezer forintnál kisebb bevétellel gazdálkodó szervezeteknél, melyek annak ellenére, hogy az összes szervezetnek közel hatvan százalékát képviselték, a bevételeknek csak egy százalékával rendelkeztek. Szintén gondokat okozhat a későbbiekben a bevételek nagyvárosi koncentrációja. Miközben az összes nonprofit szervezetnek fele községekben és kisebb városokban működött, ezek a bevételeknek csak 16 százalékával rendelkezettek.

2. ábra. A nonprofit szervezetek számának és bevételeinek megoszlása a bevétel nagyságcsoportha és településtípus szerint, 1997

Forrás: Lásd az 1. táblánál i. m.

Ezeket a problémákat statisztikai adatgyűjtések nélkül nem lehetett volna feltárni. Ha a jövőben is azt kívánjuk, hogy pontos és megbízható adataink legyenek a nonprofit szektor működéséről, akkor elengedhetetlen, hogy hasznosítsuk a statisztika eszköztárát, s ennek alapja továbbra is csak a nonprofit szervezetek teljes körű és átfogó statisztikai megfigyelése lehet.

TÁRGYSZÓ: Nonprofit szervezetek.

SUMMARY

Since the early 1990s the Hungarian Central Statistical Office has regularly collected data on the non-profit organisations. The author presents the related work of the Statistical Office also giving the definition and full details of socio-economic importance of the non-profit organisations.

The article summarises the surveys of associations carried out by the HCSO and its predecessors and, using some of the most important results of the latest data collections, it calls attention to the problems which may considerably influence the development of the non-profit sector in Hungary.

MÉG EGYSZER A VÁLLALKOZÁSOKRÓL

SÁNDORNÉ DR. KRISZT ÉVA

A kis- és középvállalkozások meghatározó szerepet töltenek be a piacgazdasági körülmények között működő országok gazdasági életében. Az 1989 utáni gazdasági átalakulás során Magyarországon is felértékelődött szerepük. Az EU-csatlakozásra való felkészülés kapcsán pedig különösen előtérbe kerül a kis- és középvállalkozási szféra, hiszen a bővülő piacok új lehetőségeket nyújtanak a vállalkozások számára, de új követelményeket is támasztanak velük szemben. Ezért a kutatásokban is elsőbbséget kap a kis- és középvállalkozások tevékenységének elemzése. A közelmúltban adott átfogó tájékoztatást *Schmuck Ottó* a *Statisztikai Szemle* hasábjain¹ a KSH Gazdaságelemzési és Informatikai Intézeténél (ECOSTAT) egy évtizede a magyarországi vállalkozások tevékenységét vizsgáló kutatások eredményeiről. Ehhez kívánok a kis- és középvállalkozásokkal kapcsolatban néhány kiegészítést tenni.

Fogalmi meghatározások

Az említett tanulmány is megállapítja, hogy Magyarország az elmúlt nyolc-kilenc évben a kisvállalkozások országává vált, mivel a rendszerváltással párhuzamosan alapvetően megváltozott a vállalati struktúra. Ezt a tudományos kutatások is alátámasztják. „Az irracionális – csúcsán álló – piramis helyére egy újabb furcsa alakzat, a virágváza lépett.”² ami azt jelenti, hogy a vállalati piramis közepe majdnem üres lett. A nagyvállalatok egy részének közepes és kisvállalkozásokra bomlása, illetve bontása és az új alapítású kisvállalkozások növekvő száma önmagában is erősíti, sőt előbb-utóbb kikényszeríti a piacgazdaságokra jellemző helyzet és az ahhoz alkalmazkodó vállalkozói magatartás kialakulását. Ugrásszerűen megnőtt és túlburjánzott a kisvállalkozási kör, nagyon kevés közepes vállalkozás maradt, a másik ágon pedig a nagyvállalkozások között eluralkodtak a multinacionális vállalatok. Vajon a kis cégek képesek lesznek-e versenyezni a globalizálódó piacokon az informatikai hullámot kihasználó tőkeerős konszernekkel?

Mielőtt részletesen vizsgáljuk a vállalkozásokon belül a kis- és középvállalkozói szférát, elengedhetetlen annak tisztázása, mit nevezünk kis- és középvállalkozásnak.

A definiálás nem egyszerű. Egyáltalán létezik-e olyan meghatározás, amely mindenki számára ugyanazt jelenti? Először is: a köznapi szóhasználatban általában csak kisvállal-

¹ Dr. Schmuck Ottó: Vállalkozások Magyarországon, 1992–1997. *Statisztikai Szemle*. 1999. évi 2–3. sz. 131–155. old.

² Szabó Katalin: Drótmenedzsment avagy a kaosz irányítása. *Társadalmi Szemle*. 1995. évi 7. sz. 19–27. old.

kozásokról beszélünk. Olyan vállalkozásokat értünk rajtuk, amelyek „nem túl sok” alkalmazottal, kevés tárgyi eszközzel, „nem túl magas” árbevétellel, „nem túl kiugró” egy főre jutó tiszta jövedelemmel működnek.³ Egyértelmű például, hogy a családi keretek között szerveződő, éjjel-nappal nyitvatartó kisboltok vagy a javítószolgálatok, de még a kisebb könyvelő vagy tanácsadó cégek is, a vállalkozás gazdálkodási formájától függetlenül a kisvállalkozások közé sorolandók. De hová tartozik egy nagy jövedelmű egyéni vállalkozó, vagy egy kimagasló árbevételt elérő egyszemélyes kft?

A gazdaságpolitikai irányelvek, valamint a tudományos kutatások és elemzések pontosabb meghatározásokat követelnek. A kategóriákba soroláshoz általában valamilyen mérhető ismérvet jelölnek ki. Ilyenek lehetnek: az alkalmazotti létszám, a nettó árbevétel vagy a mérlegfőösszeg, esetleg ezeknek valamilyen kombinációja. A Központi Statisztikai Hivatal a korábbi gyakorlatot követve a 10 fős és ennél kevesebb alkalmazotti létszámmal működő vállalkozásokat tekinti kisvállalkozásoknak. A számviteli törvény viszont a beszámoló formájának előírásánál különböző méretmutatókat vesz figyelembe: vagy a 300 millió forint éves nettó árbevételt, vagy a 150 millió forint mérlegfőösszeget, más esetben, az egyszerűsített mérleg és eredménylevezetés készítésénél az 50 millió forint éves nettó árbevételt tekinti választóvonalnak a kisvállalkozások és a többiek között.

Hova soroljuk azonban a magas árbevételt elérő egyéni vállalkozókat, akik nem tartoznak a társasági törvény hatálya alá, és 1997. január 1-jétől a számviteli törvény hatálya alól is kikerültek.

Valamilyen rendező elvnek működnie kell, ha kezelni kívánjuk a kisvállalkozásokat, hiszen ők is el szeretnék helyezni magukat valahol a piacgazdaságban. Ezért az Európai Unió gyakorlatát alapul véve a magyarországi kormányzati szervek és kutatóintézetek által kidolgozott ajánlás a következő osztályozást és kategória határokat javasolja.⁴

1. tábla

A vállalkozások méret szerinti csoportosításának kritériumai

Kritérium	Kategória határok a		
	mikro-	kis-	közép-
	vállalkozások esetében		
Alkalmazottak száma (fő)	0–10	11–50	51–250
Évi nettó árbevétel-maximum (millió forint)	–	500	2500
Évi konszolidált mérlegmaximum (millió forint)	–	200	1250
Lehetséges tulajdoni hányad más vállalkozási kategóriában (százalék)	–	maximum 25	maximum 25

Ez a kategorizálás jelenleg a legkörültekintőbben kidolgozott, ám ezzel sem fedhető le teljesen a magyar vállalkozások köre. Tekintsük az ún. mikrovállalkozás csoportját, amelynek esetében a besorolás a más vállalkozásban lehetséges tulajdoni hányad maximalizálásával nem foglalkozik, így a mikrovállalkozások közé olyan tagsági viszonyon

³ Vállalkozások Magyarországon, 1992–1997. Időszaki Közlemények. ECOSTAT. KSH Gazdaságelemző és Informatikai Intézet. Budapest. 1998. 133 old.

⁴ *Matolcsy György*: Tanulmányok a kis- és középvállalatok fejlesztési stratégiájáról. Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság. Budapest. 1998. 39 old.

alapuló társaságok (kft.-k, szövetkezetek, betéti társaságok stb.) is bekerülhetnek, amelyek egyébként nagyvállalkozásnak minősülhetnének. A pontos osztályozás azonban nem csak Magyarországon okoz nehézséget. A nemzetközi összehasonlítások szerepét és az összehasonlítható adatok szükségességét ezért is hangsúlyoznunk kell.

A kis- és középvállalkozások minden fejlett országban a figyelem középpontjában állnak. Amíg az alapvető egységek (a vállalkozások) osztályozása és kezelése eltérő, valamint az ágazati besorolások és az adatgyűjtési időszakok különböznek, addig átfogó nemzetközi összehasonlításra nincs lehetőség. A kis- és középvállalkozásokkal kapcsolatos számos fontos kérdéssel csak a hosszabb idő távlatában rendelkezésre álló, azonos tartalmú adatok ismeretében lehet foglalkozni. A statisztikusokra vár a feladat, hogy megszervezzék a kis- és középvállalkozásokra vonatkozó adatgyűjtést, minél kisebb többletterhet hárítva azzal a vállalkozásokra, megteremtsék az egységek fogalmakat, és minél megbízhatóbb információkat szolgáltatassanak a magyar gazdaság elemzésére és a nemzetközi összehasonlításokra.

A magyar gazdaság térképe az 1990-es évtized végére jelentősen átalakult a rendszerváltozás induló időszakához képest. A piacgazdasági átalakulási folyamatok hatására megváltozott a magyar gazdaság szerkezetének vállalkozói és földrajzi erőterképe.

Az eredmények hatására megindultak az Európai Unió csatlakozási folyamatok. Az előkészítési és felkészülési szakaszban bővíteni kell a kis- és középvállalkozások fejlesztési lehetőségeit. Annál is inkább, mert ma még a magyar gazdaságban jelentőségük kisebb, mint amilyen a stratégiai fontosságuk.

Az OECD-országok gazdasági szerkezete érdekes kettősséget mutat. A kis- és középvállalkozások a foglalkoztatásban jelentősen megelőzik a nagyvállalatokat, így van ez az adóbevételek és a szakmai képzések területén is. Egyre erősödik szerepük az innovációban. A termelékenységben a nagyvállalatok, főképpen a multinacionális cégcsoportok vezetnek. Ez a vezető szerep egyre erősödik, és folyamatosan nő a termelékenységi rés a nagyvállalatok, valamint a kis- és közepes méretű vállalkozások között.

Magyarországon a multinacionális cégek sikeres megtelepedése jelentősen növelte a termelékenységet, de ezek a cégek nem töltenek be vezető szerepet sem az adóbevételek, sem a foglalkoztatás, sem a hazai innováció területén. Ugyanakkor hiányzik az innováció-központú kis- és középvállalkozói szektor a magyar gazdaságból.

A regisztrált és működő vállalkozások

A magyar kis- és középvállalkozói szektor kettős struktúrát mutat. A kis- és közepes méretű vállalkozások ma a mennyiségi mutatók alapján megfelelnek az OECD-országok vállalkozói szerkezetének. Figyelemre méltó azonban a nyilvántartásban rögzített és a ténylegesen működő vállalkozások elkülönülése. A gazdaság eredményeinek javulása ugyanis értelemszerűen csak a működő vállalkozásoktól várható. Schmuck Ottó említett cikkében is foglalkozik a regisztrált és a működő vállalkozások eltérő számával. Megállapítása azonban, mely szerint a működő vállalkozások aránya növekedett a regisztrált vállalkozásokon belül, elsősorban a jogi személyiséggel nem rendelkező vállalkozások körére vonatkozott.

A KSH adatszolgáltatása szerint is jelentős a csak „papíron” létező társaságok száma. 1996-ban 66 461, 1997-ben pedig 69 387 vállalkozás nem működött a 304 343, illetve a

338 574 regisztrált közül. Az adatok és a tendencia is más abban az esetben, ha az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal (APEH) adatbázisából indulunk ki, amely szigorúbb kritériumokat támaszt a működő vállalkozásokkal szemben.⁵

A jogi személyiségű társaságok között a működő társaságok aránya a regisztráltakhoz képest fokozatosan csökkent, de 1995-ről 1997-re a jogi személyiség nélküli társaságoknál is jelentős a csökkenés.

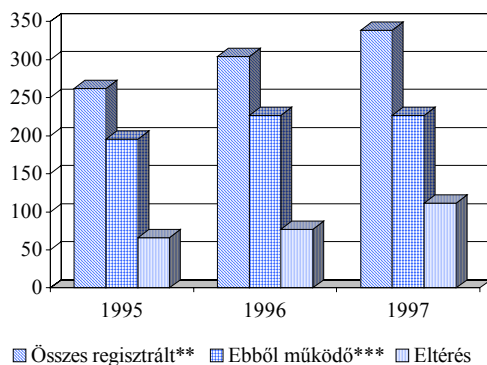
2. tábla

A működő társas vállalkozások arányának alakulása a regisztráltakhoz képest

Megnevezés	1995.	1996.	1997.
	évben (százalék)		
Jogi személyiségű	74,9	73,8	71,7
Jogi személyiség nélküli	74,6	75,2	63,0
Működő társas vállalkozások összesen	74,7	74,6	67,1

Forrás: Dr. Pitti Zoltán: A társasági formában működő vállalkozások szerepe a hazai gazdaság új fejlődési pályára állításában. (Kézirat.)

A nyilvántartásokban rögzített (regisztrált) és a ténylegesen működő társas vállalkozások közötti eltérés egyre nő.

A hazai regisztrált és működő társaságok számának alakulása*

* Jogi és nem jogi személyiségű hazai társaságok együtt.

** A KSH adatszolgáltatása alapján.

*** Az APEH éves gyorsjelentése szerint.

Forrás: lásd a 2. táblánál.

Az önmagukról bevallást adó és gazdálkodásukról pénzügyi elszámolást készítő vállalkozások azok, amelyek a gazdaság jelenlegi helyzetét meghatározzák és jövőjét befo-

⁵ A KSH működőnek tekinti azokat a vállalkozásokat, amelyek a tárgyévben, illetve az előző év során adóbevallást nyújtottak be, illetve a tárgyévben vagy az azt megelőző évben alakultak. Az APEH azokat az adószámmal rendelkező vállalkozásokat tekinti működőnek, amelyek önmagukról adóbevallást és pénzügyi beszámolót készítettek és nem állnak felszámolási, végelszámolási, illetve csődeljárás alatt és tevékenységük megszűnését nem jelentették be. Tehát az APEH kevesebb működő vállalkozást tart nyilván.

lyásolják. Ezek a működő társas vállalkozások 1997-ben az összes társas vállalkozásnak közel 67,1 százalékát tették ki.

A nem működő társaságok száma 1995-ről 1997-re 45 299-cel, azaz 68,4 százalékkal nőtt, arányuk pedig 25,3-ról 32,9 százalékra növekedett. Jelentős tehát a nem működő gazdasági társaságok aránya. Önmagában azonban ez még kezelhető lenne, de növekvő számuk és arányuk már óvatosságra int. Hosszabb idő után dől el, hogy mennyire tartós ez a most még csak körvonalazódó folyamat.

A társaságoknak a kilencvenes évekre jellemző erőteljes mennyiségi növekedése az utóbbi időben mérséklődni látszik, de nem hagyható figyelmen kívül, hogy ez eltérő ütemben érinti a regisztrált és a ténylegesen működő társaságok számát. Ugyanakkor valóban a strukturális változások végére, az átalakulási időszak befejeződésére utalnak az évenként újonnan alapított társaságok számának mérséklődését jelző mutatók, és úgyszintén a normalizálódást támasztják alá az évente megszűnő vállalkozások adatai is.

Leginkább az egyéni vállalkozásoknál tapasztalható az „önkorrekció”⁶ folyamat. E kategóriában egyre nagyobb a ténylegesen működő vállalkozások aránya. 1996-ban a működő vállalkozások aránya a regisztrált egyéni vállalkozásokon belül még csak 62 százalék volt, 1997-ben pedig a mintegy 660 ezer regisztrált egyéni vállalkozásnak már 70 százaléka működött. Ennek ellenére még mindig sok a „kényszervállalkozó”, vagy talán a kisebb adófizetési kötelezettségre törekvő „taktikai” vállalkozó. 1997-ben még mindig 198 ezer „alvó” egyéni vállalkozás létezett Magyarországon.

A méret szerinti megoszlás

A Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet és az akkori Ipari és Kereskedelmi Minisztérium az 1995. évre kidolgozta a magyarországi vállalkozások méret szerinti szerkezetét.

3. tábla

<i>A regisztrált vállalkozások száma és megoszlása méret szerint 1995-ben</i>		
A vállalkozás típusa	A vállalkozások	
	száma	megoszlása (százalék)
Mikrovállalkozás	1 024 190	97,3
Kisvállalkozás	24 119	2,3
Középvállalkozás	4 751	0,4
<i>Összesen</i>	<i>1 053 060</i>	<i>100,0</i>

Forrás: lásd a 2. lábjegyzetben.

A mennyiségi mutatók és az arányok azonban minőségi problémát takarnak. A kisvállalkozások hagyományos formái, amelyek egyéni és családi keretek között szerveződnek, és döntően a szolgáltató szektorban működnek, nagyobb súlyt mutatnak nálunk, mint az OECD-országokban. Így az új technológiát alkalmazó, innovatív vállalkozások a hazai kisvállalkozások között sokkal kisebb mértékben vannak jelen, mint a fejlett gaz-

⁶ Schmuck i.m. 133. old.

daságokban. A gazdasági növekedés, a többletfoglalkoztatás és a növekvő adóbevétel pedig ettől a szektortól várható.

A magyar kis- és középvállalkozási szektor struktúrája is eltér az OECD-országokétól. A mikrovállalkozások nagy súlya és a középméretű vállalkozások igen csekély aránya azért kedvezőtlen, mert a kisvállalatból közepes vállalattá növekedéshez jelentős tőkebefektetésekre lenne szükség, ehhez pedig az egyéni és családi vállalkozások nem elég tőkeerősek.

A nagyvállalkozások aránya a foglalkoztatottak száma alapján képzett kategóriák szerint igen alacsony. (Lásd az 4. táblát.) Megjegyezzük azonban, hogy különböző egyéb aránymutatók jóval a nemzetközi átlag felett vannak. Például a GDP termeléséhez 1996-ban 50,3 százalékban járultak hozzá a nagyvállalkozások, a vállalkozások árbevételéből pedig 36,2 százalékkal részesedtek.⁷

4. tábla

*A működő gazdasági szervezetek megoszlása méret szerint
(1997. december)*

Gazdasági szervezet	Mikro-	Kis-	Közepes	Nagy-	Összes
	vállalkozás				
Egyéni	99,7	0,3	0,0	0,0	100,0
Közkereseti társaság	97,5	2,3	0,2	0,0	100,0
Betéti társaság	98,6	1,3	0,1	0,0	100,0
Korlátolt felelősségű társaság	87,5	10,0	2,2	0,3	100,0
Részvénytársaság	41,4	20,2	23,1	15,3	100,0
Szövetkezet	48,6	28,4	22,1	0,9	100,0
<i>Összes szervezet</i>	<i>97,1</i>	<i>2,3</i>	<i>0,5</i>	<i>0,1</i>	<i>100,0</i>

Forrás: lásd a 7. jegyzetben.

A külkereskedelmi mérleg egyensúlyának biztosítása végett a magyar gazdaságpolitika mindig kénytelen előnyben részesíteni az új működőtőke bevonását, ami viszont külföldről várható. Ezért a kis- és középvállalkozói szektor folyamatosan alulmarad a fejlesztés, a piaci pozíció, az adózás stb. szempontjából a külföldi részesedéssel működő szektorral szemben.

Területi megoszlás

A magyarországi vállalkozások területi elhelyezkedése is nagyon egyenlőtlen. Budapesten és Pest megyében található a legtöbb vállalkozás (közel 40%). Különösen a gazdasági társaságok koncentrálnak a fővárosba. Az abszolút számok helyett az 5. táblában tekintünk át megyénként a realisabb képet adó mutatót, az ezer lakosra jutó vállalkozások számát. A működő vállalkozások számát a népességhez viszonyítva is kiemelkedik Budapest. A fővárost Zala, Csongrád és Pest megye követi. Különösen alacsony az ezer lakosra jutó vállalkozások száma Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megyében. A többi megye nagyságrendileg azonos szinten, a középmezőnyben helyezkedik

⁷ A kis- és középvállalkozások helyzete. 1998. éves jelentés. Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet. Budapest. 1998. 270 old.

el. A megyei adatok természetesen nem jellemzik pontosan az erőteljesen fejlődő területeket. A gyorsan fejlődő vállalkozások sok esetben egy-egy város köré tömörülnek.

A magyar gazdaság területileg heterogén, úgynevezett szigetszerű⁸ fejlődése és az ehhez társuló ágazatonkénti megosztottság nem kedvez a kis- és középvállalkozások fejlődésének. A kisvállalkozások nem képesek a gazdasági fellendülést segítő struktúrához kapcsolódni. Emiatt egyrészt késik modernizációs pályára állásuk, másrészt a kevésbé erőteljes növekedésű területeken nem kell szembenéznük az új kihívásokkal, a nemzetközi tőkeerős vállalkozások versenyével.

5. tábla

*Az ezer lakosra jutó vállalkozások száma megyénként
(1997. december 31.)*

Megnevezés	Társas	Egyéni	Összes
	vállalkozás		
Budapest	57	55	112
Bács-Kiskun	19	46	65
Baranya	24	46	71
Békés	13	43	56
Borsod-Abaúj-Zemplén	14	31	46
Csongrád	24	52	76
Fejér	19	43	62
Győr-Moson-Sopron	21	50	71
Hajdú-Bihar	17	41	58
Heves	13	42	54
Jász-Nagykun-Szolnok	14	37	51
Komárom-Esztergom	20	46	66
Nógrád	12	34	46
Pest	24	48	72
Somogy	18	51	69
Szabolcs-Szatmár-Bereg	13	37	51
Tolna	16	45	61
Vas	16	42	58
Veszprém	16	48	65
Zala	20	57	77
<i>Országos</i>	25	46	71

További akadályai a kis- és középvállalkozások gyors fejlődésének az infrastruktúrában meglévő szűk keresztmetszetek. Egyes területeken nagy a fejlődés (telefonhálózatok, Internet stb.) más területeken (úthálózat, autópályák stb.) viszont jelentős az elmaradás, amelynek mértéke a kívánatos csökkenéssel szemben folyamatosan nő.

Problémát jelent az is, hogy Magyarországon hiányoznak, illetve alig lelhetők fel az erőteljesen fejlődő és a kisvállalkozások számára húzóerőt jelentő belső régiók. Egyes kutatások szerint mindössze a budapesti agglomeráció, Pest megye és Észak-Dunántúl képes jelentősen hatni a területükön működő kisvállalkozásokra. Pedig az OECD-országok sikeres tapasztalatai is azt mutatják, hogy akkor nyílik lehetőség a kis- és kö-

⁸ Matolcsy i.m.

zép vállalkozások nemzetgazdaságon belüli gyors fejlődésére, ha a jól körülhatárolt belső régiók gyorsan fejlődnek. Északkelet-Magyarország régiófejlesztési koncepciója például ezt igyekszik elérni. Olyan fontos programok tartoznak ide, mint a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Területfejlesztési Tanács és az ACDI/VOCA együttműködésében megvalósuló integrált szerkezetátalakítási és válságkezelési program és az ehhez kapcsolódó kistérségi megfigyelési és értékelési rendszer, valamint az átfogó megyei megfigyelési-rendszer kialakítása.

Nehezíti a kis- és középvállalkozások fejlődését még az is, hogy Magyarországon, különösen ebben a szektorban a szükségesnél lényegesen gyengébb a tájékoztatás és nem megfelelő az információcsere.

Kormányzati szinten is megfogalmazott feladat, az Európai Közösség által elfogadott elvek figyelembevételével kialakított egységes fogalmi rendszer megteremtése és a kis- és középvállalkozások megfigyelésére alkalmas információs rendszer kialakítása.

Stratégiai cél, hogy a vállalkozások az eddigieknél nagyobb mértékben járuljanak hozzá a gazdasági növekedéshez, a foglalkoztatási lehetőségek bővítéséhez, és az elkövetkezendő években a kis- és középvállalkozások gazdasági fejlődése elérje, majd meghaladja a nemzetgazdasági növekedés ütemét. Mindezt pedig olyan eszközzel kellene kiegészíteni, amely kifejezetten az innovatív kis- és középvállalkozói szektorra vonatkozik.

TÁRGYSZÓ: Vállalkozás.

SUMMARY

During the past decade, the structure of the Hungarian enterprises has undergone substantial changes. The future is expected to bring about the increase of productivity. Hungary's endeavours to join the European Union have underlined the importance of small and medium sized enterprises. A detailed and many-sided statistical analysis is necessary to facilitate the strategic development of this sector.

MÓDSZERTANI TANULMÁNYOK

A NEMZETI STATISZTIKAI RENDSZEREK TELJESÍTMÉNYE*

WILLEM DE VRIES

A nemzeti statisztikai hivataloknak a *The Economist* című folyóiratban néhány évvel ezelőtt megjelent rangsorolása (vagy ahogy akkor nevezték a „liga táblázatok”), kisebb sokkhatást váltott ki világszerte a hivatalos statisztikusok körében. A folyóirat első rangsorolása (1991-ben) főként a fontosabb statisztikai adatsorok frissességét¹ és pontosságát vette alapul. A második rangsorolás (1993-ban) már figyelembe vette a vezető statisztikusok véleményét is a statisztika objektivitását (politikamentességét), az adatok megbízhatóságát, az alkalmazott statisztikai módszertant, valamint a közzétett adatok fontosságát illetően.²

A rangsorolásról alkotott vélemények természetesen különböztek. Azok a nemzeti statisztikai hivatalok, amelyek szerepeltek a *The Economist* listáján, többé-kevésbé örültek, attól függően, hogy milyen helyezést értek el. Azok a hivatalok, amelyek kimaradtak a rangsorolásból, azt találgatták, hogy miért nem kerültek fel a listára. Néhány hivatal állította, hogy besorolása vitatható, illetve nem helytálló, mert a felhasznált információ hiányos vagy időszerűtlen volt. Mindazonáltal, nem vitatták a *The Economist* rangsorolásánál alkalmazott kritériumokat, noha a legtöbben egyetértettek abban, hogy az értékelés meglehetősen felszínes volt.

A *The Economist* szemszögéből – lévén olyan folyóirat, amely főként a makroökonómiai statisztikákat felhasználók érdekeinek ad hangot – értelemszerűnek tűntek az alkalmazott „objektív” kritériumok (a GDP-növekedésre vonatkozó revíziók átlagos száma, az adatok frissessége, a 10 000 lakosra jutó statisztikusok száma, valamint az egy lakosra jutó statisztikai költségvetési összeg). A vezető statisztikusok véleményének hozzáfűzése e kritériumokhoz szintén nem volt rossz ötlet. Az azonban a legtöbb szakmabeli számára egyértelmű volt, hogy az átfogó minősítés nem adott teljes képet. Jelen írás a nemzeti statisztikai hivatalok vagy nemzeti statisztikai rendszerek értékeléséhez a

* A tanulmány eredeti címe: Are we measuring up...? Questions on the Performance of National Statistical Systems. Megjelent: *International Statistical Review*. 1999. évi 1. sz. 63–77. old. A fordítást és a közlést a szerző és a folyóirat főszerkesztője engedélyezte, amiért ezúton is köszönetet mondunk. (A fordítás Hejna Ferencné és Jávora Andrásné munkája.) A tanulmányban kifejtett nézetek magánvélemények, amelyek nem feltétlenül tükrözik a Holland Statisztikai Hivatal állásfoglalását vagy politikáját. A szerző köszönetet mond a Holland Statisztikai Hivatalban dolgozó kollégáinak a korábbi változattal kapcsolatos észrevételeikért, valamint az *International Statistical Review* lektorainak értékes megjegyzéseikért.

¹ A továbbiakban a *timeliness* fogalmat frissességként értelmezzük. (Ford.)

² Lásd: Statisztikai kalauz. *Statisztikai Szemle*. 1996. évi 10. sz. 867–868. old. (The good statistics guide. *The Economist*. 1993. szeptember 11. Az Economics Brief rovatban megjelent írás kissé rövidítve.)

megfontolandó szempontok sokkal átfogóbb, szisztematikus számbavételét javasolja. Elméletileg különbséget tehetünk „rendszer” és hivatal között. A decentralizált statisztikai rendszerű országokban a „rendszer” a „nemzeti statisztikai hivatalok” összességéből áll. Írásomban mindig a rendszerek egészét értem, akkor is, amikor a „nemzeti statisztikai hivatal” vagy „intézet” kifejezést alkalmazom (National Statistical Institute – NSI). Nyilvánvaló, hogy egy „rendszer” teljesítményének mérése sokkal összetettebb, mint egy-egy „hivatal” teljesítményének a mérése, de ez az írás elsősorban nem a mérés technikai részletkérdéseivel foglalkozik.

E tanulmány főként „A hivatalos statisztika alapelvei”-re épül, amelyeket elsőként az Európai Gazdasági Bizottság hagyott jóvá Genfben, 1992. április 15-én megtartott 47. ülésén. Ezeket az alapelveket (néhány kisebb változtatással) az ENSZ Statisztikai Bizottsága is jóváhagyta, és ezek tekinthetők ma a nemzeti statisztikai hivatalok küldetésének és valójában a hivatalos nemzetközi szervezetek statisztikai munkájának is széles körben elfogadott keretrendszerének.

„A hivatalos statisztika alapelvei” hivatalos szövegének felidézését követően röviden értelmezem az egyes alapelvek lényegét. Megkísértem az alapelveket kézzelfoghatóbbá tenni azzal, hogy feltettem néhány velük összefüggő kérdést. Az ezekre a kérdésekre adott válaszokból ki kell derülnie, hogy az adott NSI betartja-e az idézett alapelveket, és ha igen, milyen mértékben. A tanulmány nem tárgyalja részleteiben minden alapelv valamennyi aspektusát, csupán felvet néhány szempontot, amelynek kulcsfontosságot tulajdonít. Némelyik alapelv (mint például a titkosság, azaz az adatok bizalmas kezelése) rendkívül sok, összetett kérdést rejt magában, amelyek akár önálló szakértői konferenciák témái is lehetnének (valójában olykor azok is). Jelen tanulmány nem foglalkozik a mérési problémákkal (más szóval azzal, hogyan „pontozzuk” a kérdéseket), azaz a szó szigorúan mennyiségi értelemben vett jelentésével.

1. Fontosság, pártatlanság és egyenlő hozzáférhetőség

A hivatalos statisztikák a társadalom tájékoztatási rendszerének nélkülözhetetlen elemei, amelyek adatokkal szolgálnak a kormány, a gazdaság és a nagyközönség számára a gazdaság, a népesség és a társadalom helyzetéről, valamint a környezet állapotáról. Ezért a gyakorlati hasznosság kritériumának eleget tevő statisztikákat a hivatalos statisztikai szervezetek kötelesek pártatlanul elkészíteni és mindenki számára hozzáférhetővé tenni annak érdekében, hogy az állampolgároknak a közérdekű információkhoz való hozzáférési joga érvényesülhessen.

Az 1. alapelv más szavakkal azt jelenti, hogy a hivatalos statisztikáknak a társadalom számára fontosaknak, pártatlanoknak, a politikai beavatkozástól menteseknek és mindenki számára azonos feltételek mellett hozzáférhetőeknek kell lenniük.

Annak, hogy 1993-ban a *The Economist* rangsorolásában Nagy-Britannia és az Egyesült Államok (annak ellenére, hogy más szempontok szerint teljesítményük jó) viszonylag alacsony helyezést ért el, egyik oka „az a gyanú” volt, hogy: „a statisztikák Amerikában és Nagy-Britanniában nem mentesek a politikai beavatkozástól”. A hivatalos statisztika nagyobb centralizációjára tett közelmúltbeli lépések ellenére Nagy-Britanniában még mindig mintegy 30 kormányhivatal (minisztérium) között oszlik meg a

statisztikai munka jelentős része, amelynek során a statisztikusok közvetlenül a minisztereknek továbbítják jelentéseiket. A *The Economist* megfogalmazásában: ez „lehetővé teszi a politikusok statisztikák iránti egészségtelen érdeklődését...”.

Több kérdést kell feltennünk ahhoz, hogy értékelhessük az egyes statisztikai hivatalokat a fontosság, a pártatlanság és az egyenlő hozzáférhetőség alapelveinek érvényesítése szempontjából.

A fontosság vonatkozásában az alapvető kérdés természetesen az, hogy miként vélekednek a felhasználók arról, hogy mennyire fontosak számukra a statisztikai rendszerek tevékenységei (az adatgyűjtések vagy alapvetően az általuk előállított outputok és termékek). Rendkívül nehéz azonban „az adatfelhasználói elégedettségnek” ezt a szempontját egyetlen vagy néhány egyszerű mutatószám segítségével kifejezni, (ami nem jelenti azt, hogy ne is kíséreljük meg). Egyes adatfelhasználók bizonyos tevékenységeket nagyon fontosnak ítélnék (míg mások nem), és elégedetlenek lehetnek más, olyan tevékenységekkel, amelyeket viszont mások értékelnek jobban. Ezért általánosabb kérdésfeltevést javasolnék, amely szorosabban kapcsolódik az NSI-k említett általános hozzáállásához, mint konkrét mutatókhoz vagy mérésekhez. Ez a kérdés így hangzik:

Mennyire fejlett mechanizmusok biztosítják azt, hogy a statisztikai munkaprogramok fontosak legyenek a különböző adatfelhasználói csoportok számára?

Számos országban működik valamilyen nemzeti statisztikai tanácsadó testület, más kérdés azonban, hogy munkája megfelelő-e vagy sem. Ezen kívül is létezik sok más módszer a hivatalos statisztikák készítői és felhasználói közötti kapcsolatok ápolására. Azt az alapkérdést kell mindenekelőtt feltennünk, hogy valóban törekednek-e a nemzeti statisztikai hivatalok arra, hogy felmérjék, mire van szükségük a felhasználóknak, és vajon ezen igényekhez igazítják-e statisztikai programjaikat. A következő kérdés pedig az lenne: mennyire rugalmasak a gyakorlatban, ha arra kerül sor, hogy „új” (és valószínűleg fontos) témakörökkel kell foglalkozniuk, mint amilyen például a szolgáltatási szektor, a környezet, az „informatikai szektor” vagy egyéb, nem kézzelfogható eszmei vagyonnal való gazdálkodás, és végül, de nem utolsósorban „a globális gazdaság” (beleértve olyan jelenségeket, mint például a külföldi működőtőke és általában a multinacionális szervezetek tevékenységének helyes értékelése).

Az „adatfelhasználói elégedettség”-re vonatkozó másik, még specifikusabb kérdés az, hogy:

Mennyire elégedettek a felhasználók a statisztikai termékekkel és azok terjesztésével?

A statisztikai programokon kívül – amelyek gyakran leírják, hogy milyen tevékenységeket folytatnak, illetve terveznek a statisztikai hivatalok a vizsgálni kívánt témakörök, az adatgyűjtések tartalma és terjedelme, esetenként az alkalmazott módszertan, valamint a statisztikai eredmények időzítése és várható minősége vonatkozásában – figyelembe kell venni a tényleges statisztikai outputokat is, és azt, hogy a felhasználók miként értékelik ezeket: például a sajtóközleményeket, a különböző kiadványokat, az elektronikus formában közzétett adatokat, beleértve az adatbázisokat is. Más szavakkal: rendelkeznek-e a statisztikai hivatalok fejlett tájékoztatási rendszerrel? Olyanok-e a statisztikai termékek, mint amilyenekre a felhasználóknak szükségük van minőség, aktualitás, ár és ter-

jesztési forma szempontjából? Növekszik-e vagy csökken a statisztikai termékek értékesítése? Lehet-e valóban szervezett marketing tevékenységről beszélni? Egyesek azzal érvelhetnek, hogy ez bonyolult kérdés, mert mi történik, ha egy NSI nagyon aktív a marketing területén és a felhasználói elégedettség mérésében, de gyenge eredményeket, azaz alacsony szintű felhasználói elégedettséget ér el. Mindazonáltal feltételezem, hogy az az NSI, amelyik ilyen mértékű valódi felhasználó-orientáltságról tesz tanúbizonyságot, végül – szinte elkerülhetetlenül – teljesítményét is javítja.

Ami a pártatlanságot illeti, a kérdés a következő:

Milyen mértékben tesznek eleget kötelezettségüknek a nemzeti statisztikai hivatalok a pártatlanság érvényesítésében?

Viszonylag egyszerűnek tűnő kérdés, a valóságban azonban meglehetősen összetett. A probléma komplexitása nagyban függ attól, hogy milyen az általános elképzelésünk a „pártatlanságról”. Nagyon ortodox hivatalos statisztikusok úgy vélekedhetnek, hogy egy minisztérium felkérésére végrehajtott felmérés hatással lehet a nemzeti statisztikai hivatal pártatlanságára, különösen ha ez a minisztérium (amely rendszerint fizet az elvégzendő különmunkáért) jogot formál arra, hogy beleszóljon a felmérés módszertanába. A statisztikusok többsége azonban hajlik arra, hogy tágabban értelmezze a „pártatlanságot”, illetve így interpretálja: bármiféle külön, egyéni (pártos) véleménynyilvánítás kerülése a definíciók vagy módszertan megválasztásánál és legkiváltképp mindennemű részrehajló, egyéni állásfoglalás kerülése a statisztikai adatok közzétételénél és értékelésénél.

A legtöbb nemzeti statisztikai hivatal jelentős hagyományokkal rendelkezik a tekintetben, hogy tartózkodik az adatainak nem statisztikai kommentálásától. Ezt az alapelvet olykor túlzottan is betartják. Például a legfrissebb munkanélküliségi adatokról kiadott sajtóközleményben a magyarázatot valahogy így foglalja össze: „Az előző negyedévhez képest a munkanélküliség 0,7 százalékponttal csökkent”, ily módon átengedve a politikusoknak és másoknak minden további kommentárt. Mivel azonban manapság sok statisztikai hivatal növelni szeretné adatainak sajtóvisszhangját, egyesek ilyen magyarázatot fűznek a közleményhez: „A munkanélküliség csökkenése ebben a negyedévben 0,7 százalékpont volt az előző negyedévhez viszonyítva. Ez a legjelentősebb negyedéves csökkenés az 1982-es év második negyedéve óta”.

Általános alapelv azonban, hogy a statisztikai hivataloknak kerülniük kell (és a legtöbb így is tesz) a kormány politikájának sikerére vagy kudarcára vonatkozó bármilyen megjegyzést, még akkor is, ha az adatok nyilvánvalóan arról tanúskodnak. Azzal érvelhetnénk, hogy az NSI-k „mélyreható adatelemzések” készítésénél nem kerülhetik el minden esetben a „nem statisztikai jellegű megjegyzéseket”, de úgy vélem, hogy az ilyen elemzéseket meg kell különböztetnünk a szokásos statisztikai adatközlésektől.

A „statisztikába való politikai beavatkozás” problémáját illetően a következő kérdést kell feltennünk:

Mennyire védettek a statisztikai hivatalok eredményei és közzétételei a politikai beavatkozással szemben?

A nemkívánatos politikai beavatkozás leggyakoribb formái a következők:

– nyomásgyakorlás a definíciók olyan megváltoztatására, hogy a kormányzati politikát jobb színben feltűnítő statisztikák készüljenek;

- a kulcsfontosságú statisztikai adatok közlési időpontjának befolyásolása annak érdekében, hogy a politikailag kedvezőbb vagy kevésbé hátrányos időpontot válasszák ki az adatok publikálására;
- oly mértékű beavatkozás a statisztikai közleményekbe, amellyel megakadályozzák az egyes vagy valamennyi statisztikák közzétételét (ez talán nem annyira a centralizált NSI-kre vonatkozik, inkább a minisztériumok statisztikai tevékenységét érinti decentralizált statisztikai rendszerek esetén);
- az olyan adatsorok megszakítása, leállítása (költségvetési vagy más eszközökkel), amelyek statisztikailag károsnak bizonyulhatnak;
- a „kedvező” statisztikák kiszivárogtatása a sajtónak a politikusok által, mielőtt az adatok mindenki számára hozzáférhetőek lennének.

Az első eset kivételével (amelynél nehéz lenne a jó gyakorlat általános szabályait megalkotni) a statisztika politikai befolyásolásának legnagyobb veszélye abban a szakaszban áll fenn, amikor az adatok közlésére sor kerül, illetve az ezt közvetlenül megelőző szakaszban. A legfrissebb statisztikai adatok közlésével kapcsolatos manipulációkat sok országban úgy igyekeznek elkerülni, hogy bevezettek egy rendszert, amelynek értelmében a kulcsfontosságú statisztikai adatok közlési dátumait jó előre (egy hónappal vagy akár egy évvel korábban) bejelentik. A kiszivárogtatás megakadályozása nehezebb feladat. Sok országban az a szokás, hogy oly módon biztosítanak előnyt a minisztereknek a legfrissebb kulcsfontosságú statisztikák esetében, hogy valamivel korábban, vagyis a hivatalos közzétételt megelőzően átadják részükre az adatokat. A „valamivel korábban” lehet egy óra vagy néhány nap, és az ilyen „előzetes közlések” címzettjeinek listája meg lehetőségen terjedelmes lehet. Mindazonáltal általános az egyetértés a statisztikusok körében, hogy ajánlatos a lehető legnagyobb mértékben korlátozni mind a lista terjedelmét, mind a kedvezményezett időelőnyét. Általában egyetértenek abban is, hogy az volna az ideális, ha az előzetes adatközlés csak néhány olyan miniszter és vezető köztisztviselő kiváltsága lenne, akiknek közvetlenül a statisztikák közzététele után válaszolniuk kell a média kérdéseire, és időelőnyüket is pár órára kellene korlátozni.

Az „egyenlő hozzáférhetőség” a következő kérdést veti fel:

Milyen mértékben érvényesül „az egyenlő hozzáférhetőség – egyenlő feltételek mellett” alapelv?

Eltekintve az előző pontban ismertetett politikai megfontolásoktól, szükséges még azon fő alapelv biztosítása is, hogy minden felhasználót azonos elbánásban kell részesíteni. Ennek az egyenlőségnek bizonyos szempontjai nem magától értetődőek. Nyilvánvaló, hogy egyes adatoknál már néhány perces időelőny is jelentős (anyagi) hasznot jelenthet az egyik felhasználónak a másikkal szemben. Ezért a statisztikai hivataloknak meg kell találniuk a módját, hogy minden adatfelhasználó számára lehetőség szerint azonos időpontban biztosítsanak hozzáférhetőséget a legfrissebb adatokhoz. A közelmúltban kifejlesztett szimultán elektronikus adatterjesztés lehetőségein kívül (például az adatok e-mailen történő továbbítása), néhány ország bizonyos érzékeny adatok közlésénél ún. „bezárásos módszert” alkalmaz, mely úgy működik, hogy a sajtó képviselőit bizonyos idővel a statisztikák előre bejelentett közzététele előtt szó szerint bezárják egy szobába, ott az újságírók megkapják a statisztikákat, cikkeiket vagy híryanagyukat összeállíthatják (a terem felszereléséhez számítógépek és távközlési berendezések is tartoznak), de a telekom-munikációs berendezések központilag történő bekapcsolásukig nem üzemképesek.

Az egyenlőség vonatkozásában egy másik szempont az, hogy – elvileg – minden adatfelhasználónak azonos árat kellene fizetnie ugyanazon statisztikai termékért, és

azoknak a „privilegizált felhasználók”-nak a számát, akik ellenszolgáltatás nélkül jutnak hozzá az adatokhoz (kormányhivatalok, parlamenti képviselők), jelentős mértékben csökkenteni kellene.

Más, mégis nagyon lényeges kérdés – amit az „egyenlő hozzáférhetőség” elve nem foglal magában – az a nézet, hogy a hivatalos statisztika köztulajdonnak tekinthető, amelynek elvileg minden állampolgár számára díjmentesen hozzáférhetőnek kellene lennie. A legtöbb NSI különböző eszközök segítségével érvényesíti ezt az elgondolást. Először is, mint már említettem, fontos a jó kapcsolatok kiépítése a médiával ahhoz, hogy a nagyközönséghez eljussanak az alapvető statisztikai információk. Másodsor: általánosan követett gyakorlat, hogy az NSI-k úgy intézkednek, hogy a legfontosabb statisztikák szabadon hozzáférhetőek legyenek saját könyvtáraikban, valamint az egyetemi és közönyvtárakban. Harmadsor: a legtöbb NSI ingyen ad információt telefonon (beleértve a táblázatok stb. ingyenes, postai úton vagy elektronikus csatornákon – Interneten – történő továbbítását). Mindazonáltal az a vita, hogy az „ingyenes szolgáltatásban” milyen messzire lehet elmenni, még nem dőlt el. Egyes vélemények szerint minden hozzáférhető statisztikát térítésmentesen kellene szolgáltatni az Interneten, mások szerint csak bizonyos alapvető információkat kellene ingyen biztosítani, és további részletes adatokért meghatározott összeget kellene fizetni. Ez utóbbi vélemény megegyezne a nyomtatott anyagok esetében manapság követett általános gyakorlattal: korlátozott számú nyomtatványt (például néhány fotokópiát) ingyen megkapnak a felhasználók, azok pedig, akik ennél többet kívánnak, megfizetik az adathordozó árát plusz a szállítási és kezelési költséggel együtt, és esetenként valamennyit fizetnek a különféle táblák összeállításához szükséges különmunkáért is.

2. Szakszerűség

A hivatalos statisztikák iránti bizalom megőrzése céljából a statisztikai hivatalok szigorúan szakmai megfontolások alapján dönthetnek – beleértve a tudományos alapelveket és a szakmai etikát is – a statisztikai adatok gyűjtésére, feldolgozására és bemutatására vonatkozó módszerekről és eljárásokról.

E 2. alapelv azt mondja ki, hogy a hivatalos statisztikák összeállításához szakmai (szakszerű) módszereket kell alkalmazni, és hogy a statisztikai eredményeket a felhasználók számára szakszerű („profí”) módon kell bemutatni.

Az igazi kérdés a következő: milyen mértékben biztosított a nemzeti statisztikai intézmények szakmai integritása? A szakszerűség és a szakmai etika betartásának mérése, és még inkább, ezen jellemzők alapján a nemzeti statisztikai hivatalok összehasonlítása, nyilvánvalóan nagyon nehéz. Szubjektív szinten elképzelhető bizonyos egyetértés a statisztikusok között arról, hogy egyik vagy másik nemzeti statisztikai hivatal viszonylag aktív egyik vagy másik terület módszertani megújulása szempontjából, de egészen más dolog megállapodni valamilyen objektív mércében. Az egyetemet végzettek száma és arányuk a teljes személyi állományhoz képest jelezheti az egyes statisztikai hivatalok „módszertani potenciálját”, továbbá azoknak a kutatási és módszertani tanulmányoknak a száma is, amelyeket elismert tudományos folyóiratokban publikálnak. Ugyanakkor kevesen értenének egyet azzal, hogy ez megbízható alapot nyújthat a különböző statisztikai

hivatalok összehasonlításához. Néhány általános kérdést mégis feltehetünk a nemzeti statisztikai hivatalok szakszerűségének értékelése céljából:

Milyen módszeresen és milyen mértékben segítik elő a szakszerűséget az olyan mechanizmusok, mint az elemző tevékenység, a módszertani anyagok publikálása és terjesztése, előadások és konferenciák szervezése?

Megfelelően dokumentáltak-e a statisztikai módszerek, és a módszertani fejlesztés tudományos kritériumok alapján történik-e?

Az adatfelvételi tervekről, módszerekről és eljárásokról stb. hozott döntések szakmai megfontolások alapján születnek-e (vagy egyéb – például politikai – megfontolások is szerepet játszanak)?

A szakstatisztikai vagy egyéb személyzet képzése, illetve továbbképzése valóban stratégiai kérdés-e a szervezet számára, és elegendő erőfeszítést tesznek-e (például az összköltségvetés bizonyos százaléka erejéig) a továbbképzés érdekében?

Valóban stratégiai fontosságot tulajdonítanak-e a statisztikai minőség menedzselésének, és valóban rendszeresen törekszenek-e a statisztika minőségének javítására, a jól dokumentált minőség biztosítására vonatkozó programok támogatását is beleértve?

A statisztika „szakszerű közzétételét” illetően már tettem néhány észrevételt a „pártatlanság” címszó alatt. Néhány további szempont kifejtésére a következő, a felvilágosítási kötelezettségről szóló fejezetben kerül sor.

3. Módszerismertetési kötelezettség

Az adatok helyes értelmezésének megkönnyítése érdekében a statisztikai szervezetek kötelesek az adatokat a forrásokra, a módszerekre és az eljárásokra vonatkozó tudományos statisztikai szabványoknak megfelelően közzétenni.

A módszerismertetési kötelezettséget (accountability) úgy kell értelmezni, hogy a statisztikusok kötelesek a statisztikák felhasználói számára módszeresen és alaposan kifejteni, hogy pontosan mit tartalmaznak, és milyen minőségűek az adatok.

A 3. alapelv talán elcsépelet, de figyelembe véve, hogy a statisztikusok körében ez a probléma hosszú időn át élénk vitatéma volt (és még ma is az), néhány triviálisnak egyáltalán nem mondható szempont is felmerül. Nyilvánvaló ugyanis, hogy aki számokat gyárt és publikál, annak tájékoztatnia kell a felhasználót a számok tartalmáról. A vita arról folyik, hogy miképpen lehet ennek a követelménynek a lehető legjobban eleget tennünk. Ez a vita természetesen arra a kérdésre is kiterjed, hogy e tekintetben milyen messzire és milyen mélységig mehetünk el. A tapasztalat szerint egyes felhasználók csakugyan érdeklődnek az iránt, hogy „mi van a számok mögött”, míg mások egyáltalán nem törődnek vele.

Az ún. metaadatokkal (az adatokkal kapcsolatos információk, azaz a sokaság és a változók meghatározása, a felhasznált adatforrásoknak, a felmérés módszertanának leírása stb.) kapcsolatban általános egyetértés tapasztalható abban, hogy a statisztikák felhasználói számára elengedhetetlen, hogy hozzáférhessenek a lehető legteljesebb metaadat-állományhoz. Ezért a nemzeti statisztikai hivatalok kötelesek gondoskodni minden adatgyűjtésük teljes módszertanának hiánytalan dokumentálásáról, és arról, hogy az naprakészen rendelkezésre álljon. Nyilvánvaló, hogy ez nem azt jelenti, hogy minden statisztikai közleménynek tartalmaznia kell az egész metaadat-állományt, mert ez nem volna sem célszerű, sem „felhasználóbarát” megoldás. Mindazonáltal a statisztikai adatbázisoknak lehetőleg az összes metaadatot tartalmazniuk kell valamilyen „felhasználóbarát” formá-

ban, ugyanis a felhasználók számára megterhelést jelentene külön kiadványokban utánanézni, hogy mire használhatók a szóban forgó adatok. Rendkívül fontos biztosítani, hogy egy időszoron belül az adatelemek konzisztensek legyenek, és ha ez nem lehetséges, a felhasználókat tájékoztatni kell arról, hogy pontosan milyen jellegű inkonzisztenciáról van szó.

A metaadatok egyik jó példája az OECD konjunktúramutatókat tartalmazó publikációit kísérő a Sources and Methods (Források és módszerek) című összeállítás. Meg kell említeni a Nemzetközi Valutaalap 1996-os kezdeményezését is a legfontosabb statisztikai adatsorokra vonatkozó metaadatokkal kapcsolatos szabványok megalkotására (általános szabványokat minden országra, valamint ún. speciális szabványokat a legfejlettebb országokra vonatkozóan). Ezeket a szabványokat már számos ország jóváhagyta.

A metaadatokra vonatkozó kérdés tehát a következő:

Helyesen tájékoztatja-e a statisztikai hivatal az adatfelhasználókat arról, hogy az adatok valójában mit jelentenek, és arról a módszertanról, amelyet az adatgyűjtés és -feldolgozás folyamán alkalmazott?

A metaadatokkal foglalkozó előző bekezdésekhez szorosan kapcsolódó másik, kissé eltérő jellegű probléma az, hogy a statisztikai hivatalok hogyan tájékoztatják adataik minőségéről az adatfelhasználókat. A helyes metaadatok sokat elárulhatnak a statisztikák minőségéről (legalábbis a „profi” felhasználók esetében), de nem nyújtanak teljes képet. Ezért, bár adódhat bizonyos átfedés a kettő között, a statisztika minőségére vonatkozó pontos megállapítások további szemponttal szolgálnak a 3. alapelvhez. Nevezetesen, a minőség olyan szempontokat is érint, mint a mintavételi és nem mintavételi hiba, bármely adattorzítás, a válaszadás megtagadására vonatkozó információk és kezelésük, imputációk stb. A 80-as években az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága égisze alatt működő Európai Statisztikusok Értekezlete megalkotta a „Minőségismertetési útmutatót” (Guidelines for quality presentation), amely ma is nagyon hasznos, és néhány statisztikai hivatalban alkalmazzák is ilyen vagy olyan formában, azonban nem rendszeresen. A kérdés ezért a következő:

Milyen fejlettek a statisztika minőségének bemutatására alkalmazott módszerek, és helyesen alkalmazzák-e azokat?

4. Az adatokkal való visszaélés megakadályozása

A statisztikai intézmények jogosultak a statisztikák hibás értelmezésével és a visszaélésekkel kapcsolatos véleményük közlésére.

A 4. alapelv azt jelenti, hogy a statisztikusok szóvá tehetik a statisztikák bármilyen, tudomásukra jutott hibás alkalmazását. Bár az alapelv hivatalos szövege a „jogosultak” kifejezést használja, az alapelv általános értelmezése az, hogy a statisztikai intézmények kötelesek véleményüket közölni.

Természetesen több módon is meghatározhatjuk a „téves értelmezést” és az „adatokkal való visszaélés” fogalmát, és ezek nem minden formája egyformán rossz vagy káros. Mi több: legtöbb esetben a visszaélések elkerülnek a statisztikai hivatalok figyelmét. Sok adatfelhasználó tudja, „hogyan kell hazudni a statisztikák segítségével”, de ez nem minden esetben érinti szükségszerűen a statisztikai hivatalokat.

Van azonban néhány visszaélési forma, amelyek esetében a korrekció szükséges: nevezetesen a kormányhivatalok és a média visszaélései esetében. Az adatokkal való visszaélés mindkét formája esetén ajánlatos, hogy a statisztikai hivatal azonnal bármilyen módon intézkedjék a helyreigazítás érdekében. A Kanadai Statisztikai Hivatalban szabvány eljárás volt (és valószínűleg ma is van) arra, ha felfedik a hivatalos statisztikák adatainak bármiféle helytelen vagy téves prezentálását, illetve értelmezését a médiában. A főstatisztikus (a Kanadai Statisztikai Hivatal elnöke) levelet ír a szerkesztőnek, tudtára adja, hogy hiba történt, és jelzi, miképpen kellene az adatokat helyesen értelmezni. Hasonló intézkedésekre kerül sor akkor is, ha a kormány részéről történt helytelen adatközlés, illetve adatfelhasználás. Ez az általános hozzáállás érezhetően jó hatással volt „a statisztikák fontos felhasználóinak megnevelésére”. Lehet vitatkozni azon, hogy az idézett alapelv szövegezése talán túlságosan defenzív, és a nemzeti statisztikai hivataloknak általában jobban kellene arra törekedniük, hogy neveljék és tanítsák az adatfelhasználókat, nem annyira a visszaélések, illetve téves felhasználás megakadályozása érdekében, mint inkább a lehető legjobb felhasználás elősegítése érdekében. Így tehát, bár nehéz ezekre az esetekre szabvány megoldást adni, a feltehető általános kérdés így szól:

Milyen jól és módszeresen nevelik a statisztikai hivatalok a kulcsfontosságú felhasználókat a statisztikák helyes felhasználására és a téves felhasználás, illetve a visszaélés megakadályozásának elősegítésére?

5. Gazdaságosság

A statisztikai adatok bármely forrásból beszerezhetők, legyenek azok akár statisztikai felmérések, akár közigazgatási nyilvántartások. A statisztikai intézmények a forrás megválasztásánál kötelesek minőségi, időszerűségi és gazdaságossági megfontolások alapján dönteni, ugyanakkor figyelembe kell venniük az adatszolgáltatók válaszadással kapcsolatos terheit is.

Az 5. alapelv azt jelenti, hogy a statisztikai hivataloknak a lehető leggazdaságosabb megoldásokat kell figyelembe venniük a legjobb források és módszerek kiválasztása révén, törekedniük kell az adatok frissességének és minőségének javítására, és az adófizetők pénzének lehető leghatékonyabb felhasználására, az adatszolgáltatók válaszadással kapcsolatos terheinek csökkentésére.

A gazdaságosság elérésének lehetőségei bizonyos mértékig a nemzeti feltételektől is függenek. Azokban az országokban, amelyekben jó, statisztikai célú felhasználásra is hozzáférhető közigazgatási nyilvántartások vannak, kevésbé van szükség összeírásokra (cenzusokra) vagy hagyományos reprezentatív felvételekre (felmérésekre), mint azokban az országokban, amelyek nem vagy csak gyenge minőségű regiszterekkel rendelkeznek, vagy ahol ezek hozzáférhetetlenek a statisztikusok számára. A népszámlálás az egyik legmeggyőzőbb példája annak, hogy a nemzeti közigazgatási infrastruktúra milyen közvetlenül befolyásolja a statisztikai kiadásokat. Míg azokban az országokban, amelyek nem rendelkeznek népesség-nyilvántartással (például az Egyesült Államok), nagyon költséges, időközönkénti népszámlálásokra van szükség, más országok (például a skandináv országok és Hollandia) ugyanazt a statisztikát, amelyet korábban népszámlálás alapján készítettek, jelenleg a nyilvántartások és néhány kiegészítő reprezentatív felvétel segítségével, sokkal kisebb költséggel állítják elő.

A nyilvántartási adatok felhasználása (data input) szempontjából az adatforrásoknak a nemzeti adottságokhoz mérten, lehető legjobb, kiegyensúlyozott megválasztása ezért fontos kérdés minden statisztikai hivatal számára. Ehhez hozzátartozik, hogy a statisztikusok kötelesek folytonosan olyan közigazgatási vegyes adatforrásokat (regisztereket és egyéb forrásokat) feltárni és kifejleszteni, amelyek alkalmasak statisztikai célú felhasználásra, törekedve ezek tartalmának és minőségének harmonizálására és javítására.

A feltehető általános kérdés a következő:

Alapos megfontolás tárgya-e a statisztikai hivatalok által felhasznált „vegyes adatforrás” (data sources mix), és a lehető legjobb vegyes adatforrás elérése (beleértve a gazdaságosságot is) része-e a javítást célzó rendszeres erőfeszítésnek?

Az adatfeldolgozás (adatszerkesztés, aggregálás, elemzés stb.) különböző fázisaiban számos lehetőség adódik az frissesség, hatékonyság növelésére és/vagy az adatok minőségének javítására. Mérlegelni kell bizonyos szervezési kérdéseket, módszertani és műszaki szempontokat, és ezek a kérdések és szempontok sokszor kölcsönhatásban állnak egymással. Például: a makroeditálás bevezetése a hagyományosabb mikroeditálás helyett csak úgy lehetséges, ha a statisztikusok megfelelően képzettek az új eljárás terén, és alkalmazni tudják a korszerű informatikai eljárásokat (szoftvert, hardvert). Nem lehet röviden néhány általános útmutatást adni, de a központi kérdés meglehetősen egyértelmű:

Mennyire hatékony és eredményes az „adatmozgatás” (data throughput) a statisztikai hivatalokban a szervezés, a módszertan és a technológia terén?

Egy további kérdés, amely talán ugyanilyen fontos:

Vajon megfelelő és módszeres erőfeszítéseket tesznek-e az adatok frissességének javítására?

A statisztikai hivatalok gazdaságos működésének további szempontja az általuk előidézett adatszolgáltatói terhek problémája, mert az adatgyűjtés, azon kívül, hogy az adófizetők pénzét emészti, az adatszolgáltatók számára is költséges. Ezért a válaszadók, különösen a magánszféra adatszolgáltatói terheinek csökkentése sok országban rendkívül fontos feladat. A válaszadók terheinek csökkentésére sokféle eljárás ismeretes, ezek közül néhány egészen egyszerű, míg mások magas technikai fejlettséget feltételeznek. Itt kell megjegyeznünk, hogy a válaszadók terheinek kérdése elsősorban a fejlett statisztikai rendszereket, és valószínűleg sokkal kevésbé a fejlődő országokat érinti.

Az egyes statisztikai hivatalok által okozott adatszolgáltatói terhek szintjének összehasonlítása rendkívül nehéz, mert a válaszadási teher sok tényezőtől függ, amelyek közül nem egy a sajátos nemzeti körülményekkel és követelményekkel áll összefüggésben. Összehasonlítható azonban az adatszolgáltatói terhek globális változása, valamint a statisztikai hivatalok e kérdéssel kapcsolatos általános magatartása. A feltehető általános kérdés ezért így szól:

Mennyire volt eredményes a statisztikai hivatal az adatszolgáltatók terheinek csökkentésében?

A gazdaságosság nyilvánvalóan szervezés, vezetés, sőt „vállalati kultúra” kérdése is. Nagyon nehéz a statisztikában dolgozók „termelékenységét” mérni, és még nehezebb a különböző statisztikai hivatalok „termelékenységét” összevetni. Bizonyos meghatározott,

jól összehasonlítható statisztikai műveletek (mint például a munkaerő-felmérés vagy a fogyasztói árindex) költségeinek összehasonlítására az Európai Unió néhány országában tett kísérletek mindaddig nem jártak sikerrel.

Minthogy nem léteznek jobb szabványok a statisztika termelékenységének és gazdaságosságának mérésére, a *The Economist* valószínűleg helyesen határozott meg néhány egyszerű mutatószámot ezeknek a területeknek az országok közötti összehasonlítására. Ezért ajánlatos ragaszkodnunk az eddigi mutatószámokhoz, melyek: a 10 000 lakosra számított hivatalos statisztikusok száma és a kormány statisztikai költségvetésének egy lakosra jutó összege. A *The Economist* a statisztika költségét inkább háttérváltozóként, mintsem önálló teljesítmény-mutatóként alkalmazta. Jól teljesíteni viszonylag alacsony költséggel, ezt természetesen a statisztikai rendszer kedvező jellemzőjének tekintették. Lehet azt állítani, hogy a *The Economist* „formulája” nem tisztességes a kisebb országokkal szemben, és hogy a statisztikai költségvetés/(népességszám)^{1/2} típusú mutató lenne a megfelelőbb mérőszám. A decentralizált statisztikai rendszerű országoknál az adatoknak természetesen a rendszer központi és decentralizált részeit is tartalmazniuk kellene. A probléma az, hogy a „hogyan is állunk e tekintetben” kérdést csak akkor lehet megválaszolni, ha rendelkezésünkre állnak más országok összehasonlítható adatai. Azt a kérdést azonban feltehetjük, hogy „milyen gazdaságosan működik egy nemzeti statisztikai rendszer (relatív költségmutatók szempontjából, mint például a statisztikusok 10 000 lakosra jutó száma, a statisztikai költségvetés egy lakosra jutó része).” A kérdés azonban igen sok problémát rejt magában, így például: az „alacsony költséggel” működő nemzeti statisztikai hivatal inkább emberhiánnyal küzd, mintsem hatékony lenne. Ezért így is megfogalmazhatjuk a kérdést:

A nemzeti statisztikai hivatalt saját kormánya eredményes, jól irányított szervezetnek tekinti-e?

6. Bizalmas adatkezelés (titkosság)

A statisztikai szervezetek által statisztikai adat-összeállítások céljából gyűjtött személyes adatokat, függetlenül attól, hogy természetes vagy jogi személyekre vonatkoznak, szigorúan bizalmasan kell kezelni, és kizárólag statisztikai célokra lehet felhasználni.

Ez ismét nagyon egyszerűnek tűnő alapelv, ugyanakkor rendkívül szerteágazó területet érint, amelynek néhány leágazása komplex kérdéseket vet fel. Van egy közismert vicc, amelyet gyakran idéznek a korábban központi irányítású, tervgazdálkodást folytató, jelenleg a piacorientált gazdálkodás irányába haladó országokban. Eszerint: „A mi országunkban a személyes adatok mindig széles körben ismertek, míg az aggregált adatok mindig szigorúan titkosak voltak”. Ez jól szemlélteti, hogyan nem szabad értelmezni a bizalmas, illetve titkos adatkezelés elvét, de sajnos nem sokat árul el arról, hogyan kell azt alkalmazni.

Sokféle kérdés vetődik fel az „egyedi” és a „bizalmas” fogalmakkal kapcsolatban. Ezen fogalmak értelmezése országonként más és más. Mindenekelőtt azonban azon kell elgondolkodnunk, hogy mi is a valódi tartalma ennek az alapelvnek, hiszen ez a statisztikai hivatalok érdeke. Egészen egyszerű oka van annak, hogy miért kell a statisztikai hivataloknak következetesen ragaszkodniuk a személyes adatok bizalmas kezeléséhez: ez az egyetlen módja annak, hogy megőrizzék adatszolgáltatóik bizalmát. Az adatszolgálta-

tóknak biztosnak kell lenniük abban, hogy az általuk megadott információkat csak és kizárólag statisztikai célokra használják, és ezért nem érdekük, hogy ne valós adatokat szolgáltatassanak.

Többféle szempontból vizsgálhatjuk ezeket a kérdéseket. A politika szintjén figyelembe kell venni a törvényes szabályozást (ha van). Számos országban létezik az állampolgárok magánéletének védelmére szolgáló törvény, amely gyakran magában foglal statisztikára vonatkozó rendelkezéseket is, amelyek lehetnek szigorúak, vagy kevésbé szigorúak. Hollandiában például az általános adatvédelmi törvény kivételt tesz a statisztikával és a kutatással, és rendelkezése szerint a kizárólag statisztikai, illetve kutatási célokat szolgáló adatállományokra nem vonatkozik az az általános szabály, hogy az egyéneknek jogukban áll ellenőrizni a rájuk vonatkozó információkat, és amennyiben óhajtják, korrigálhatják is az adatokat. Hasonlóképpen az egyedi üzleti adatok bizalmas kezelését is gyakran jogilag biztosítják, vagy az általános statisztikai törvényben, vagy külön törvényekben. Mindazonáltal, e tekintetben többé-kevésbé lényeges eltérés lehet az egyes országok között, különösen az egyes vállalatok adatai kormányzati szervek közötti átadásának, illetve cseréjének jogi lehetőségeit illetően.

Általánosabb, gyakorlati szinten vizsgálva a kérdést úgy tűnik, hogy a statisztikai hivatalok többségénél létezik egy hivatalos irányelv vagy legalábbis elfogadott gyakorlat annak megakadályozására, hogy a statisztikai adatok közlésénél, illetve a statisztikai termékek terjesztésénél sor kerüljön egyedi adatok felfedésére. Itt különbséget kell tenni a hagyományos, nyomtatott kiadványok esetében felmerülő adatfelfedés elleni védelem és az ennél sokkal bonyolultabb kérdést felvető, mikroadatokat tartalmazó elektronikusan rögzített fájlok védelme között. A nyomtatásban megjelenő publikációkra vonatkozó szabályok általában viszonylag egyszerűek, például (főként az üzleti statisztikáknál) a tábla azon celláit, amelyek csak kisszámú (például három vagy annál kevesebb) gazdálkodó egységre vonatkozó információt tartalmaznak, nem szabad közölni.

Az elektronikus adatállományok esetében már bonyolultabbak a szabályozások, főként amikor mikroadatokról, azaz olyan fájlokról van szó, amelyek (anonim) információkat tartalmaznak egyes gazdálkodó egységekről. Számos országban (például az Egyesült Államokban) kutatási célokra általában rendelkezésre bocsátják ezeket az ún. nyilvános adatállományokat, de ezeknek olyan a struktúrájuk, hogy elvileg lehetetlen az egyedi adatok tartalmának felfedése, és nagyszámú technikai megoldást, illetve eljárást alkalmaznak, védelmet biztosítva az adatok felfedése ellen. Hollandiában megkülönböztetik a nyilvános adatállományokat a mikroadatoknak másik fajtájától, a kutatási célú fájloktól, amelyek nem 100 százalékosan védettek az adatfelfedés ellen, és amelyek nagyon szigorú jogi szabályozások mellett csak a kutatók bizonyos kategóriái számára hozzáférhetők.

Néhány általánosan felvethető kérdés:

Mennyire eredményesek, illetve fejlettek és milyen mértékben nyernek alkalmazást azok a rendszabályok és előírások, amelyek az egyedi adatok nyomtatott és elektronikus publikációkban való felfedésének megakadályozását célozzák?

Mennyire fejlett technikák, módszerek és rendszerek biztosítják, hogy a statisztikai adatállományok kutatási célokra hozzáférhetőek legyenek, miközben megakadályozzák az adatok felfedését?

További kérdés a bizalmas adatkezeléssel kapcsolatban a statisztikai adatok nem statisztikai célú felhasználásának megakadályozása, továbbá az adatszolgáltatói csoportok

védettségének biztosítása. Ez is meglehetősen komplex kérdéskör. Amikor az Európai Unió tagállamai megvitatták a közösségi statisztika szabályozásának (ismertebb nevén European Statistical Law – Európai statisztikai törvény) tervezetét, hosszantartó vitákra került sor olyan definíciók megszövegezésénél, mint például „statisztikai adat”, „statisztikai célú felhasználás”, „nem statisztikai célú felhasználás”.

Van azonban még más is, ami az állampolgároknak a nemzeti statisztikai hivatalokba vetett bizalmával kapcsolatos: általános az a felfogás, hogy ezekben a hivatalokban az adatbázisok és a hálózatok gyakorlatilag tökéletesen védve vannak az erőszakos külső behatolásokkal szemben. A Holland Statisztikai Hivatalban nagy gondot fordítanak arra, hogy a belső hivatali rendszereket „vízhatlanná” tegyék, azaz áthatolhatatlanná tegyék a külvilággal szemben.

Bármennyire is lényegesek és fontosak mindezek a kérdések, nem javallott ezeket belevenni a jelen tanulmány tárgyát képező teljesítménymutatók rendszerébe.

7. Jogi szabályozás

Nyilvánosságra kell hozni azokat a törvényeket, rendelkezéseket és intézkedéseket, amelyek a statisztikai rendszerek működését szabályozzák.

A 7. alapelv azt jelenti, hogy a statisztikai hivatalok helyzetét – jogaikat és kötelezettségeiket is beleértve – megfelelő, a nyilvánosság számára hozzáférhető törvényben kell rögzíteni, annak érdekében, hogy a nagyközönség tájékozódhassék arról, milyen elvárásokat támaszthat a nemzeti statisztikai rendszerrel szemben.

Lehetetlen pontosan meghatározott előírásokat kijelölni a statisztikai törvények megalkotásához. Sok függ attól, hogy milyen az egyes országokban a jogi kultúra, és milyenek a hagyományok. Sok országban van „általános statisztikai törvény”, míg más országokban a statisztikával kapcsolatos törvényi előírások több speciális törvényben, valamint különböző kormányzati dokumentumokban jelennek meg. Egyik esetben sincs azonban biztosíték arra, hogy jó vagy megfelelő a hivatalos statisztika helyzete, mivel – és ezt célszerű itt megjegyezni – a törvények nyilvánvalóan nem tudnak minden problémát megoldani. Néhány országban, amelyek nem rendelkeznek általános statisztikai törvénnyel (például az Egyesült Államok vagy az Egyesült Királyság) következetesen alkalmazzák a lehető legjobb statisztikai módszereket, míg más országok, lehet, hogy rendelkeznek tökéletesen megfogalmazott statisztikai törvénnyel, de a gyakorlatban az nem sokkal több, mint egy darab papír. Mindazonáltal az az általános vélemény, hogy jobb, ha van általános statisztikai törvény. Ajánlatos azonban, hogy a statisztikai törvények és/vagy az egyéb törvények, amelyek szintén fontosak a hivatalos statisztika szempontjából, kiterjedjenek a következőkben fontossági sorrendben felsorolt összes vagy legtöbb lényeges kérdésre:

– a nemzeti statisztikai hivatal (rendszer) általános helyzete (beleértve olyan kérdéseket, hogy ki az, aki dönt a munkaprogramról; ki dönt a módszertani kérdésekről és az adatgyűjtésekről; milyenek a kapcsolatok a nemzeti statisztikai hivatal – ha van ilyen – és más statisztikai tevékenységet folytató kormányzati szervek között; milyenek a kapcsolatok a statisztikai rendszer és a kormány, illetve a parlament között stb.);

– a nemzeti statisztikai hivatal (rendszer) vezetőjének helyzete (ezen belül olyan kérdések, mint például ki nevezi ki, illetőleg menti fel a vezetőt; a főstatisztikus, elnök kinek tartozik beszámolóval és miről; vannak-e különleges feladatai stb.);

– az adatgyűjtéssel és a bizalmas adatkezeléssel kapcsolatos alapvető szabályozások (önkéntes és kötelező adatgyűjtések nem teljesítése, illetve ez utóbbiak megtagadása esetén alkalmazott szankciók; az adatok bizalmas kezelésére vonatkozó általános és különleges előírások).

Mindezeket figyelembe véve a statisztikai törvényhozással, illetve törvényekkel kapcsolatban a következő kérdést tehetjük fel:

Mennyiben felel meg a statisztikával összefüggő törvényhozás az országban az alábbi szempontoknak: a statisztikai szervezetek küldetésének és jogosultságának pontos meghatározása; törvény által szabályozott függetlenségük védelme; jogi kötelezettségek azzal kapcsolatban, hogy az adatszolgáltatás statisztikai célokat szolgál; az egyedi adatok bizalmas kezelésének biztosítása?

Ezenkívül néhány – a statisztikai törvények és a megfelelő statisztikai vezetés gyakorlatba történő átültetésével összefüggő – szempontot is figyelembe kell venni, amikor a statisztikai rendszerek „teljesítményét” vizsgáljuk. Nevezetesen, ésszerű, helyénvaló eljárásnak tekintik azt, ha az adatszolgáltatókat mindig megfelelően informálják a statisztikai adatgyűjtések vagy a statisztikai szervezetek egyéb tevékenységeinek törvényes alapjairól, például úgy, hogy félreértést kizáróan tájékoztatják őket az adatgyűjtésekről, és hogy azok törvény által szabályozottak vagy sem. Végül is ez szintén a statisztikai szervezetek érdekét szolgálja, hiszen „becsületesnek lenni a legjobb üzlet”. Különleges kérdés e téren az adatszolgáltatóknak a „tájékozott (azaz felvilágosításon alapuló) hozzájárulása” (informed consent) az általuk közölt (egyedi) információ nem statisztikai vagy kutatási célokra történő felhasználásához.

A megválaszolendő kérdés:

Mennyire jól felépítettek, illetve fejlettek az adatszolgáltatókkal való kapcsolattartás során alkalmazott módszerek és eljárások; mennyire biztosítják, hogy az adatszolgáltatókat teljes részletességgel tájékoztatják jogaikról és kötelezettségeikről a statisztikai adatgyűjtés vonatkozásában?

8. Nemzeti koordináció

Az egyes országokon belül működő statisztikai szervezetek tevékenységének koordinálása elengedhetetlenül fontos a statisztikai rendszer hatékony működéséhez.

Más szóval: a 8. alapelv azt jelenti, hogy a statisztika nemzeti koordinálásához hatékony mechanizmusra van szükség az eredménytelenség, az adatszolgáltatók szükségtelen terhelése, valamint a „nem összehasonlítható” statisztikák előállításának elkerülése érdekében.

A statisztikai koordináció két fő területe: a programok koordinálása (különös tekintettel az adatgyűjtésekre), valamint a statisztikai fogalmak összehangolása és a statisztikai módszerek egyeztetése. A programok koordinálásának célja a hatékonyság növelése (a párhuzamosságok kiküszöbölése) és a válaszadók terheinek csökkentése (azonos információk gyűjtésének elkerülése). A szabványok (mindenekelőtt a definíciók és az osztályozások) koordinálása is befolyásolja a hatékonyságot és az adatszolgáltatók terheinek csökkentését, de elsődleges célja összehasonlítható statisztikák előállítása. Ez utóbbi tekintetben fontos, hogy a nemzeti statisztikai hivatalt úgy tekintsék, mint olyan „szabványok hivatalát”, amelyeket a hivatalos statisztika területén működő valamennyi többi szervezet elismer és elfogad.

Nyilvánvaló, hogy sokkal egyszerűbb olyan országokban biztosítani a koordinációt, amelyekben a statisztikai rendszer centralizált (például Kanada, Ausztrália, Hollandia és mások), mint azokban az országokban, amelyekben a hivatalos statisztika nagymértékben decentralizált (ilyen például az Egyesült Államok, ahol több mint 70 szövetségi hivatal folytat statisztikai tevékenységet), vagy relatíve decentralizált (például az Egyesült Királyság, Franciaország vagy Japán). Mindazonáltal előfordulhat, hogy decentralizált rendszerrel rendelkező országokban igen fejlettek és eredményesek a koordinálás célját szolgáló mechanizmusok, míg a centralizált statisztikai rendszerű országokban nem mindig funkcionál tökéletesen a koordináció. Következésképpen a kérdés, amelyet feltehetünk, így hangzik:

Milyen fejlettek a nemzeti statisztikai koordinációs mechanizmusok, és milyen mértékben segítik elő a céllal kitűzött eredmények elérését?

9. Nemzetközi koordináció

A nemzetközi fogalmak, osztályozások és módszerek használata az egyes országokban a statisztikai szervezeteknél elősegíti az összehasonlíthatóságot és a statisztikai rendszerek hatékonyabb működését valamennyi hivatali szinten.

A 9. alapelv lényegében azt jelenti, hogy a statisztikai hivataloknak a lehető legnagyobb mértékben és következetesen kell alkalmazniuk a nemzetközi statisztikai szabványokat, valamint a legjobb módszereket, illetve gyakorlatot, nemcsak azért, hogy nemzetközileg összehasonlítható statisztikák készüljenek, hanem azért is, hogy a statisztikai műveletek, illetőleg tevékenységek eredményessége és a statisztikák általános minősége javuljon.

A nemzetközi statisztikai koordinációnak két különböző aspektusa van. Mindenekelőtt fontos, hogy a nemzeti statisztikai rendszerek – a statisztikáknak az országok közötti összehasonlíthatósága érdekében – a nemzetközileg elfogadott és alkalmazott meghatározásokat és osztályozásokat használják. Ez látszólag egyszerű és nyilvánvaló, a gyakorlatban azonban jelentős problémákat okoz. A dolog természetéből adódóan a nemzetközi statisztikai fogalmak és osztályozások rendkívül hosszadalmas, bonyolult, kompromisszumokon alapuló egyezkedési folyamat eredményei. Egyes országok könnyebben, mások nehezebben tudnak ezekkel a kompromisszumokkal „együtt élni”. Különösen a fejlődő országok számára jelenthet nehézséget a szabványok maradéktalan alkalmazása, mivel ezek kidolgozásának folyamatában a fejlettebb országoké a vezető szerep. Ezenkívül előfordulhat, hogy egyes országcsoportok (például az Európai Unió) saját szabványait kívánják alkalmazni, amelyek néha kissé eltérnek a világszerte alkalmazott (ENSZ által ajánlott) szabványoktól. Ezért a nemzetközi koordinációnak e tekintetben – általános nemzetközi egyetértés alapján – rugalmasnak kell lennie, tudomásul véve, hogy egyes országoknak vagy országcsoportoknak jogukban áll eltérniük a világszabványoktól mindaddig, amíg biztosítják, hogy a saját szabványaik és a világszabványok között egyszerű, egyenes irányú és áttekinthető a kapcsolat.

A nemzetközi koordináció vonatkozásában a második szempont, amelynek érvényt kell szerezni az, hogy az egyes országok számára lehetőség szerint maximális előnyt jelentsenek a máshol kifejlesztett módszertani, szervezeti vagy gyakorlati eredmények, az-

az minél teljesebben hasznosítsák azokat. Az ilyen jellegű koordináció célja a hatékonyság növelése, valamint a statisztikai termékek és tevékenységek színvonalának javítása.

A két szempontot együtt mérlegelve, ezen alapelv érvényesülésével összefüggésben a következő kérdést tehetnénk fel:

Milyen mértékben és mennyire következetesen alkalmazza a statisztikai rendszer az elfogadott nemzetközi szabványokat, és mennyire törekszik arra, hogy képességeinek maximális kiaknázásával hozzájáruljon a statisztikai módszerek továbbfejlesztéséhez, illetve a legjobb statisztikai gyakorlat elterjesztéséhez?

10. Nemzetközi statisztikai kooperáció

A két- és többoldalú együttműködés a statisztika területén minden országban elősegíti a hivatalos statisztika fejlődését.

A 10. alapelv azt jelenti, hogy a nemzetközi együttműködés a hivatalos statisztika egész világra kiterjedő, átfogó, minőségi fejlesztésének előfeltétele. Következésképpen a nemzeti statisztikai szervezeteknek alapvető tevékenységeik részeként, legjobb tudásuk és képességeik szerint segíteniük kell más országokat.

Eltekintve a statisztikusok nemzetközi értekezleteitől, amelyeken megvitatják a nemzetközi szabványokat (és azok tökéletesítését), a nemzetközi statisztikai együttműködésnek még számtalan más formája létezik. A nemzetközi szervezetek több nyelvre lefordított útmutatók és kézikönyvek kiadásával igyekeznek elősegíteni a szabványok, valamint a legjobb módszerek és eljárások használatát. Közülük néhányan technikai együttműködési programokat is szerveznek és finanszíroznak mind a fejlődő országok, mind a tervgazdálkodásról a piacgazdaságra való átmenet stádiumában lévő országok számára. Jelentős számú oktatási intézmény működik valamennyi kontinensen, amelyekben a statisztikusokat statisztikai módszertani, technikai és gyakorlati képzés keretében oktatják. Emellett gyakori az országok közötti kétoldalú együttműködés, melyeket esetenként nemzetközi alapokból, máskor a nemzeti segélyprogramokból finanszíroznak.

A nemzetközi technikai együttműködés hatékonysága a statisztika területén a párhuzamosságok elkerülésében és a rendszeres, célorientált megközelítés elősegítésében szintén olyan téma, amely a nemzeti statisztikai szervek és a nemzetközi szervezetek között állandó vita tárgyát képezi. Ezen alapelvet illetően a kérdés a következő:

Milyen aktívan vesz részt a statisztikai szervezet a nemzetközi technikai segítségnyújtásban?

*

Nyilvánvaló, hogy e tanulmánynak nem az a célja, hogy lezárja, hanem sokkal inkább az, hogy ösztönözze, élénkítse a hivatalos statisztika alapelveiről folytatott vitát. Noha az „Alapelvek” többé-kevésbé „örökérvényű” kívánalmakat, normákat és értékeket fogalmaznak meg, amelyek remélhetőleg még legalább néhány generáción át érvényben maradnak, megvalósításuk legjobb változatai sokkal „képlékenyebbek” lesznek a mindenkori gazdasági, társadalmi, politikai és technológiai fejlődéstől függően. 1997-ben az ENSZ Statisztikai Bizottsága egy ad hoc csoportot kért fel arra, hogy az Alapelvek figyelembevételével készítsen átfogó dokumentumtervezetet a „hivatalos statisztikában alkal-

mazott legjobb gyakorlatról és módszerekről”. A feladat elvégzéséhez a csoport megkezdte a széles körben folytatott, átfogó konzultációk sorozatát, annak érdekében, hogy számba vegyék az alkalmazott módszerek és eljárások lehetőleg minél nagyobb választékát.

Felvetődött a kérdés – mégpedig jogosan –, hogy az e tanulmányban javasolt megközelítés eredményez-e végre olyan valódi útbaigazításokat, azaz mutatókat, amelyek következtetni engednek arra, melyek a „jó” vagy „jobb” statisztikai rendszerek. Vitatják, hogy ha egy statisztikai rendszer magas pontszámot kap „mutatói” alapján, magas etikai és szakmai színvonal jellemzi, és még sokféle más módon is bizonyíthatja kiválóságát, van-e arra bármilyen biztosíték, hogy valóban minőségi, fontos és időszerű statisztikát állít elő. Erre a kérdésre alkalmasint tagadó lenne a válasz (vagyis nincs biztosíték), a szerzőnek mégis meggyőződése, hogy ajánlott „mutatói” szerint magas pontszámot elérő rendszer és az output szempontjából sikeres rendszer között határozott pozitív korreláció van. Mindazonáltal látni kell, hogy ez az írás elsősorban az inputtal és az erőfeszítésekkel foglalkozik, és kevésbé az outputtal, az eredményekkel. Ezeknek a mérése talán még nehezebb.

A statisztikusok természetesen lelkesednek a mérésekért és a mennyiségi meghatározásokért. A mérésekkel összefüggő témakör tárgyalása azonban meghaladja ezen írás kereteit. Végül felvetődhet még az a kérdés: amikor válaszolunk a feltett kérdésekre, valamilyen „abszolút” norma lebegjen-e a szemünk előtt, vagy inkább egy relatív viszonyítási pontot választva vizsgáljuk más statisztikai rendszerek gyakorlatát és módszereit. A szerző úgy véli, hogy, bár néhány feltett kérdés természeténél fogva talán nagyobb mértékben „önálló”, mint a többi, és így egyszerűbben megválaszolható, a kérdések többségénél azonban figyelembe kell venni az adott ország jogi hátterét, valamint a gazdasági és kulturális viszonyokat is.

IRODALOM

- Abrahamse, A – De Vries, W.*: Restructuring the Dutch CBS. EUROSTAT seminar. Dublin. 1993.
- Alonso, W. – Starr, P.*: The politics of numbers. New York. 1987.
- Als, G.*: Organisation de la statistique dans les états membres de la Communauté Européenne. Luxembourg. 1993.
- Begeer, W. és szerzőtársai*: Administration and statistics. EUROSTAT: Luxembourg. 1984.
- Begeer, W. – De Vries, W.*: Public confidence in official statistics. Netherlands Official Statistics. Voorburg. 1987. 3. sz. Conference of European Statisticians. Handbook of Official Statistics in ECE member countries. <http://www.unece.org>.
- Cox, B. G. és szerzőtársai*: Business Survey Methods. New York. John Wiley & Sons. 1995.
- Declaration of professional ethics. Voorburg. International Statistical Institute.
- De Vries, W.*: Coordination as an instrument to improve the quality of statistics. *Statistical Journal*. UN/ECE. Geneva. 1982.
- De Vries, W.*: Producers and users of official statistics. Conference of European Statisticians. UN/ECE. Geneva. 1983.
- De Vries, W. és szerzőtársai*: Some legal aspects of official statistics. Conference of European Statisticians. UN/ECE. Geneva. 1986.
- De Vries, W.*: On-line data transmission; prospects, problems and policies. OECD. Paris. 1986.
- De Vries, W.*: The organization of official statistics in Europe. Netherlands Official Statistics. Voorburg. 1987. 2. sz.
- De Vries, W.*: National statistical commissions. Netherlands Official Statistics. Voorburg. 1989./4.
- De Vries, W.*: Statistics and the information market. Czech Statistical Office seminar. Prague. 1993.
- De Vries, W.*: Political pressure on statistical offices. Polish Statistical Office seminar on principles of official statistics. Warsaw. 1993.
- De Vries, W. és szerzőtársai*: Fighting the form-filling burden. Netherlands Official Statistics. Voorburg. 1995.
- De Vries, W. és szerzőtársai*: Reducing the response burden; some developments in The Netherlands. *International Statistical Review*. 1996. 64. sz. 199–213. old.
- De Vries, W.*: Client-friendly statistical offices. EUROSTAT. The Netherlands. Voorburg. 1996.
- De Vries, W. – Van Barkel, R.*: Quality systems and statistical auditing. A pragmatic approach to statistical quality management. EUROSTAT conference. Stockholm. 1998.

- De Vries, W.*: Trust in Dutch official statistics? Paper for Royal Statistical Society, discussion on UK Government green paper „Statistics, a matter of trust”. Oxford. 1998.
- Duncan, J. – Gross, A. C.*: Statistics for the 21st century. New York. 1993. Dun and Bradstreet.
- Hölder, E. és szerzőtársai*: Statistics in the democratic process at the end of the 20th century. Statistisches Bundesamt. Wiesbaden. International Monetary Fund. Special data dissemination standard. (<http://www.dsbb.org>.) 1992.
- Jones, G.*: Economic and social challenges in the 21st century: statistical implications. ISTAT. Roma. 1997.
- Kenessey, Z.*: The future of statistics: an international perspective. Voorburg. ISI. 1994.
- Kenessey, Z.*: Economic statistics, accuracy, timeliness and relevance. Washington. D.C.: Bureau of Economic Analysis. 1997.
- Lyberg, L. és szerzőtársai*: Survey management and process quality. New York. John Wiley & Sons. 1997.
- Mokken, R. – De Vries, W.*: Developments in Electronic Data Capture. Netherlands Official Statistics. Voorburg. 1990. 4. sz. Report of the American President’s reorganization project for the federal statistical system. Washington. D. C. 1981.
- Seltzer, W.*: Politics and statistics: independence, dependence or interaction. United Nations. DESIPA. 1994.
- The organization of national statistical services: a review of major issues. United Nations. New York. 1977.

TÁRGYSZÓ: Hivatalos statisztika. Teljesítménymutatók. Minőségbiztosítás.

INFORMÁCIÓSZABADSÁG – ADATVÉDELEM – STATISZTIKA (VI.)

DR. LAKATOS MIKLÓS

Jelen tanulmánnyal folytatjuk azt a sorozatot,¹ amelynek célja, hogy bemutassuk és elemezzük a statisztikai információs rendszerre ható adatvédelemmel kapcsolatos joganyagot, és rámutassunk azokra az összefüggésekre, amelyek alapvetően befolyásolják a statisztikai munkát.

A statisztika művelői számára fontos kérdés, hogy a polgárok név- és lakcímadatainak felhasználását a jog miként szabályozza. Az Országgyűlés 1995-ben külön törvényt fogadott el e kérdés megnyugtató rendezéséről.

Törvény a név- és lakásadatok kezeléséről

Az 1995. évi CXIX. törvény² (az ún. direct marketingről) bevezetőjében hivatkozik az Európa Tanács 108. „A személyiségnek a személyes adatok automatikus kezelésével kapcsolatos védelméről” szóló Egyezményére, amelyet 1994 májusában a magyar kormány képviselője is aláírt. Ennek megfelelően ez a törvény teljes mértékben „EU-konform”, jól illeszkedik a kérdést szabályozni hivatott joganyaghoz, mindenképp az 1992. évi LXIII. törvényhez (az ún. Adatvédelmi törvényhez). Emlékeztetőül felidézzük az Adatvédelmi törvény főbb vonásait, amelyeket az itt ismertetett jogszabálynak is figyelembe kellett vennie.

Az Adatvédelmi törvény a személyes adatok védelmét alapvetően információs önrendelkezési jogként értékeli – vagyis abból indul ki, hogy személyes adataival mindenki maga rendelkezik –, és a törvény ennek garanciáit szabályozza. Ugyanakkor nem hagyja figyelmen kívül azt sem, hogy e jog nem korlátlan, így lehetővé teszi, hogy a személyes adatok kezelését törvény szabályozza, átadásukat lehetővé tegye. A személyes adatok átételének, illetve kezelésének igénye az érintett hozzájárulása nélkül az élet számos területén felmerül. Azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni azt, hogy ez az igény mások szabadságjogának védelme, illetőleg biztosítása, egyéb alkotmányos jogok gyakorlása, továbbá a piac serkentése érdekében is indokolt lehet.

¹ Lásd *Statisztikai Szemle* 1994. évi 7. sz. 547–559. old. 8–9. sz. 625–636. old.; 10. sz. 761–777. old.; 1996. évi 4. sz. 294–303. old.; 1997. évi 6. sz. 493–502. old.

² A törvényt az Országgyűlés 1995. december 27-i ülésnapján fogadta el (*Magyar Közlöny*. 1995. évi 115. sz.).

A tudományos kutatás, a közvélemény-kutatás és a piackutatás, valamint – a piaccgazdaságra történő áttérés során egyre inkább elterjedő – közvetlen piacszerzés (valójában ezt nevezzük direct marketingnek) az elérni kívánt személyek név- és lakcímadatainak ismerete nélkül gyakorlatilag nem végezhető el. (Kérdés azonban, akkor hogy biztosítsuk a polgár jogát ahhoz, hogy visszautasítsa az együttműködést. Először kapcsolatba kell lépni vele. A kapcsolatba lépésnek a polgár engedélyéhez kötése nagyon nehézkessé tenné a fentebb jelzett feladatok teljesítését.)

Így a törvényi szabályozás hiánya olyan alkotmányos alapjog gyakorlását korlátozza, vagy teszi lehetetlenné, mint a tudományos kutatás. Emellett a döntéshozók egyre inkább felismerik a társadalom tagjai, az egyének és a közösségek megismerésének szükségességét, ezért megnő a közvélemény-kutatás jelentősége. A piaccgazdaság kiépítése pedig a piackutatás és a közvetlen piacszerzés végzését helyezi a korábbiaknál jobban előtérbe. Nem utolsósorban e területek szabályozatlansága, valamint a nemzetközi gyakorlatban ismert önszabályozó rendszer kialakulatlansága miatt valóságos veszély az ún. fekete adatkereskedelem, vagyis a név- és lakcímadatok korlátozás nélküli felhasználása és ellenértékért továbbadása.

A tárgyalt törvénynek nem célja a hatálya alá tartozó tevékenységek végzéséhez kapcsolódó egyéb személyes adatkezelési kérdések szabályozása (azaz ez a törvény csak a név- és lakcímadatról szól, nem tárgya az adott személyre vonatkozó egyéb személyes adat). Nem terjed ki például a levéltári kutatás szabályozására, mely az ún. Levéltári törvény (1995. évi LXVI. tv.) feladata. Az olyan speciális kérdés, mint az egészségügyi adatok kezelésének szabályozása szintén nem e törvény hatáskörébe tartozik (az e kérdéssel foglalkozó törvényt a későbbiekben részletesen ismertetjük).

Tekintettel arra, hogy ezen törvény hatálya alá tartozó tevékenységek megkezdéséhez szükséges név- és lakcímadatokat elsősorban a személyi adat- és lakcímnnyilvántartásból lehet biztosítani, ezért több ponton van kapcsolat e törvény és a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról szóló 1992. évi LXVI. törvény között. E törvény 19 §-a annak megfelelően módosult, hogy attól függően rendelkezik az adatok kiadhatóságáról, hogy milyen tevékenységhez kéri a név- és lakcímlistát, így nevesíti a tudományos kutatást, közvélemény-kutatást, piackutatást és a direct marketinget mint kedvezményezett célt.

A direct marketing törvény az általános rendelkezések keretében definiálja a legfontosabb fogalmakat. A jogalkotás számára nem kis feladat, hogy meghatározzon olyan fogalmakat, mint például az, hogy milyen tevékenységet tekintünk tudományos kutatásnak.

Tudományos kutatás: az a tevékenység, amelynek célja a világról, annak jelenségeiről, a jelenségek összefüggéseiről szerzett ismeretek gyarapítása, és amelynél a vizsgált társadalmi, gazdasági és természeti jelenségek objektív összefüggéseinek a feltárásához név- és lakcímadat vagy a személyekkel történő közvetlen kapcsolat-felvétel szükséges.

Ez a fogalom, melynek meghatározása a Magyar Tudományos Akadémia, valamint az ELTE Szociálpolitikai Intézet és Továbbképző Központ javaslatainak figyelembevételével történt, azért tarthat számat a statisztikusok figyelmére, mert közelebb vihet a statisztikai célú adatkezelés pontosabb definiálásához.

Tudományos kutató: az a természetes személy, aki tudományos fokozattal, illetőleg címmel rendelkezik, és abban a tudományágban vagy azon a tudományterületen, ahol felkészültségét bizonyította, tudományos tevé-

kenységet végez; továbbá, aki kutatási feladatot is ellátó szervtől, alapítványi támogatótól kapott igazolás szerint tudományos kutatást végez.

Ez a meghatározás is fontos, mert személyi oldalról határozza meg azoknak a személyeknek a körét, akik tudományos kutatás jogcímén kutathatnak.

Közvélemény-kutatás: egyének és csoportjaik (a továbbiakban: érintett) véleményének és ítéletalkotásuk összetevőinek kutatása.

Piackutatás: az érintett fogyasztói szokásainak vizsgálata.

A jogalkotó a direct marketing fogalmát is meghatározta.

Közvetlen üzletszerzés (direct marketing): azoknak a közvetlen megkeresés módszerével végzett tájékoztató tevékenységeknek és kiegészítő szolgáltatásoknak az összessége, amelyeknek célja az érintett részére termékek vagy szolgáltatások ajánlása, hirdetések továbbítása, a fogyasztók vagy kereskedelmi partnerek tájékoztatása, üzletkötés (vásárlás) előmozdítása érdekében.

Üzletszerzési lista: nevek és laccímek gyűjteménye, amely az érintettekkel vagy kereskedelmi partnerekkel való kapcsolatfelvételt és kapcsolattartást szolgálja a közvetlen üzletszerzés céljából. A lista a néven és laccímen kívül csak az ügyfelek és támogatók érdeklődésére vonatkozó információt tartalmazhatja.

Tilalmi lista: azon érintettek név- és laccímadatainak a nyilvántartása, akik nem járultak hozzá, hogy személyes adataikat e törvényben meghatározott közvetlen üzletszerzési célok valamelyikére felhasználják, vagy megtiltották azok e célból történő további kezelését.

A törvény meghatározza még a közvélemény- és piackutató, az üzletszerző tevékenységet, az adatfeldolgozás és anonimizálás fogalmát. Kimondja, hogy a törvényben nem szabályozott kérdésekben az Adatvédelmi törvény rendelkezései az irányadók.

Az általános szabályok körében rendezi a törvény, hogy kapcsolatfelvétel céljából milyen forrásból vehetők át, illetőleg használhatók fel név- és laccímadatok. Ezek az adatok beszerezhetők a nyilvánosságra hozatal céljából készített kiadványokból (például telefonkönyv 3. § b), valamint a szaknévsorból, statisztikai névjegyzékből is. Az információk, amennyiben az érintett az ellen nem tiltakozik, vagy nem tiltja meg adatai továbbadását, illetőleg kezelését, átvehetők a hasonló tevékenységet folytató szervektől (3. § c). A statisztikai névjegyzék felhasználására azonban főleg a statisztikai törvény rendelkezései az irányadók. Az említettek mellett a név- és laccímadatok hiteles és naprakész nyilvántartása céljára létrehozott hatósági nyilvántartás a polgárok személyi adatainak és laccímének nyilvántartása, amelynek feladatköre – többek között – e szervek jogszerű tevékenységének elősegítése adatok szolgáltatásával. Ezért a törvény szabályozza, hogy az e törvény hatálya alá tartozó szervek – a tevékenység tartalmától függően, eltérő kiválasztási szempontok szerint – milyen feltételek mellett igényelhetnek név- és laccímadatokat a polgárok személyi adatainak és laccímének nyilvántartásából. A törvény 4. §-a részletes eligazítást ad arról, hogy a felsorolt tevékenységet végzők az adatállományból mely adatokhoz juthatnak hozzá.

A törvény 5. és 6. §-a szabályozza azokat az általános adatvédelmi és adatbiztonsági szabályokat, amelyeket e törvény hatálya alá tartozó összes tevékenységnél be kell tartani. Az 5. §-t – fontossága miatt – szó szerint idézzük.

„5. § (1) A tudományos kutatás, a közvélemény-kutatás és piackutatás, valamint a közvetlen üzletszerzés céljára történő adatkezelés során – az Avtv.-ben, valamint az e törvényben foglaltaknak megfelelően – biztosítani kell az érintett jogát a személyes adatainak védelméhez. Így különösen:

a) a kapcsolatfelvétellel egyidejűleg az érintett írásban tájékoztatni kell arról, hogy a megkereső az adatokat milyen forrásból szerezte; az adatfelhasználás céljáról, módjáról, időtartamáról, az adatkezelés során közreműködő (megbízott) igénybevételéről és az esetleges későbbi adatátadási szándékról; az adatkezelésre jogosult szerv vagy személy nevééről és címéről, valamint arról, hogy az adatszolgáltatás önkéntes, és jogában áll adatainak a megjelölt célra vagy annak egy részére történő kezelésének a megszüntetését kérni;

b) biztosítani kell számára azt a jogot, hogy a további együttműködést bármikor indoklás nélkül megtagadhatja, és erről írásban tájékoztatni kell;

c) név- és lakcímadatainak az e törvényben meghatározott tevékenységek céljából történő kezelését meg kell szüntetni, amennyiben ezt az érintett kéri, vagy adatainak kezeléséhez nem járul hozzá;

d) név- és lakcímadatait harmadik személynek vagy szervezetnek továbbítani – a 3. § (1) bekezdés c) pontja alapján történő adattovábbítás, a megbízás alapján történő adatfeldolgozás, valamint az e törvényben meghatározott adategyeztetés [4. § (3) bekezdése] kivételével – csak az érintett írásbeli hozzájárulásával lehet.

(2) Adatátadás esetén mind az adatátadóknak, mind az -átvevőnek az érintett adatokról és az adatátvevőről, illetőleg -átadóról – az adatforgalom ellenőrizhetőségének biztosítása céljából – nyilvántartást kell vezetni. A nyilvántartást az adatátvétel, illetve az adatátadás évét követő ötödik év végéig kell megőrizni. A megbízás alapján történő adatfeldolgozás esetén a megbízó minősül felelős adatkezelőnek.

(3) A személyes adatoknak az adott célból történő kezelését meg kell szüntetni, ha

a) az a cél, amelyre az adatokat kérték megvalósult, kivéve, ha az érintett az új cél megjelölésével az adatok további kezeléséhez írásban hozzájárult;

b) az érintett nyilatkozata szerint a megkereső szervezettel nem kíván együttműködni.

(4) Az adatkezelés megszüntetésén a megsemmisítést vagy az anonimizálást, közvetlen üzletszerzés esetén pedig – ha a megszüntetés a (3) bekezdés b) pontján alapul – az üzletszerzési listán való törlést és egyidejűleg a 21. § szerinti tilalmi listára történő felvételt kell érteni.

(5) Ha az adatkezelést annak bármely szakaszában az érintett kérelme alapján kell megszüntetni, ezért az érintettet jogi felelősség nem terheli.”

A leírtak lényege az, hogy a kapcsolatfelvétel után már csak az érintett beleegyezésével lehet összes adatát, beleértve a név- és lakcímadatokat is, kezelni. Az Adatvédelmi törvényben megfogalmazott célhoz kötöttségnek maximálisan érvényesülnie kell. Az adatkezelés bármelyik fázisában – a törvényben megfogalmazott néhány kivételtől eltekintve – az érintett megtilthatja adatainak felhasználását.

A törvény 7–11 §-ai rendelkeznek a tudományos kutatási célú adatkezelésről. E terület szabályozása abból az alkotmányos alapelvből indult ki, mely szerint a tudományos kutatás alkotmányos alapjog.

Ennek az alapelvnek az érvényességét az Alkotmánybíróság 34/1994. (VI. 24.) határozata is megerősítette. Az Alkotmánybíróság alapos elemzést adott a tudományos kutatás és az ún. kommunikációs alapjogok kapcsolatáról. Mivel a statisztika művelői közül sokan egyben tudományos kutatóként is dolgoznak, érdemes az Alkotmánybíróság határozatából bővebben idézni.

„III/1. Az Alkotmány 70/G. §-a a tudományos élet szabadságának tiszteletben tartása és támogatása kimondásával és annak deklarálásával, hogy tudományos igazságok kérdésében állást foglalni csak maga a tudomány lehet kompetens, nemcsak alapvető jogállami és alkotmányos értéket nyilvánít ki, hanem szubjektív jogként fogalmazza meg a tudományos alkotás szabadságát, továbbá a tudományos ismeretek megszerzésének – magának a kutatásnak – és tanításának szabadságát mint az ún. kommunikációs alapjogok egyik aspektusát. A tudományos élet szabadsága tehát magába foglalja a tudományos kutatáshoz és a tudományos igazságjog és ismeretek terjesztéséhez való szabadságjogot, amely tágabb értelemben a véleménynyilvánítási szabadsághoz kapcsolódik, egyúttal tartalmazza az államnak azt a kötelezettségét, hogy tartsa tiszteletben és biztosítsa a tudományos élet teljes függetlenségét, a tudomány tisztaságát, elfogulatlanságát és pártatlanságát. A tudományos élet szabadságához fűződő jog elvileg ugyan mindenkét megillet, a szabadságjog tényleges jogosultjai azonban csak a tudomány művelői. Ebben a kérdésben viszont, ti. a tudományos minőség meghatározásában – a tudomány autonómiája folytán – ugyancsak egyedül a tudomány művelői jogosultak dönteni.

Minden tudomány alapvető célja az igazság keresése, a megismerés, a tudomány épülése. Az államnak tudományos igazságok kérdésében semlegesnek kell lennie, viszont alkotmányos követelményként feltétlenül garantálnia kell, hogy a tudomány művelői a tudományos kutatások és a tudományos ismeretek terjesztésének szabadságjogát – alkotmányos keretek között – gyakorolhassák. Ezért az állam a tudományos alkotás és ismeretszerzés, továbbá a tudományos tanítás szabadságát csak olyan korlátozásnak vetheti alá, amely a kommunikációs szabadságjogok korlátozásával szemben támasztott alkotmányos követelményeknek megfelel. Mivel tágabb értelemben a tudomány szabadsága általánosságban is a véleménynyilvánítási szabadsághoz tartozik, az a véleménynyilvánítás szabadságából eredő külön nevesített alanyi jogokkal azonos alkotmányos védelemben részesül az állami beavatkozások és korlátozások ellen.”

Az Alkotmánybíróság tehát kimondta, hogy a tudományos kutatás a véleménynyilvánítási szabadságának a részét képezi, de azt is jelezte, hogy arra csak a tudomány művelőinek van mandátuma. Ez az oka annak, hogy a kutatási célból felhasznált név- és lakcímadatokhoz csak azok a szervek és személyek juthatnak hozzá, amelyek, illetve akik valóban tudományos kutatási tevékenységet végeznek, és e célra kívánják az adatokat felhasználni. (Mint jeleztük a törvény meghatározza, hogy mit tekint tudományos kutatásnak – illetőleg kit tekint tudományos kutatónak – és azt milyen formában kell igazolni.)

A törvény rendelkezik arról, hogy a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásából a tudományos kutatás céljára a kapcsolatfelvételhez milyen adatok igényelhetők. A törvény az ún. Nyilvántartási törvényre (1992. évi LXVI. tv.) hivatkozik. A Nyilvántartási törvény 11. §-ának (1) bekezdésében vannak felsorolva azok az ismérvek, amelyeket a nyilvántartás tartalmaz.

Ezek közül a tudományos kutatás céljára kizárólag a következő adatokat lehet a nyilvántartásból kérni:

- név,
- állampolgárság,
- nem,
- születési helye, ideje,
- anyja neve,
- elhalálozás helye, ideje,
- lakcím,
- családi állapot.

A Nyilvántartási törvény lehetővé teszi, hogy a polgár megtiltsa a róla nyilvántartott adatok kiadását. Ha ezt a polgár megteszi, akkor még tudományos kutatás céljára sem adhatók ki az információk. (Különbséget kell tenni, hogy a polgár általában tiltja le adatainak felhasználását – ezt a nyilvántartási törvény rendezi –, vagy pedig szelektíven, például a közvélemény-kutatás számára engedélyezi, a piackutatás számára nem engedélyezi adatainak felhasználását. Ez utóbbiakat a jelen törvény, az ún. direct marketing törvény szabályozza).

A direct marketing törvény 8. §-a tartalmazza azt a szabályt, amely kimondja, hogy elhunyt személy esetén a név- és lakcímadat tudományos kutatás céljából történő újabb átadásához az elhunyt személy örökösének vagy hozzátartozójának hozzájárulása szükséges, ha az érintett az adatok felvételét vagy átvételét megelőzően kevesebb, mint 30 éve meghalt. (Ez összhangban van a Levéltári törvény hasonló rendelkezésével (24. § (1) bekezdés), mely szerint a személyes adatot tartalmazó levéltári anyag az érintett halálozási évét követő 30 év után válik bárki számára hozzáférhetővé.

Vannak olyan kutatások, melyek nagy tömegben használnak fel név- és lakcímadatokat, és a közérdek szempontjából különösen méltányolható célból kutatnak. Ezért a törvény 9. §-a szerint az érintett hozzájárulása, illetve tájékoztatása mellőzhető – összhangban az ET-ajánlásokkal és az EU-irányelvekkel – akkor, ha a kutatási cél a közérdek szempontjából olyan jelentős, hogy e jog korlátozása indokolt és a hozzájárulás beszerzése aránytalanul sok időt, költséget és emberi munkát igényelne.

„9. § (1) Ha az 5. § (1) bekezdésében meghatározott tájékoztatási kötelezettség teljesítése a kutatási cél megvalósulását veszélyeztetné, akkor az adatgyűjtés befejezését követően kell az érintett személyt adatainak felhasználásáról és jogairól teljesszókörűen tájékoztatni.

(2) Ha az érintett a név- és lakcímadatainak kezelését az (1) bekezdés alapján adott tájékoztatás alkalmával vagy a kutatás későbbi időpontjában megtiltja, azokat kérelmére meg kell semmisíteni, és erről az érintettet írásban tájékoztatni kell.

(3) Az (1) bekezdés szerinti tájékoztatási kötelezettségtől, illetőleg a hozzájárulás beszerzésétől csak akkor lehet eltekinteni, ha a kutatás célja szociális, népegészségügyi, közoktatási vagy környezetvédelmi érdekekkel van összefüggésben, és a tájékoztatás vagy hozzájárulás beszerzése az érintettek nagy száma miatt aránytalanul sok időt, költséget és emberi munkát igényelne. A tájékoztatás, illetőleg a hozzájárulás beszerzése mellőzésének jogszerűségéért az adatigénylő felelős.”

A törvény tehát felsorolja azokat a területeket, amelyeket a közérdek szempontjából fontosabbnak tart, mint az érintett előzetes tájékoztatáshoz való jogát, és ezekben az esetekben oldja a tudományos kutatási célú adatkezelő szigorú kötelezettségeit.

A törvény 4. § (1) bekezdés b) és c) pontja kimondja, hogy a közvélemény- és piac-kutatás megkezdéséhez szükséges minta kiválasztásához, valamint az üzletszerzési lista összeállításához a név- és lakcímnnyilvántartásból milyen adatok igényelhetők. Ez lényegesen szűkebb a tudományos kutatáshoz felhasználható adatoknál, mely szerint a nyilvántartásból csak a

- nem,
- születési hely, idő,
- lakcím,
- családi állapot

szerint kiválogatott név- és lakcím használható fel.

A 13-16. § részletesen rendelkezik arról, hogy a közvélemény-kutató szerv hogyan kezelje az érintett adatait. Például kimondja, hogy a kapcsolatfelvétel után haladéktalanul le kell választani a név- és lakcímadatokat a közvélemény-kutatás egyéb adatairól, azokat elkülönítetten kell tárolni, és biztosítani kell, hogy a közvélemény-kutatással érintett személy az általa adott válaszok alapján se legyen azonosítható, valamint az elkülönítetten tárolt név- és lakcímadatok feldolgozására olyan technikai módszert kell kialakítani, amely lehetetlenné teszi a megkérdezett válaszainak és név- és lakcímadatainak összekapcsolását. Nem véletlen, hogy a törvény a közvélemény-kutatás adatainak kezeléséről ilyen részletesen rendelkezik, hiszen az adatok jó része ún. „érzékeny” adat (például politikai véleménnyel, pártállással kapcsolatos információ), melyet az adatvédelmi törvény különleges védelemben részesít.

A tudományos kutatáshoz biztosított feltételekhez képest a közvetlen piacszerzési (ún. direct marketing) célú adatkezelés területén a név- és lakcímadatok védelmére szigorúbb és az általános rendelkezésekben foglaltaknál részletesebb szabályrendszert tartalmaz a

törvény. Ez az a terület, ahol a legkevésbé indokolt a magánéletbe való belátás és a név- és lakcímadatoknak az érintett hozzájárulása nélkül történő megismerése és felhasználása. Ezért itt kizárólag név- és lakcímadatok beszerzését teszi lehetővé a törvény, de csak az érintettel történő kapcsolatfelvételig. Ez után az adatok kezelése már az érintett információs önrendelkezésétől függ, és ennek garanciális szabályait tartalmazza a törvény (hozzájárási jog, adatkezelés megszüntetése stb.). A közvetlen üzletszerzéssel foglalkozó szerv a név- és lakcímnnyilvántartásból csak azokat az adatokat veheti át, amelyeket a törvény a közvélemény- illetve piackutatással foglalkozó szervezeteknek megenged. Garanciális okból a törvény rendelkezik arról, hogy a nem kereskedelmi célú versenyek és rejtvénypályázatok szervezése esetén az abban részt vevő személyek által átadott adatok csak akkor használhatók fel üzletszerzési lista összeállításához, ha az érintettek figyelmét erre a tényre felhívták. (Gyakori módszer, hogy ezek a versenyek, pályázatok főleg azért szerveződnek, hogy ún. direct marketing listákat lehessen összeállítani.) Külföldre az adatokat csak az érintett írásbeli beleegyezésével lehet továbbítani, és csak akkor, ha az adatvédelmi követelmények az adatátvevőnél is biztosítottak. A külföldre történő adatátadást az Adatvédelmi Biztosnak minden esetben be kell jelenteni.

Annak érdekében, hogy a polgárok azon igénye, mely szerint nem kívánják, hogy e szervek adataikat kezeljék, illetőleg velük kapcsolatba lépjenek, a gyakorlatban is biztosítható legyen, illetve ne szenvedjen csorbát, a törvény előírja, hogy a közvetlen piac-szerző szervek hozzanak létre olyan tiltó listát (ún. Robinson-lista), amely tartalmazza ezen polgárok nevét és címét (21. §). E lista célja az, hogy segítségével technikailag biztosítható legyen, hogy az új adatigényléskor beszerzett adatállományok se tartalmazzák a személyek adatait, illetőleg biztonsággal ne kerüljön sor ismételt megkeresésükre.

A kutatás és a közvetlen üzletszerzés célját szolgáló név- és lakcímadatok kezeléséről szóló törvény tehát úgy kívánja szabályozni a kényesnek mondható témát, hogy a társadalomnak főleg a kutatáshoz és a piacgazdaság működéséhez fűződő érdeke, valamint az egyén személyéhez fűződő jogainak védelme egyaránt biztosítva legyen. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy e törvény érvényesülésének feltétele – a hatálya alá tartozó szervezetek tisztességes adatkezelésén túl –, hogy a polgárok akaratukat érvényesítsék, illetőleg kinyilvánítsák (például olvassák el a küldeményeken szereplő tájékoztató szöveget, és csak olyan adatot küldjenek vissza, amelyek nyilvántartásához, kezeléséhez tudatosan hozzájárulnak).

TÁRGYSZÓ: Információ. Adatvédelem.

SUMMARY

The study is sixth part of the series of articles made for that purpose to present the most important statutory provisions concerning data protection which exert influence on the statistical information system.

For this reason the author drew on various materials of special literature as well as on the preambles to bills.

A JÖVŐ KIHÍVÁSAI A STATISZTIKÁBAN*

Az ezredfordulóhoz közeledvén a konferencia széles ívű áttekintést adott a hivatalos statisztika múltjáról, a jelen és a jövő fő problémáiról. A négy, egymást követő szekció valamennyi előadása után egy előre felkért hozzászólás következett, majd az egyes szekciók végén lehetőség volt kérdésekre, rövid hozzászólásokra.

Összefoglalóan a konferencián elhangzott előadások a következők voltak:

Zanden, J. L. van: Reconstructing National Accounts for the Netherlands: Time series on 19th and 20th century phenomena;

Ark, B. van: Accumulation, productivity and technology: measurement and analysis of long term economic growth;

Lievesley, D.: The importance of preserving our electronic heritage;

Ryten, J.: Globalisation – Basic questions and scarce answers;

Hogeweg, G. J.: Users' needs in general and the single monetary policy needs in particular: the view from the ECB;

Dupeyras, A.: Draft OECD guidelines for drawing up a tourism satellite account: design and application for policy;

Franchet, Y.: Experiences and prospects from an European Union perspective;

Outrata, E.: Codes for good practices for official statisticians;

Wallman, K. K.: At the intersection of official statistics and public policy: confronting and challenges;

Malaguerra, C.: Official statistics in the 20th century: landmarks and challenges;

Güvenen, O.: Information society and strategic issues in the 21st century.

1. szekció: A múlt számszerűsítése

Visszafelé haladni az időben a statisztikusok számára mindig izgalmas feladat. Ezt mutatta be *J. L. van Zanden* előadásában. Több holland egyetem és a Statisztikai Hivatal (CBS) együttműködésével

* Beszámoló az Európai Unió tag- és jelölt országai nemzeti statisztikai hivatalai elnökeinek (DGINS) 85-ik, valamint a Nemzetközi Statisztikai Intézet (ISI) szekciójaként működő Hivatalos Statisztikai Társaság (IAOS) Hágában 1999. május 26–27-én tartott konferenciájáról.

elkészült a holland nemzeti számlák 1807-ig visszamenő idősora. A munka közel tíz évig tartott, évente 50 fő szellemi munka ráfordításával. Módszert tekintve két különböző jellegű feladatot kellett megoldani: a múlt század esetén a meglehetősen hiányos adatokból kellett az idősorokat rekonstruálni, a XX. századra nézve viszont az jelentette a fő problémát, hogyan lehet a rendelkezésre álló, a korábbinál lényegesen bővebb adatsorok között a konzisztenciát megteremteni.

Az első világháború kitöréséig a holland gazdaságpolitika a laissez faire elvét követte, és ehhez nem volt szüksége részletes gazdasági adatokra. Vállalati könyvekből, szöveges elemzésekből, szociális gondozással foglalkozó intézmények archívumaiból lehetett csak előteremteni, kikövetkeztetni az alapadatokat. A munka eredményeképpen összeállt egy leginkább valószínűsíthető idősor a népességről, a munkaerő alakulásáról, a bruttó hazai termék termelésének és felhasználásának fő tételeiről. Az első világháborút követő időszakról már lényegesen több adatra támaszkodott a kutatás. Sok, de nem összeálló részadatra, hiszen a gyakori módszertani változásokat eddig a hosszú távú idősorokon nem vezették végig. A tervek szerint ez év második felére készülnek el a holland gazdaság 200 éves statisztikai idősorai.

Az eddigi eredmények is egyértelműen mutatják a holland gazdaság fejlődési ciklusait. 1820 előtt a gazdaság stagnált, nem mutatható ki sem a GDP, sem a népesség növekedése. Ezt követte 1914-ig a kiegyensúlyozott, 1-2 százalékos növekedés időszaka. A húszas években, majd a második világháború után 1973-ig tartott a gyors, 4-5 százalékos növekedési periódus. Úgy tűnik, hogy a gazdaság jelenleg visszatér a múlt századi kiegyensúlyozott, de lassúbb növekedéshez.

A. B. van Ark előadásában foglaltak szerint a termelés hosszú távú tényidősorai teremtik meg a lehetőséget a növekedési modellek verifikálására. A növekedési modellek hagyományosan a tőke- és a

munkainputtal magyarázzák a termelés alakulását, illetve feltételezik, hogy az ezekkel nem magyarázható rész, az ún. teljes tényezőhatékonyság. Ez részben a technikai fejlődésnek tudható be. Az előadó áttekintést adott különféle növekedési modellekről és azok számszerű eredményeiről. Az empirikus vizsgálatok időszakonként és országonként lényegesen eltérő eredményekre vezetnek, egyelőre nem sikerült meggyőzően elkülöníteni a munkatermelékenység változásának és a technikai fejlődésnek tulajdonítható hatást. 1950 és 1980 között, a növekedés aranykorában például Európában a technikai fejlődés 8–13 százalék közötti mértékben járult hozzá a teljes tényezőhatékonyság növekedéséhez, Japánban ez az arány 15–30 százalék közé tehető, viszont az Egyesült Államokban ilyen hatás egyáltalán nem mutatható ki. A kutatás statisztikának szóló üzenete, hogy a számítások további pontosításához szükség lenne a technikai haladást jellemző változók, például a szabadalmak, a kutatás, a fejlesztés és az innovációk megbízhatóbb mérésére.

A statisztikai adatok dokumentálása és egységes adatbázisokban való megőrzése a jövő gazdaságtörténeti kutatásait segíti. Az Egyesült Királyság adatarchiválásának példáján *I. Lievesley* előadása révén betekintést nyerhetünk az archiválási politikát vezérlő elvi, stratégiai megfontolásokba. Az előadás olyan kérdéseket tárgyal, mint például az adatok fizikai állapotának megőrzése, hogyan lehet megakadályozni a jogtalan hozzáférést, milyen módon lehet biztosítani, hogy a szoftvercsere után is olvashatóak legyenek a régi adatok. Az archiváláskor csupán feltételezésekkel élhetünk a jövőbeni felhasználók várható igényeiről, ezért megfelelő mérlegeléssel kell szelektálni és könnyen hozzáférhető formában kell tárolni a megőrzendő adatokat, valamint gondoskodni kell az adatokhoz mellékelt dokumentációkról. Az előadó a jó példák között felsorol néhány népszámlálási és mezőgazdasági census adatbázist, többek között az 1881. évi angol népszámlálás 26 millió egyedi rekordot tartalmazó adatbázisát.

2. szekció: Mérés a nemzeti számlák szerint

A nemzeti számlák kérdéskörében három előadás hangzott el: a globalizáció méréséről, az EU közös monetáris politikájához szükséges adatokról, valamint a szatellit számlák felhasználását illusztrálva, a turizmuszámlákról.

A globalizáció jelensége jelentős kihívás az eddig elsősorban nemzeti keretekben gondolkodó makrogazdasági statisztikák számára. *J. Ryten* előadása amellet érvel, hogy a most tapasztalt globalizáció

eltér a korábbi időszakokra jellemző kül gazdasági kapcsolatoktól. Talán leginkább a tőke mozgékonyágát tekinthetjük a modern globalizáció meghatározó jellemzőjének. Hogyan tud a statisztika megfelelni az új követelményeknek? Míg a korábbi időszak nemzetközi gazdasági kapcsolatait jól jellemezték a külkereskedelmi forgalom, a közvetlen külföldi tőkebefektetések, a valutaárfolyam, a vásárlóerőparitás és más hasonló statisztikai mutatószámok, ma már ezek az információk nem elegendők. Szükség van a tőke mozgást motiváló gazdasági adatok, a munkaerő képzettsége, gyakorlottsága, a szállítási, környezeti feltételek, a pénzügyi szektor fejlettségének ismeretére is. Hasonlóképpen a statisztikának mérnie kell a globalizáció hatását mind a tőkeexportáló, mind a -fogadó ország szempontjából. Ehhez ismerni kellene a tőkehozamok alakulását, a munkaerő összetételét a vállalkozások tulajdonosi szerkezete szerinti bontásban, az innovációs tevékenységet a fogadó és a küldő országban, a modern technológiák, szervezési ismeretek alkalmazásának jellemzőit. Csupán ezen információk birtokában lehet megítélni, mennyiben kedvező a tőkebeáramlás a fogadó és a küldő ország számára. A *J. Ryten* előadását követő vitában azt a kérdést tették fel, vajon a hivatalos statisztika feladata-e, hogy elébe menjen a döntéshozók által eddig még meg sem fogalmazott igényeknek.

G. J. Hogeweg szerint az Európai Monetáris Unió (EMU) megalakulásával az Európai Központi Bankra rendkívül nagy felelősség hárul az árstabilitás megőrzését célzó monetáris politika terén. Ennek statisztikai megalapozásához először is definiálni kellett az árstabilitás fogalmát. Az EMU-ban akkor teljesül az árstabilitás, ha az eurózónára számított harmonizált fogyasztói árindex éves növekedése nem éri el a 2 százalékot. Hangsúlyozni kell, hogy növekedésről beszélnek, tehát az árak csökkenése esetén nem beszélhetünk árstabilitásról. A pénz fogalmát a viszonylag szélesen értelmezett ún. M3 (a pénzügyi eszközöket – M – a likviditás mértéke szerint egyre szélesebben értelmezett 3. aggregátum) fejezi ki. A döntést az a koncepcionális megfontolás indokolta, hogy az M3-ba olyan pénzügyi alaprészek és pénzügyi értékpapírok tartoznak, amelyek lényegében a bankbetétekkel egyenértékű megtakarítási formának tekinthetők. Az árstabilitás jövőbeni alakulását a statisztikai mutatók széles körén alapuló előrejelzésekkel lehet megbízhatóan becsleni. A makrogazdaság általános trendjén kívül időben fel kell ismerni az árstabilitást veszélyeztető jelenségeket is. Ehhez rendszeresen meg kell figyelni a termelés, a bérek, az árfolyamok, a részvényárak, a költségvetési hiány, az üzleti és fogyasztói bizalmi

index és más hasonló mutatók alakulását. Átmenetileg bizonytalanságot okoz, hogy ezeket a mutatókat eddig nemzeti keretekben gyűjtötték, nem mindig teljesen harmonizált módszertan alapján, és egyelőre kevés ismerettel rendelkeznek az eurózónára összeített idősorok tulajdonságairól. Mindez fokozottan sürgeti az EU-tagországok lényegében teljes gazdaságstatisztikai rendszerének tételes harmonizációját.

A szatellit számlák, amelyekkel *A. Dupeyras* foglalkozott, a nemzeti számlákhoz illeszkedő olyan statisztikai rendszerek, amelyek egy-egy funkcionális téma elemzését szolgálják. Olyan témákat, amelyek keresztbe szelnek a nemzeti számláknak elsősorban ágazatok, szektorok és makrogazdasági folyamatok szerint tagolt struktúráját. Tipikusan ilyen jellegűek a turizmus gazdasági hatásait bemutató statisztikák. A turizmus egyre növekvő ágazattá válik, az OECD-országok külkereskedelmi szolgáltatásaiban jelenleg már 30 százalék körüli arányt képvisel. Az olyan hagyományos természetes statisztikai mutatók, mint a vendégek és vendégéjszakák száma, valamint a turisták kiadásainak becslései igen hiányosan jellemzik a turizmus tényleges gazdasági jelentőségét. A szatellit számla ezt a hiányt pótolva végigköveti a turizmusból származó kereslet hatását az erősen a turizmusra épülő gazdasági tevékenységekre. Az előadó kiemelten kezeli a munkaerő foglalkoztatásra gyakorolt hatását, elsősorban a magas munkanélküliséggel küszködő vidékeken.

Világszerte az OECD módszertani kézikönyvét tekintik mérvadónak az idegenforgalmi statisztika területén. Ez rugalmas keretet nyújt ahhoz, hogy az adatoktól függően fokozatosan lehessen kiépíteni a teljes szatellit számlát. 10-15 ország már most is rendszeresen összeállítja a turizmus szatellit számlát. Az idegenforgalmi kereslet tovaggyűrűző hatásainak megismerése segíti a gazdaságpolitikát abban, hogy a legnagyobb hozzáadott értéket előállító, vagy a foglalkoztatást leginkább növelő területekre összpontosítva hasznosítsa a turizmusból származó előnyöket.

3. szekció: A minőség lényege az integritás

Y. Franchet előadásában felidézte, hogy az általános meghatározás szerint „...a minőség mindazon jellemzők és tulajdonságok összessége, amelyek a terméket vagy szolgáltatást alkalmassá teszik az ismert vagy feltételezett felhasználói igények kielégítésére”. A hivatalos statisztika területén a minőség a következő kritériumokkal jellemezhető:

- az adatok fontos jelenségekre vonatkoznak,
- a becslések minél pontosabban közelítsék a megfigyelni kívánt elméleti értéket,

- az adatközlés lehetőleg gyors legyen,
- az információk a felhasználók számára könnyen hozzáférhetőek és értelmezhetőek legyenek,
- az adatok időben és a térségek, és országok között összehasonlíthatók legyenek,
- a különböző adatforrásból származó részadatok koherens rendszert képezzenek, azonos fogalmakat, osztályozásokat és egyéb elszámolási szabályokat alkalmazzanak,
- a közölt statisztikák teljeskörűen jellemezzék az összetett társadalmi-gazdasági jelenségeket.

Az EUROSTAT által az elmúlt években kidolgozott Testületi Terv (Corporate Plan) részletesen meghatározza az ezen minőségi kritériumok teljesüléséhez szükséges vezetői, képzési, munkaszervezési intézkedéseket. A minőségbiztosítás további eszközeit képezi az EUROSTAT-on belül a Qualistat néven működő horizontális akciók, amelyek többek között a statisztikák rendszeres felülvizsgálatával, a felhasználóktól származó visszajelzések elemzésével, az alkalmazottak képzésével foglalkoznak. Emellett hasznosítják és terjesztik a tagországok minőségbiztosításának „legjobb tapasztalatait” is.

A „jó tapasztalatok” sorában *E. Outrata* előadása arra hívta fel a figyelmet, hogy az államszocialista rendszer örökségétől nemrég megszabaduló közép- és kelet-európai országokban, így Csehországban is különösen fontos a hivatalos statisztika etikai kódexének a felhasználók, az adatszolgáltatók és a statisztikusok körében való terjesztése, mivel az szemléletben alapvetően eltér a múltban elvárt normáktól.

K. K. Wallman az Egyesült Államok főstatisztikusa a statisztika és a politikaalkotás kapcsolatát mutatta be az elmúlt évtizedekben tapasztalt néhány példán keresztül. Országában is egyre jobban megfigyelhető az az Európai Unióban már elfogadott gyakorlat, hogy a kényes döntéseket a politikai viták elkerülése céljából objektív statisztikai mutatók alakulásához kötik. Például a szociális juttatásokat a fogyasztói árak változása szerint indexálják. Ebből következően a fogyasztói árak egyszázalékos csökkenése öt év alatt mintegy 80 milliárd dollár megtakarítást jelentene a szövetségi költségvetésnek. Hasonlóképpen a népszámlálási adatokat használják az egyes államok képviselői arányainak korrigálására. Elgondolkodtató az előadás azon megállapítása, mennyire elmaradott a mai társadalom statisztikai műveltsége a számítógépes műveltséghez képest. A hátrány felszámolásához az Egyesült Államokban szorgalmazzák, hogy az általános képzésben a statisztika a kötelező tananyag része legyen.

4. szekció: Időtávlatok

C. Malaguerra a statisztika XX. századi fejlődését áttekintő előadásában öt jellemzőt emelt ki.

A lényeges jellemzők:

- a mintavételi módszerek bevezetése,
- a számítástechnikai, informatikai eszközök elterjedése,
- a minőségbiztosítási, minőségellenőrzési módszerek meghonosodása a statisztikában,
- a statisztikai rendszerek fogalmi, osztályozási, elszámolási szabályainak egységesítése, és ezáltal az időbeni és nemzetközi összehasonlítás lehetőségének megteremtése,
- a hivatalos statisztikai szolgálat intézményesülése.

Az előadás, végigkövetve a statisztika történeti kronológiáját részletes hivatkozásokkal érvelt amellett, hogyan jutottunk el a felsorolt öt tényező együttes eredményeképpen a XX. század végére oda, hogy a statisztika nyelvezete az emberiség kultúrájának lényegi részét képezi.

A XXI. században a statisztikát érő legnagyobb kihívás az lesz, hogyan tudja megtalálni a helyét az

információs társadalomban. *O. Güvönen* az ezzel a kérdéssel foglalkozó előadásában olyan kérdéseket sorolt fel, mint a dereguláció hatása az adatforrásokra, a gazdaságstatisztikai rendszer egységesítéséhez hasonlóan a társadalomstatisztikák egységesítésének szükségessége, a felhasználói igények változása a globalizáció körülményei között, az adatbázisokhoz való hozzáférés lehetőségeinek kiszélesedése és ezzel párhuzamosan a metaadatok iránti igény megnövekedése. Az előadás csak a kérdések felvetésére vállalkozott, a válaszokat, a problémákra a megoldást csak a jövő évtizedek tudják megadni.

A konferencia légkörének ünnepélyességét a holland Központi Statisztikai Hivatal megalakulásának centenáriumi megemlékezései tették még emlékezetesebbé.

Hüttl Antónia

AZ EURÓPAI UNIÓ STATISZTIKAI KUTATÁSI PROGRAMJA*

Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság 1999. április 23-án az Európai Unió vezető szakértőinek részvételével nemzetközi konzultációt tartott Budapesten, amelyen részletes információk hangzottak el az Információs Társadalom Technológiai (Information Society Technologies – IST) elnevezésű programról. Az alábbi ismertetés az IST-program 1999. márciusi 19-i (1999/C76/07) hivatalos pályázati kiírása alapján fel kívánja hívni a figyelmet a statisztikai tárgyú kutatási témák választékára, a részvétel lehetőségeire és a pályázat értékelési szempontjaira. (A kutatási program iránt érdeklődők részletes tájékoztatást kaphatnak az Interneten: az EU információszolgálatának luxemburgi címén (Community Research and Development Information Service – CORDIS) <http://www.cordis.lu/ist>, valamint az OMFB-ben a magyar tagozat címén e-mail: vilmos.bognar@omfb.x400gw.itb.hu. A magyar delegátus, *Bognár Vilmos* (National Contact Point minőségben) látja el az IST egészének nemzeti koordinálását, a projekt menedzseri tanácsadását, többek között a statisztikai feladatokat illetően is.)

AZ EU 5. KUTATÁSI KERETPROGRAMJA ÉS A STATISZTIKAI KUTATÁSOK

A kutatás, a technológiai fejlesztés és demonstráció 5. keretprogramját és ennek részletes szabályait az Európai Parlament és a Tanács 182/1999/EC (1998. XII. 22.) döntése hagyta jóvá. Megjelentek a

* Összeállította *Nádudvari Zoltán*.

keretprogramban való részvételre vonatkozó (1999/65/EC) döntések is. A Tanács ennek megfelelő középtávú kutatási és technológiai fejlesztési programot hagyott jóvá az információs társadalom várható igényeire tekintettel, ennek címe: „Council decision: adopting a specific programme for research, technological development and demonstration on a user-friendly information society (1998 to 2002)”. A Tanács 1999. I. 25-i döntése (1999/168/EC) szerint az 1998–1999. közötti időszakra összesen 857 millió euró, a 2000–2002. évekre további 2743 millió euró összegű költségvetési forrás támogatja az informatikai társadalom technológiáinak (IST) kutatásait, fejlesztéseit, demonstrációit. Az összesen 3,6 milliárd euró megoszlása programrészek szerint:

- a lakosság számára nyújtott rendszerek, szolgáltatók akcióira 646 millió,
- az elektronikus kereskedelem új módszereire 547 millió,
- a multimédia tartalmára, eszközeire 564 millió,
- az alapvető technológiára, infrastruktúrára 1363 millió,
- a jövőben belépő technológiák (FET) kutatásaira, fejlesztéseire 319 millió,
- a kutatás hálózatára, infrastruktúrájára 161 millió.

Az IST-program prioritásait a Tanács 1999. I. 25-i döntésének II. melléklete fejt ki, amelyben a legfontosabb akciók (key actions) szerepelnek a következő részletes tartalmi meghatározással:

– a lakosság informatikai rendszerei, szolgáltatásai: például a számítógépes egészségügyi rendszerek (távdiagnosztikai és hasonló céllal), a betegek, időskorúak és más lakosok speciális igényeinek megfelelő rendszerek, köz-

igazgatási rendszerek, a környezet védelmének rendszerei, a közlekedés és idegenforgalom rendszerei;

– *elektronikus kereskedelem és a távmunka informatikai rendszerei*: ide értve például a rugalmas és mobil távmunka módszereit, eszközeit, a kereslet és a kínálat informatikai hátterét mind a tárgyi, mind az immateriális javak kereskedelmében, a hálózatok és az információk védelmét, bizalmas jellegét;

– *a multimédián közölt információk és azok eszközei*: ide értve például az interaktív elektronikus publikációt, digitális archiválást, az oktatás és képzés rendszereit, a nyelvek és kultúrák közvetítő rendszereit, az információkhoz való hozzáférést, a részek szűrését, elemzését és kezelését;

– *alapvető technológiák, a rendszerek infrastruktúrái*: itt említve az információ feldolgozásának, menedzselésének és a hálózat technológiáit, a távközlést, mindezek alkalmazásait, gyakorlati megvalósításait, egymással kapcsolódó működésmódjait, a szoftveralkotás technológiáit és a rendszertervezés hátterét, ezen belül a kiváló minőségű statisztikákat, a szimulációt és megjelenítés valós idejű, valamint nagy terjedelmű adathalmazra is alkalmas technológiáit, a személyi, valamint mobil kommunikáció rendszereit, ezen belül a műholdas rendszereket, szolgáltatásokat, a látással és más emberi érzékszervekkel csatlakoztatást, a különféle perifériákat, alrendszereket, mikrorendszereket, a mikroelektronika anyagait, készülékeit, eljárásait, tervezési és vizsgálati módszereit, mindezek eszközeit.

Az Európai Bizottság 1999. évi munkaprogramjában a prioritások között a több programfejezetet érintő akciók (Cross-Programme Actions – CPA) között szerepel az „új mutatószámok, statisztikai módszerek” című feladatcsoport [pályázati kódja: V.1.4 (CPA.4)]. A „statisztikai mutatók” körében a pályázatok benyújtási határideje 1999. XII. 15. Az OMF-ben rendelkezésre állnak a pályázattal kapcsolatos feltételűzetek, valamint az elbírálási folyamat szabályai.

A statisztikai (CPA 4 jelű) akciókat a nemzetközi statisztikai kutatási feladatok programja (European Plan for Research in Official Statistics – EPROS) tartalmazza, amelynek célja, hogy az új feltételekhez igazodó mutatószámok, valamint korszerű eszközök és módszerek alapozzák meg a statisztikai alkalmazásokat, az említett alapvető akciók feladataihoz kapcsolódva. Amennyiben az alapvető akciók révén eredményt érnek el, például az egészségügyi informatikában (az 1. akció keretében), igény van az ezt bemutató új jelzőszámokra is.

A HIVATALOS STATISZTIKA KUTATÁSI PROGRAMJA

Az EU tagországi több fordulóban egyeztetették a statisztikai információs rendszer kutatásainak nemzetközi programját (EPROS), a tervezetet 1998. X. 16-án, az elfogadott változatot 1999. IV. 7-én hozták nyilvánosságra. Az EU-hoz csatlakozni kívánó országok, köztük Magyarország is, társulhatnak más országok kutatóival a kiemelt feladatok megva-

lósítása érdekében, létrehozhatnak nemzetközi kutatócsoportot vagy az eredmények hasznosítására konzorciumot. A témakörök a következők:

1. MÓDSZERTANI KÉRDÉSEK

Koncepcióalkotás, osztályozások kialakítása annak érdekében, hogy a statisztika a gyorsan változó társadalmi-gazdasági környezetben (globalizáció, távmunka, átalakuló társadalmi szerkezet stb.) meg tudjon felelni az új kihívásoknak. Olyan hagyományos fogalmak, mint a vállalat, munkahely, munkanélküliség, háztartás stb. átértékelődnek, ezért a jelenségek rugalmas követése új fogalmakat, osztályozásokat követel meg, melyek nagymértékben támaszkodnak korunk informatikai eredményeire is (automatikus kódolás, intelligens rendszerek stb.).

Nemzetközi harmonizálás, például a nemzeti számlák és az üzleti szféra statisztikái közötti kohézió erősítését célzó, a metaadatok harmonizálására, az adatbázisok rugalmasabbá tételére, az eltérő eredetű inputok (felülről lefelé haladó) összehangolására, ezen belül a nemzeti kérdőívek harmonizálására irányuló kutatás.

Az ismeretek teljessé tétele, különösen a nemzetközi migrációra és más népmozgalmi folyamatokra, a feketegazdaságra, az informális szektorra, a viszonylag ritka eseményekre, illetve a kis populációkra vonatkozóan.

Egyéb módszertani kutatások.

2. ADATGYŰJTÉS

Kódolás, metaadatok, különösen az automatikus kódolás, szövegfelismerés rendszereire, a grafikus felhasználói csatlakoztatásra, a nagy sebességű, interaktív adatforgalmazásra vonatkozó kutatások.

Mintavételes technikák témakörei, ezen belül a kis-minták elméletének továbbfejlesztése, valamint a komplett, aktuális, kellő információtartalmú mintavételi keretek kutatásai különféle sokaságokban.

Adatnyerések automatizálása, ezen belül például az intelligens kérdőívek, a vonalkódok, a térinformációs rendszerek, a különleges adatbemeneti technikák (például hang felismerésével, érintéssel, optikai jelölés és karakter felismerésével).

Távolsági pontok közötti adatgyűjtés, adatszere a gazdasági szervezetekkel és a hivatalok között (Interchange of Data between Administrations – IDA).

Egyéb adatgyűjtési kutatások.

3. AZ INFORMÁCIÓK MINŐSÉGE

A statisztikai termelési folyamat minőségbiztosítási rendszere, ezen belül a minőség tanúsítási követelményeinek megfelelő információk automatikus előállítás.

Az adatok minőségének mérését, javítását támogató módszerek, eszközök, különös tekintettel a minta tervezésére, az adatok gyűjtésére és feldolgozásaira, majd az elemzés és a publikáció mintával kapcsolatos hibavizsgálataira, a nem válaszolók és a választ megtagadók miatti hibákra, a statisztikai állományok szerkesztésére, kódolására, algoritmussal támogatott feldolgozására és hibajelzéseire, a súlyozásokra, a szükséges imputálásokra, a szórás becslésére.

Egyéb minőséggel kapcsolatos kutatások.

4. ADATELEMZÉS, STATISZTIKAI MODELLEK

Az adatok elemzése, az ismeretek bővítése a nagy és komplex adatbázisokra alapozva, az egyes céloknak megfelelő megjelenítéssel, a multimédiát is felhasználva.

Születőben levő korszerű technikák, különösen a mesterséges intelligencia alkalmazási lehetőségeinek kutatása (a

neuronhálózat, a genetikai algoritmus, a fuzzy-logika és hasonló újítások alapján).

Idősorok elemzése, a bevált számítási (ARIMA, PIAR, TRAMO–SEATS) eljárások alkalmazásainak kialakítása, illetve alkalmasságuk felülvizsgálata, például a trend-, a szezon- és a véletlen hatások elemzéseinek kapcsán.

Korszerű mintavételi módszerek.

A kockázat és a bizonytalanság mérésének modelljei.

A statisztikai modellezés egyéb kutatásai, ide értve például a Bayes-módszer alkalmazásait, a grafikus modelleket, a több stratégiájú vagy hibrid rendszereket, a modellek tapasztalati alapú skálázásait, a „túlélés” és élettörténet elemzésére alkalmas eljárásokat, a termomodell.

5. TÖBBSZÖRÖS ADATFORRÁSOK, INTEGRÁLÁS, RENDSZEREZÉS

Igazgatási adatállományok statisztikai célú alkalmazásai, különös tekintettel a különböző igazgatási forrásokból származó adatok illesztéseire, összekapcsolásaira, az összeírásokra alapozott statisztikai regiszterek megvalósíthatóságára, a longitudinális elemzés adatforrásaira, az átvett adatok minőségére, a bizalmas kezelés szabályaira, az aktualizálásra.

Statisztikák több forrásból álló környezete, ennek megfelelően az eltérő rendeltetésű források összehangolása (virtuális integrálása), különösen az azonos adatbázis alapján készülő nemzeti számlák, munkaügyi és egyéb statisztikák, a környezet számlái és a regiszterekre alapozott statisztikai felvételek közötti kapcsolatok terén.

Metaadatok révén integrálható statisztikai feldolgozások.

Elosztott adatbázis-rendszer, elemzési rendszer.

Adatok integrálása, manipulálása, aggregálása.

Infrastruktúra az információtechnológiában, ide értve például a nyitott rendszereket, az adatfeldolgozás integrált környezetét, a távközlési technológiákat, a modulok közötti kapcsolatokat.

Egyéb integrálási és rendszeralkotási kutatások.

6. TERJESZTÉS, ADATVÉDELMI TECHNOLÓGIÁK

A statisztikai adatok terjesztése alkalmazhat nyomtatott (papír) hordozót vagy elektronikai hordozót, különös tekintettel az Internetes kapcsolatokra, azok statisztikai célú alkalmazásaira.

A statisztikai adatok védelmi rendszerei (Statistical Disclosure Control – SDC) sokféle korszerű kutatási irányt indokolnak, például a mikroadatokat bizalmosságát megóvó technikákra, a táblázatok aggregálási módszereire, a vizsgálatok, próbák eljárásaira és esettanulmányaira, a felülírások és hozzáférések védelmére.

A terjesztés, adatvédelem egyéb kutatásai.

7. AZ INFORMÁCIÓ-TECHNOLÓGIÁK EGYÉB INNOVATÍV ALKALMAZÁSAI

A statisztikai képzés számítógépes támogatásának technikai (Computer-Assisted Training in Statistics – CATS).

Innovációk a felhasználókkal tartott kapcsolatokban.

A megjelenítés (vizuális) technikái, különös tekintettel a grafikus felületekkel, a dimenziók redukálására, a tárgyak felismerésére, manipulálására, a vektoros ábrázolására, animálására, a képek sűrítésére vonatkozó kutatásokra.

Az információ-technológiák egyéb alkalmazási kutatásai.

Az EUROSTAT-hoz benyújtható kérdőív 5. fejezetében adhatók meg az alpontok szerint vázolt

témajavaslatok (egyidejűleg több is megjelölhető). A kérdőív további adatokat is tartalmaz, azonosításként a résztvevő nevét és intézményét, a pályázó és munkahelye szakmai, ezen belül tudományos tevékenységét. Az intézmény lehetséges válaszai közül megjelölhető „egyetem”, „más felsőoktatási központ”, „üzleti alapú kutatóhely”, „költségvetési kutatóhely”, „hivatal, statisztikai szolgálatként” és „más közhivatalként”, „nemzetközi szervezet”, továbbá „egyéb”, amelynek jellegét külön meg kell adni.

A pályázó személy munkakörére a „statisztikus” 5 féle választ (többet is) jelölhet: a módszertant, társadalomstatisztikai alkalmazást, gazdaságstatisztikát, más statisztikai alkalmazást, és a statisztika oktatását. Ezen túlmenően a munkakörök között számítógép-programozó, szoftver-kidolgozó, rendszer-elemző, adatbázisgazda, távközlést tervező, multimédiás szakember is megjelölhető. A szoftverek fejlesztésének tíz féle szakterülete nevezhető meg.

A kérdőíven a pályázó a választott EPROS-publikációról is nyilatkozhat, például megjelölhető, hogy nemzeti, illetve nemzetközi hivatalos kiadványt készít a statisztikai célú kutatás–fejlesztés alapján, szakfolyóiratban vagy magazinban publikál, hirdetést ad fel magazinban, az Interneten jelentet meg információt, szakmai kiállításon, konferencián, szemináriumon vesz részt, ahol megjelenteti a K+F eredmény írásos ismertetőjét, személyes kapcsolatot létesít azokkal, akik érdekeltek az eredmény átvételében (például a statisztikai szolgálat beszállítóival).

A TÁMOGATOTT AKCIÓK ALAPFORMÁI

Az EPROS-program I. melléklete kifejti a technológiai transzfer akcióit, amelyek a pályázat prioritásai, és amelyek elősegítik, hogy a nemzeti statisztikai szolgálatok átadják egymásnak a legjobb statisztikai gyakorlatot, a hatékony technológiákat, növeljék azok összehangoltságát, a kohéziót az Európai Statisztikai Rendszer (European Statistical System – ESS) egészében. Néhány kiemelt akció:

– szemináriumok, munkaértekezletek (workshop), felhasználói csoportok, szakkiállítások és hasonló tapasztalatcserék szervezése;

– több ország számára elérhető adatbázis működtetése az aktuális kutatási–fejlesztési projektek dokumentációja, valamint a már elvégzett kutatások eredményei alapján;

– több ország számára elérhető regiszter működtetése az átadásra felajánlott szoftver-termékekről, ezen belül olyan referenciajegyzék, amely utal a megvalósult (vagy még hiányzó) gyakorlati alkalmazásokra;

– az EU illetékes szervei bátorítják, lehetőség szerint intézményesítik az itt vázolt koncepciók, módszerek, termékek olyan elfogulatlan vizsgálatait, amelyek kapcsolódnak a nemzetközi átadás-átvétel ajánlataihoz, döntéselőkészítéséhez;

– lehetőség szerint támogatást nyújtanak a nemzeti statisztikai hivatalok szakértőinek szakmai képzéséhez, gyakorlatihoz, annak érdekében, hogy elősegítsék a korszerű technológiák átvételét, befogadását.

Az EPROS-program II. melléklete több módszert mutat be a kutatócsoportok nemzetközi kapcsolatainak erősítésére, az országok későbbi együttműködésének megalapozására, különös tekintettel a PHARE és a TACIS támogatási programban érintett, egykori tervgazdaságú országok statisztikáinak összehangolt fejlesztésére. Néhány kiemelt akció az együttműködés erősítésére:

- módszertani „info-park” rendezvények alkalmából a szakértők lehetőséget kapnak mások eredményeinek megismerésére, illetve az ismeretek igények szerinti átadására;
- támogatják az olyan állandó kétoldalú, sokoldalú nemzetközi partneri viszonyt, amelynek keretében tapasztalatcserét folytathatnak a különböző fejlettségű statisztikai szolgálatok szakértői, például képzések, tréningek, tanulmányutak, a kutatási eredmények bemutatása kapcsán;
- fiatal kutatók számára (különösen a kevésbé fejlett országok támogatására) lehetőség nyílik kutatói státus megpályázására.

Az EPROS-program III. melléklete bemutatja azt a szoros kapcsolatot, amely egyrészt a statisztikai kutatás–fejlesztés, másrészt a szakmai képzések között, az új technológiák elterjesztése, alkalmazásának begyakorlása terén mutatkozik. A támogatott akciók sokfélék, néhány jellegzetes forma:

- a tréningek kapcsán növelik az információ-technológiák felhasználását;
- optimálisan hasznosítják a kutatásokkal kialakított infrastruktúrát, adatbázist a képzési programokhoz;
- a szakmai bemutatókat több érdekelt ország számára együttesen szervezik;

- céltanfolyamokat szerveznek a legfrissebb kutatási–fejlesztési eredmények ismertetésére, felhasználva az informatikai hálózatokat, a szakértők mobilitását;
- megsokszorozzák az ismeretközlések hatását a tréninget vezetők számára tartott képzésekkel;
- a szakma kiválóságait megfelelő nemzetközi elismerésben részesítik, tudóscserét szerveznek a vázolt kutatási programok igényeihez igazodva.

A PÁLYÁZATOK ÉRTÉKELÉSE

Az EPROS pályázatainak elbírálása során az 5. keretprogram általános értékelési ismérveit veszik figyelembe, a következők szerint:

- az innováció színvonala, tudományos, technológiai minősége, ezen belül a Munkaprogram és a pályázati kiírás prioritásainak való megfelelés, az etikai elvek érvényesítése, mértékadó gazdasági szereplő részvétele, különböző európai országokban működő legalább két olyan partner, amelyek nincsenek tulajdonosi kapcsolatban, az előterjesztett dokumentumok formai követelményei,
- hozzájárulás az EU politikáinak érvényesítéséhez, a Közösség számára mutatkozó „hozzáadott érték”,
- hozzájárulás a Közösség céljainak érvényesítéséhez,
- a tudomány és a technológia kilátásai, hatásuk a gazdasági fejlődésre,
- igénybe vett erőforrások, nemzetközi partnerség, a feladat irányítása.

Az értékelés súlyainak összege 10, ebből:

- 4 jut a tudományos, technológiai minőségre (a sikeres pályázat küszöbértéke legalább 3-as osztályzat a 0-5 értékű skálán);
- 1-1 súlyt kap a Közösségre vonatkozó hasznosság két szempontja;
- 2-2 súlyt a fejlődés kilátásai, illetve az erőforrások, a partnerek, az irányítás ismérve; az utóbbi két ismérv esetében a sikeres pályázatnak legalább hármas, illetve kettes osztályzatot kell elérnie.

MAGYAR SZAKIRODALOM

KUTI ÉVA:

HÍVJUK TALÁN NONPROFITNAK...

Nonprofit kutatások 7. Nonprofit Kutatócsoport. Budapest. 1998. 220 old.

Gondolom, hogy néhányan még emlékszünk tanulmányainkból arra a hegeli fordulatra, hogy a mennyiség megfelelő körülmények között minőségé válik. A megélt időben a kérdés csak az, hogy mikor és milyen módon. Mikor mondhatjuk el valamely mennyiségileg talán nem túl jelentős folyamatról, jelenségről, hogy nemzetgazdasági szinten is alkalmas önálló tanulmányozásra, kutatásra, megfigyelésre, leírásra? Mikor és milyen módon lesz emberek által létrehozott szervezetekből, az idő kö-

zös eltöltésére megalkotott csoportokból, az adományozás esetleg belső parancsát lebonyolítandó intézményből, a közszolgáltatás alternatív ellátójából szektor, statisztikailag osztályozandó, besorolandó, feldolgozandó feladat? Nemkülönben ha azzá lesz, ha azzá tesszük, teszük a körülmények, akkor milyen jellegzetességei vannak annak a változásnak, amelynek következtében a „nincsből” egyszerre „van” lesz? Azt gondolom, a „Hívjuk talán nonprofitnak...” c. könyv lényegében erre keresi a választ.

Kuti Éva könyvének legelején feleleveníti azt a furcsa helyzetet, hogy a hazai nonprofit szektor megszületésének pillanatát, pillanatait (1987, illetve 1989) milyen hamar követte azon kutatók szövetségének létrejötte, akik a magyar társadalom eme újszülöttét (akkor és ott bizony újszülött) kíváncsiság-

gal és nagy lelkesedéssel kezdték vizsgálni. Ez a pilanat – 1989 vége, 1990 eleje – a társadalomkutatóknak, szakértőknek vagy éppenséggel a magyar társadalom minden tagjának természetesen egészen másról szól. Ez az időszak foglalja magába a rendszerváltás lázas politikai aktivitásának hónapjait, a lehetőségek határtalanságának csalóka képzeteit és a valóban új kezdeményezésekre való, a korábnál összehasonlíthatatlanul szabadabb reagálások kísérleteit. A könyv feleleveníti azt az izgalmat, hogy egy folyamatot itt és most legelőször mi fedezünk fel, mi adunk nevet neki, mi válogatjuk össze társainkat, és a társak is szabadon választanak minket. Nincs senki, aki párt- és kormányhatározatokba foglalná, hogy most jött el ennek az ideje, és azt sem mondják meg – mint korábban nemegyszer –, hogy mi annak a koncepciónak a lényege, amelynek keretein belül kell és szabad egy régi-új világockát megalkotni.

A könyv megmutatja azt, hogy mi minden volt, ami ezt az újat terelgette és igazgatta, természetesen gyakran anélkül, hogy a folyamat egészéről bárkinek tudomása lett volna. Hiszen – mint ez a szerző írásából nyilvánvalóvá válik – annak a folyónak a medrét, amelyben a mai nonprofit tevékenységek és szervezetek életterületét megtalálták, a szektor hazai történetének előző évszázadai vájták ki. Az újjászületés, értjük meg utólag, részben nem más, mint visszatalálás ahhoz a trendhez, amelyet a jóléti társadalom önkéntesség, a közösségalkotás, a szuverenitás örökké változó és mégis állandó emberi és társadalmi parancsai nekünk is megszabtak már évszázadokkal ezelőtt. A Rákosi-kor és az államszocializmus „megszakítottága” után tehát éppen a nonprofit szektor reneszánszát éltük meg ezekben a tíz év előtti időkben.

Formálta a nonprofit szektort természetesen más is. E rövid időszak alatt – ahogyan ezt a szerző bemutatja – a nonprofit szektor jogi és gazdasági szabályozása voltaképpen folyamatosnak tekinthető. Hamar megérti és megéli e szektorban mindenki, hogy csak a változás örök. A szabályozási ciklusok 2-3 évesek, amelyekhez a nonprofit szervezeteknek szinte azonnal igazodniuk kell, hiszen túl gyengék ahhoz, hogy ne ezt tegyék. A változások és változtatások folyamatoságából kiemelkedő nonprofit törvény megalkotása (ahogy a szerző írja: az 1998-as paradigma-váltás) még túl közel van ahhoz, hogy világosan lássuk: új fejezet íródik-e, vagy csupán az előző fejezet írásakor egy nagyobb paca keletkezett a szövegünkben. Az állam különös érdeklődése az eltelt időszakban azonban nem csupán a felfokozott jogalkotási izgalmakban fedezhető fel. A „diffúz jóindulat”, ahogyan a szerző szellemesen a kormányzati politikát aktuálisan (a kézírata lezárásakor) jel-

lemezte, ma még (esetleg már) nem igazolható. Az állami szándékokra, ahogyan a könyvből ez nyomomonkövethető és megérthető, a „gyűlölködés és szeretek” kettőssége jellemző inkább. Az a skizofrénia tehát, hogy az állam miként próbálja ellenőrizni és kiiktatni a nonprofit szektor civil részét, miközben maga is teremtőjévé válik nem kevés számú alapítványnak és testületnek. Ebből a szempontból hallatlanul izgalmas, ahogyan az elemzés szembenéz egyrészt azzal az új folyamattal, amely az állami pénzek újracentralizálása nyomán (a különböző alapok megszüntetése) a nonprofit szervezetek helyzetét elbizonytalaníthatja, másrészt azokkal az éppen csak megindult változásokkal (és én ezt szeretném igazi paradigma-váltásként megélni), amelyek a települési önkormányzatok és a nonprofit szervezetek viszonyait újraprendezhetik.

Az elmúlt tíz év lázas növekedése magától értedően változtatta meg a nonprofit szektor belső szerkezetét. Ez igaz az erőforrások (bevételek, foglalkoztatottak, önkéntesek, eszközök) felhasználására csakúgy, mint a végzett szolgáltatások, tevékenységek fajtáira vagy éppenséggel a szektorban megjelenő intézménytípusokra. Szerencsére ezt a folyamatot elég jól ismerjük, mivel időközben létrejött a nonprofit szektor önálló statisztikai beszámolórendszere. Ily módon a statisztikusok, köztük Kuti Éva nem csupán arra képesek, hogy évről évre beszámoljanak egy-egy kötetben a szektor számokba foglalható jelenéről, de arra is, hogy időről időre mélyfúrásokat végezzenek valamely részterületen, elemezzenek és értékeljenek. A kötet nem él vissza azzal a jelentős adatmennyiséggel, amellyel ma már rendelkezünk, szerencsére mértékkel és jól válogatva közli az adatokat, táblákat és grafikonokat. Annál több a folyamatokat megragadni képes elemzés, a megismert tények elegáns csoportosítása és a nemzetközi tapasztalatok illusztratív bemutatása. Ez a tárgyalási mód azután magától értetődő természetességgel vezet el olyan következtetések megfogalmazásához, amelyeknek birtokában a szerző képes és mer foratókönyvet megfogalmazni a szektor fejlődésével kapcsolatban. Az „állami dominancia” versus „partneri viszony” foratókönyvek felvázolásakor Kuti Éva kilép a megfigyelő szükségszerűen hűvös szerepköréből. (Szerencsére ezt más helyeken is megteszi.) Nagyobb valószínűséget ad a szektor szempontjából kedvezőtlenebb első foratókönyv valóra válásának, nem titkolva kedvetlenségét ennek esetleges bekövetkezése miatt. A recenzor ebben is, mint sok másban e könyv olvasásakor, teljesen azonosulni tud, azonosulni kénytelen a szerző véleményével.

Dr. Harsányi László

SZEMÉLYI HÍREK

Kinevezések. *Dr. Mellár Tamás*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke 1999. május 1-jei hatállyal megbízta *Nyitrai Józsefet* a KSH Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatóság igazgatóhelyettesi teendőinek ellátásával.

*

Helt Ferenc, a Központi Statisztikai Hivatal elnökhelyettese 1999. május 1-jei hatállyal főosztályvezető-helyettesi beosztásban megbízta *Bodovics Tamást* az Informatikai főosztályon a Technikai ágazat irányításával; *dr. Nemes Erzsébetet* 1999. június 1-jei hatállyal megbízta a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat főigazgató-helyettesi teendőinek ellátásával.

Közszolgálati jogviszony megszűnése. A Központi Statisztikai Hivatal elnöke hatálytalanította *Varga Józsefnének*, a KSH Vas Megyei Igazgatóság vezetésére adott megbízásának korábbi visszavonását, és ezzel egyidejűleg közszolgálati jogviszonyát – nyugdíjjogosultságára tekintettel – 1999. augusztus 31-ével megszüntette.

Címadományozás. A Központi Statisztikai Hivatal elnöke 1999. április 1-jei hatállyal *Farkas*

Györgynek, az Informatikai főosztály tanácsosának, tartósan kiemelkedő munkája elismeréséül *címzetes szakfőtanácsosi*; 1999. július 1-jei hatállyal tartósan kiemelkedő munkájuk elismeréseként *Szekeres Istvánnának*, a Budapesti és Pest Megyei Igazgatóság tanácsosának *címzetes szakfőtanácsosi*, *Polcsikné Jáklai Katalinnak*, a KSH Fejér Megyei Igazgatóság tanácsosának *címzetes tanácsosi*; a KSH Budapesti és Pest Megyei Igazgatóság következő dolgozóinak: *Novák Istvánné* főmunkatársnak, *Oroszné Czipri Éva* főelőadónak, *Varga Gáborné* főelőadónak, *Varga Gyuláné* főmunkatársnak, valamint *Hornyai Józsefnének*, a KSH Nógrád Megyei Igazgatóság főelőadójának és *Szabó Sándornének*, a KSH Komárom-Esztergom megyei Igazgatóság főmunkatársának *címzetes főmunkatársi* címet adományozott.

Elnöki dicséret. A Központi Statisztikai Hivatal elnöke *Kunfalvi Istvánnét*, a KSH Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Igazgatóság főmunkatársát, a statisztikai adatgyűjtések szervezésében nyújtott több évtizedes kimagasló szakmai teljesítményéért, *Féli Józsefnét*, a KSH Tájékoztatási főosztály osztályvezetőjét a Magyar statisztikai zsebkönyv magyar és angol nyelvű, szerkesztési munkáinak sikeres koordinálásáért *elnöki dicséretben* részesítette.

SZERVEZETI HÍREK – KÖZLEMÉNYEK

Törvény az Általános Mezőgazdasági Összeírásról (ÁMÖ). Az Országgyűlés 1999. május 4-én elfogadta az 1999. évi XLVI. törvényt az Általános Mezőgazdasági Összeírásról. Az 1. § (1) értelmében Magyarország területén 2000. március 31. eszmei időponttal teljes körű, általános mezőgazdasági összeírást kell tartani, melyet a 2000. év őszen reprezentatív összeírások egészítenek ki. Az adatok a 2000. évre vonatkoznak.

A teljes körű összeírás előkészítéseként 1999. szeptemberében próbafelvételt hajtanak végre.

A törvény 5. § (1) értelmében az összeírás végrehajtása a Központi Statisztikai Hivatal feladata. A törvény intézkedik arról, hogy a teljeskörűség biztosítása érdekében a földhivatalok a termőföldtulajdonnal rendelkezők, a területi agrárkamrák pedig az őstermelői nyilvántartásukban szereplők név- és lakcímadatait a KSH-nak átadják.

Fényes Elek emlékérem adományozása. A Központi Statisztikai Hivatal elnöke *Fényes Elek Emlékéremet* adományozott *dr. Ay János* ny. egyete-

mi docensnek, a statisztika magas szintű oktatásáért, kutatótevékenységéért, valamint a lakossági felvételek mintakiválasztási rendszereinek kidolgozásában és továbbfejlesztésében végzett munkájáért; *Farkas E. Jánosnak*, a KSH főosztályvezető-helyettesének a hazai lakásstatisztikai rendszer kialakításában és korszerűsítésében végzett szakmai tevékenységéért; *Farkasházi Lászlónak*, a KSH főosztályvezető-helyettesének a nemzeti számlarendszer elszámolási rendszerének kialakításában és továbbfejlesztésében végzett kiemelkedő munkájáért; *dr. Hajnal Béla* kandidátusnak, a KSH Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Igazgatósága igazgatójának eredményes szakmai tevékenységéért, a magyar statisztika hírnevének növelése érdekében kifejtett színvonalas munkájáért; *dr. Ormai Lászlónak*, a KSH ny. főosztályvezetőjének a statisztikai adatrendszerek, az egységes fogalmi és osztályozási rendszerek kialakításában, valamint a matematikai statisztikai módszerek elterjesztésében végzett úttörő munkájáért; *dr. Pintér József* egyetemi adjunktusnak a statisztika oktatása terén végzett kiemelkedő színvonalú munkájáért és aktív publikációs tevékenységéért; *Prigly Bélának*, a Kanadai Statisztikai Hivatal nemzetközi igazgatójának a magyar statisztika nemzetközi segítségével történő fejlesztése és elismertségének növelése érdekében kifejtett eredményes tevékenységéért.

Dr. Szabady Egon (1916–1999.) 1999. április 30-án elhunyt *dr. Szabady Egon*, a demográfiai tudomány doktora, a Központi Statisztikai Hivatal ny. elnökhelyettese. Negyven éven át dolgozott a Hivatalban. Nevéhez fűződik a hazai demográfiai kutatások második világháború utáni megindítása és fejlesztése. Ennek érdekében demográfiai kutatócsoportot alapított, mely rövidesen KSH Népeség-tudományi Kutató Intézetté alakult. Irányításával e tudományos műhely aktív részese lett a demográfia nemzetközi fejlődésének, ő és munkatársai nemzetközi tudományos fórumokon is öregbítették a magyar demográfiai kutatások hírnevét. Főszerkesztője volt a *Demográfia* c. negyedéves folyóiratnak, mely a kutatási eredményeket tartalmazó tanulmányok táblaszövegét már akkor angol nyelven is közölte.

Dr. Szabady széles körű publikációs tevékenységet folytatott. Könyvei és tanulmányai számos nemzetközi és hazai folyóiratban jelentek meg, töb-

bek között a *Statisztikai Szemlében*, melyet a Repertóriumban a neve mellett szereplő 27 tétel tanúsít. Több nemzetközi szervezet munkájában vett részt mint az elnökség tagja. Sokat tett a magyar demográfia nemzetközi elismertségéért. Emlékét tisztelői kegyelettel megőrzik.

Változások az OTKA Statisztikai Zsűriben.

Az Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA) Társadalomtudományi Kollégiumának döntése alapján az 1999. április 1. és 2002. március 31. közötti időszakban *dr. Gyöngyösi István* c. egyetemi docens, a KSH főtanácsosa látja el a Statisztikai Zsűri elnöki teendőit.

A Zsűri tagjai a következők: *dr. Pozsonyi Pál*, a KSH főosztályvezetője, *dr. Csébfalvi György*, a Janus Pannonius Tudományegyetem docense, *Klonkai László*, a KSH Csongrád Megyei Igazgatóságának igazgatója, *dr. Szabó László* kandidátus, az ECOSTAT, a KSH Gazdaságelemzési és Informatikai Intézetének munkatársa.

A Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1997. című kiadvány tartalmát és szerkezetét tekintve egyaránt annak a sorozatnak része, mely 1992 óta követi nyomon a nonprofit szektor fejlődését Magyarországon.

Az adatgyűjtést a hagyományok szerint hajtották végre, de az adatfeldolgozás során a teljes körű adatállomány előállításához egy újonnan kidolgozott ún. reprezentációs módszert is alkalmaztak, mely előkészítette a korábbi eredményekkel való összehasonlíthatóságot és lehetővé tette a regionális és megyei szintű elemzéseket is.

A kötet főbb részei: A nonprofit szektor méreteinek alakulása; A nonprofit szektor szerkezete; A nonprofit szektor hozzájárulása a nemzetgazdasági teljesítményhez; A nonprofit szektor gazdasági súlya, finanszírozási jellemzői; A nonprofit szervezetek kiadásai, pénzforgalma; A nonprofit szervezetek fizetett alkalmazottai, önkéntes segítői és tagjai.

Az elemzést bőséges táblaanyag, módszertani leírás és irodalomjegyzék egészíti ki.

(Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1997. Társadalomstatisztikai Közlemények. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1999. 159 old.)

STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ

KÜLFÖLDI STATISZTIKAI IRODALOM

A STATISZTIKA ÁLTALÁNOS ELMÉLETE ÉS MÓDSZERTANA

FRANCHET, Y.:

MINŐSÉGI ELVÁRÁSOK A STATISZTIKÁVAL SZEMBEN

(Quality – a challenge worth the fight.) – *Sigma*. 1998. 5. sz. 4–7. p.

A cikk az EUROSTAT főigazgatója, a nemzeti statisztikai hivatalok igazgatóinak 1998 májusában, Stockholmban tartott konferenciáján elhangzott előadásának rövidített változata. A minőség kérdését az European Statistical System (Európai Statisztikai Rendszer – ESR) továbbfejlesztése szempontjából vizsgálja.

A statisztikával szemben jelentősen nőttek az elvárások. E mögött olyan tényezők állnak, mint az euró bevezetése, a szolgáltatások szerepének növekedése, a környezeti statisztika iránti növekvő érdeklődés és az EU bővülése. Ugyanakkor az EUROSTAT és a nemzeti statisztikai hivatalok rendelkezésére álló pénzforrásoknak jó esetben is csak szintenmaradásával lehet számolni. Az ESR munkaprogramja 2002-ig – többek között – a tervezés javítását, a felhasználói igényekhez való fokozott alkalmazkodást és a tevékenységek jobb összehangolását tartalmazza. A konkrét feladatok közé tartozik a megfelelő nomenklatúrák és módszerek elfogadása és bevezetése. Bővíteni kell a nemzetközi szervezetekkel való együttműködést, biztosítani kell a szükséges törvénykezési háttérrel, javítani kell a nagyközönség, az üzleti körök és a politikai intézmények számára nyújtott tájékoztatást.

A célok elérését több tényező nehezíti: az ESR-ben nincs egységes döntési rendszer és nincs költésvetése; az adatszolgáltatókkal és a felhasználók-

kal való kapcsolat nem rendezett, lévén, hogy sok statisztika ingyenes; az adatok minőségét azok előállítói általában nem elemzik, a felhasználók pedig gyakran nem értik, miről is van szó, amikor minőségről szólnak.

Az ESR munkája során a tagországok és az Európai Bizottság mint adatszolgáltatók és felhasználók közötti kölcsönös függőséget kell szem előtt tartani. A menedzsment irodalmából kölcsönzött fogalmat használva „virtuális szervezet”-ről vagy „hálózati vállalat”-ről indokolt beszélni. Gyakorlatilag arról van szó, hogy a felhasználót nem érdekli, hogy az adatok minőségét vagy késedelmes megjelenését a rendszer mely részének működése befolyásolja. Az egész rendszert a végtermékén keresztül ismerik, vagy marasztalják el.

Az adatok minőségének vizsgálatakor többféle megközelítést kell egyidejűleg alkalmazni. A felhasználói igények mindenkor prioritást élveznek. Az adatszolgáltatókkal kiépített kapcsolatban a bizalom elsődleges fontosságú. Emelni kell a statisztikai hivatalokban dolgozók szakmai színvonalát és érdekeltté kell tenni őket a végzett munkában. Áttekinthetővé kell tenni a tagországok és az EUROSTAT kapcsolatrendszerét. Hosszú távra szóló célokat kell meghatározni, amit a változó vezetés mindig szem előtt tarthat.

Az ESR erőssége a nemzeti statisztikai hivatalokban felhalmozódott ismeretanyag és tapasztalat, a hivatalok között kialakult munkakapcsolat és az európai törvénykezés által biztosított keretek. A rendszer gyengesége az erőforrások szűkösségében, az általános stratégia kialakításának és az előrelépés értékelésének hiányában jelölhető meg.

Megjegyzés. A *Statisztikai Irodalmi Figyelő* rovatot a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat állítja össze. A rovat minden hónapban *Külföldi Statisztikai Irodalom* fejezetet (külföldi statisztikai és demográfiai könyvek és cikkek ismertetését), páratlan hónapban *Bibliográfiát* (a könyveket az MSZ 3423/2–84, az időszaki kiadványokat az MSZ 3424/2–82 szabvány szerinti feldolgozásban), páros hónapokban *Külföldi folyóiratszemlét* tartalmaz.

A statisztikai adatok minősége nehezen értékelhető és sok felhasználónak nincs is világos képe erről a kérdésről. Különösen nehéz a pontosság megragadása és az erről való tájékoztatás, mivel az adatok természetüknél fogva hibával terheltek. A nemzeti statisztikai hivatalokban nem egyértelmű a minőség kérdésének kezelése. Az alapvető problémát az jelenti, hogy bármely statisztika hibájának közlése más adatok megbízhatóságát illetően is elbizonytalaníthatja a felhasználókat. Lényegében arról van szó, hogy az adatok minőségéről adott tájékoztatás maga is alakítja a „minőségképet”.

A statisztikai adatok minősége több szempontból vizsgálható. Például, hogy a statisztika által használt fogalmak mennyire felelnek meg a valóságnak, melynek a leképzésére hivatottak; a becslések pontossága; a naprakészség és a pontosság; a közreadott információk hozzáférhetősége és azok áttekinthető volta; a különböző adatközlések térbeli és időbeli összehasonlíthatósága; a statisztika alrendszerei közötti összhang, ami a fogalmak, az osztályozások és a módszerek összehangolását igényli; végül a statisztikák teljeskörűsége. Nem tartozik ebbe a körbe, viszont korlátot szab a minőség javításának az, hogy milyen erőforrások állnak rendelkezésre és az is, hogy az adatszolgáltatókat mennyire lehet, illetve érdemes terhelni.

A statisztikai hivatalok által közreadott információknak végső soron a felhasználói igényekhez

kell igazodniuk. Ehhez ismerni kell a felhasználókat és elvárásaikat. Ami az utóbbit illeti, hangsúlyosan ilyen az adatok közreadásának időpontja, amit előre tudni akar a felhasználó, hogy munkájában számolhasson vele.

Az ESR működése során a minőség javítását szolgálhatják, többek között, a közös oktatási programok a több országot érintő témakörökben; a tapasztalatok és az elért eredmények közreadása, például a *Sigma* oldalain; az adatok feldolgozásának, valamint az adathordozók lehetséges egységesítése, vagy annak közelítése/konvertálhatósága; az áttekinthető célkitűzés országos, szervezeti és személyi szinten, ami hozzájárulhat az átláthatósághoz, hogy tudjuk, ki mit csinál.

A statisztikai adatok minőségének javítását célul tűző munka az EUROSTAT keretei között, 1996-ban indult meg. Az erre vonatkozó felmérő vizsgálatról az első jelentés az idegenforgalommal, a bérekkel és a munkaerőköltséggel foglalkozott. A témában szervezett első tanfolyamra 1998-ban került sor. A felhasználók statisztikáról alkotott véleményének felmérését – ami egyes országokban már korábban megtörtént – egész Európára kiterjedően 1999-ben kezdték meg. A minőség kérdéséről a statisztikai tevékenység egészét áttekintő jelentés várhatóan 2005-re készül el.

(Ism.: *Szász Kálmán*)

GAZDASÁGSTATISZTIKA

KRAMER, H.:

A GAZDASÁGPOLITIKA KOORDINÁLÁSA AZ EU VALUTAUNIÓJÁNAK ORSZÁGAIBAN

(Koordination der Wirtschaftspolitik in der Wirtschafts- und Währungsunion.) – /WIFO/ Monatsberichte. 1999. 1. sz. 43–47. p.

A közös európai euróvalutát az Európai Unió 11 tagországának részvételével hozták létre 1999. január 1-jétől, és ennek messze ható következményei vannak a nemzeti gazdaságpolitikák koordinálására is. A szerző áttekinti a nemzeti pénz-, jövedelem- és szociálpolitikák, valamint a foglalkoztatáspolitikák érintett kérdéskörét, amelyek fokozatosan közeledtek egymáshoz, és amelyekre a Közösség kereskedelem-, verseny-, agrár- és egyéb politikája is hatással van. A lényeges makroökonómiai kérdéseket eddig nemzeti hatáskörben oldották meg, a központi jegybankok, az állami költségvetések, a munka világában történt intézményes egyeztetései révén.

A nemzeti jövedelem- és költségvetési politikák kialakításában és az érintett 11 ország gazdaságpolitikájának koordinálása terén is új helyzetet teremt a Központi Bankok Európai Rendszerének (KBER) létrehozása. A cikk részletesen elemzi a különféle államfelfogások, társadalomtudományi és gazdasági elméletek alapján, hogy mi várható e nemzetek feletti új pénzpolitikai intézmény, a KBER működésétől. Vitathatatlan hatás, hogy hatékonyabbá válnak a pénz- és költségvetés-politikai döntések, feltéve, hogy a gazdasági és valutauniót alkotó 11 ország megközelítőleg párhuzamosan fejlődik. Az érintett nemzeti valuták belső keresztárfolyamai ezután érdektelenné váltak, és ez, feltevések szerint, erősíti az integrációs folyamatokat.

A szerző kimutatja, hogy a KBER „aszimmetrikus” hatást fejt ki a gazdasági és valutaunióban érintett kisebb országokra, mivel kevésbé lesznek képesek befolyásolni a közös gazdaságpolitikai vonalat, amelyet szinte automatikusan követnek. Az eddigieknél kisebb lesz a nemzeti anticiklikus költségveté-

si politikák játéktere, ezután az előírások szerinti (közel kiegyensúlyozott) költségvetéssel valósíthatják meg céljaikat. A 11 ország ennek megfelelő, konzisztens makrogazdasági politika kialakítására vállalt szerződéses kötelezettséget.

A cikk rámutat, hogy ez a nemzetek feletti koordináció nem érinti a gazdaságpolitikák egyes területeit, ilyenek például a szuverén nemzeti adórendszerek, valamint a régiók gazdasági kiegyenlítésének sajátos mechanizmusai. Élénk vita kíséri az eltérő nemzeti adóterhek távlati kiegyenlítésének feltételeit, az EU keleti bővítésére, valamint a Közösség nettó befizető és nettó támogatott országainak sajátos érdekeire is tekintettel. Súlyos okai vannak a koordináció tudatos elhalasztásának (például az adóztatás területén), hiszen egyoldalú nemzeti illeszkedésre vezetne, ha a valutaunió 11 országában ezt is összehangolnák. Tény, hogy a 11 országra viszonylag magas (és tovább növekvő) adóterhek jellemzők.

A szerző annak veszélyére is utal, ha az érintett országokban egymással versengve és túl korán mérésékelnek az adók mértékét. Nem közömbös az adó-nemek közötti teherelosztás sem, például a munkajövedelmek és ingatlanok után kivetett közterhek szintje hatással van a jólét alakulására is.

A cikk vázolja a gazdasági- és valutaunió országainak várható válaszait a közös gazdaságpolitikára, arra is figyelemmel, hogy ezután már nemzeti keretekben nem vezérelhetik sem a valutaárfolyamot, sem a kamatpolitikát. Ez a nemzetközi koordináció (közvetve) már régebben érvényesült, amennyiben egyes valuták árfolyamait az európai kulcsvaluták (a német márka, vagy az ecu) árfolyamához kapcsolták. Erre jó példa az osztrák schilling árfolyamjegyzése, amelyet a német márkához viszonyítva alakítottak, bár a Deutsche Bundesbank nem kérte monetáris döntéseire a hozzá igazodó országok véleményét. Az KBER intézménye viszont ezután bizonyos beleszólási lehetőséget enged meg az euró árfolyamát meghatározó döntésekbe.

A cikk részletesen elemzi az osztrák és a német valuta paritásának megőrzésére eddig önként vállalt alkalmazkodást, mind a belföldi költségek és termelékenység, mind az osztrák kamatpolitika terén, ami különösen a 90-es évek elején okozott gondot, a német újraegyesítés gazdasági következményei folytán. Az euró sokkal áttekinthetőbbé teszi az EU piaci eseményeit, felszínre hozza az eltérő versenyképesség fontosabb tényezőit, és ennyiben további integrációs impulzusokat ad. A gazdasági és valutaunió többi országára a korábbiaknál jobban figyelve alakítható ki a 11 tagország saját adó-, jövedelem-, szociális és foglalkoztatási politikája.

A cikk adatokkal igazolja, hogy szorosabb a kölcsönös kapcsolat a gazdasági és valutaunió 11 országa között, mint az azon kívüliekkel, így az utóbbiak fejlődése alig befolyásolja a valutaunió koordinált gazdaságpolitikáját. Ez a 11 ország 1997. évi exportjának 49,3 százalékát egymással bonyolította le, és csak a bruttó hazai termékük 12 százalékát teszi ki a többi országba irányuló kivitelük. Az EU 15 országa közötti 1997. évi összes exportforgalom mintegy 26,5 százalékának felel meg az említett 11 ország közötti kivitel értéke. A szerző utal arra, hogy ebben a körben a nemzetközi kereskedelem egyenlegét ezután nem a tőke- vagy devizamérlegek, hanem más statisztikák (például az INTRASTAT) alapján lehet figyelemmel kísérni.

A nemzeti pénzügyi politikák helyett a jövőben európai szintre emelt monetáris politika fog érvényesülni. A cikk kiemeli, hogy a fiskális politika eszközei között felértékelődik a jövedelempolitika, és ezen belül a nemzeti bérlétszám jelentősége, amelynek révén a 11 ország ezután is szabályozhatja a nemzetközi versenyképesség és a munkanélküliség alakulását. Itt nem csupán a közvetlenül kifizetett kereseteket érti a szerző, hanem a bérre számított közterheket is, amelyekre az EU-ban nincsen semmilyen korlátozás. Továbbra is nemzeti gazdaságpolitika révén alakítható a költségvetés szerkezete, a regionális politika, például a telephelyek vonzerejét növelő feltételek révén. Önállóan dönthetnek továbbra is például az anyagi és immateriális infrastruktúra fejlesztéseiről, a közszolgáltatásokról, a kutatásról, az oktatásról és a szakképzésről, ezek intézményeinek telepítéséről.

A korábbiakban a német márkához kötött osztrák schilling egyik hatása a bérlétszám viszonylag gyors növekedése volt, azonban ennél is gyorsabban növekedett Ausztriában a munka termelékenysége. E két tendencia hatására a németországgal párhuzamosan változott az ún. darabköltség (unit value), nem romlott az osztrák termékek nemzetközi versenyképessége.

A szerző ennek kapcsán rámutat arra, hogy autonóm nemzetgazdaságokban szoros összefüggés van a devizaárfolyamok és a bérlétszám alakulása között, akár úgy, hogy az előbbi tükrözi a relatív bérlétszám-növekedést, akár úgy, hogy az utóbbit igazítják a makrogazdaság árfolyamcéljaihoz, hogy megőrizzék a stabilitást. A jövőben a KBER hatáskörébe kerül a közös árfolyam-politika szabályozása, amit a legerősebb gazdaságok úgy befolyásolhatnak, hogy a kisebb országok alig kapnak beleszólási lehetőséget. Az elvártnál lazább nemzeti bérlétszám (ha a bérek „elszaladnak”) azzal a szankcióval járhat, hogy viszonylag megdrágulnak a termékek és

ennek következtében korlátokba ütközhet a termelés, valamint a foglalkoztatás fejlesztése, különösen a gazdasági és valutaunió kisebb országaiban.

A cikk vizsgálja a szakszervezetek helyzetét, hogy ezután miként érvényesíthetik a reálbérrel kapcsolatos céljait, a kollektív szerződésekből meghatározott egyéb igényeket, és miként alakul a bérek (reálértéken kifejezett) rugalmassága. A szerző úgy véli, hogy amennyiben az árak növekedni fognak, megnehezül a megfelelő mértékű bérmövekmények nemzeti keretei közötti egyeztetése. Az inflációs nyomás nem annyira a bérharcotól, inkább a nemzeti és regionális telephelyi költségek eltérő változásaitól, illetve a hivatalosan szabályozott tarifáktól és a nem bérjellegű egyéb árváltozásoktól függ.

Fontos körülmény az is, hogy a multinacionális vállalatok tevékenysége és piaca átlép az országhatárokon, ezért kollektív szerződéseik feltételei több országra és az ott működő telepeik foglalkoztatottjaira egyaránt vonatkozhatnak. Nagy kérdés, hogy a jövőben milyen alkufolyamatok alakítják a decentralizált kollektív szerződéseket. Mindez nem vonatkozhat el a szociális biztonságra vonatkozó nemzeti jogszabályok előírásaitól, például a minimálbér

szintjétől, amely egyben a nemzeti adózási és ellátási rendszerek fontos vonatkozási alapja. A szerző felhívja a figyelmet arra, hogy ezek a területek európai szinten kevésbé koordináltak.

A szerző arra a következtetésre jut a központi bérpolitika osztrák tapasztalatait elemezve, hogy az ilyen centralizált döntés kevésbé ösztönöz a termelékenység növelésére, a termelési szerkezet korszerűsítésére, különösen akkor, ha védett piacon a nagyobb bérek az árban átháríthatók a vevőkre. A korábbiaknál élesebb piaci verseny alakul ki az EU országainak eddig védett piacain, és a szerző úgy véli, hogy ez erőteljesebb bérkorlát, mint az eddigi önkorlátozás volt. Nem hagyható figyelmen kívül a bértárgyalásokon, hogy milyen helyzetben van az adott szakterület, illetve annak konkrét vállalata a többi versenytárhoz viszonyítva. Nagy szerepet kap már jelenleg is egyes anyavállalatok bérpolitikájában, foglalkoztatási stratégiájában, hogy az eltérő személyi költségek (bérek és közterhek) alapján melyik országban, illetve telephelyen gazdaságosabb a termelés megtartása, fejlesztése.

(Ism.: *Nádudvari Zoltán*)

TÁRSADALOMSTATISZTIKA – DEMOGRÁFIA

FIRTH, D. – PAYNE, C. – PAYNE, J.:

A MUNKANÉLKÜLIEK ÁTKÉPZÉSI PROGRAMJAINAK HATÉKONYSÁGA

(Efficacy of programmes for the unemployed: discrete time modelling of duration data from a matched comparison study.) – *Journal of the Royal Statistical Society. Ser. A.* 1999. 1. sz. 111–119. p.

A brit gazdaság számára már közel két évtizede súlyos probléma a tartós munkanélküliség. A helyzet javítására törekvő számos kormányzati kezdeményezés egyike az átképző, illetve a teljesítménynövelő programok szervezése, amelyekkel a munkanélküliek elhelyezkedési lehetőségeinek bővítését, illetve a munkahely későbbi megtartásának lehetőségét kívánják növelni. Természetesen igen fontos lenne meggyőződni arról, hogy valóban hatékonyak bizonyulnak-e ezek a programok. A kulcskérdés azonban nem egyszerűen az, hogy miként boldogultak a munkanélküliek a program befejezése után. Igazán lényeges annak megismerése, hogy jobban boldogultak-e a programok segítségével azoknál, akik nem részesültek ilyen továbbképzésben. Ennek megállapításához összehasonlítható vizsgálatra van szükség olyan – szintén tartósan munkanélküli –

személyek bevonásával, akik nem vettek részt ilyen támogató programban.

Az értékelő vizsgálat tervezésekor az okoz nehézséget, hogy amennyiben a részvétel önkéntes, a munkához jutás esélyeit tekintve valószínűleg szisztematikus eltérés áll fenn a programokba bekapcsolódottak és a vizsgálatba bevonható olyan munkanélküliek között, akik nem vettek részt át-, illetve továbbképzésben. E különbségek némelyike, mint például az életkor, a munkanélküliség időtartama, könnyen mérhető. Más tényezők szerepe azonban, mint például a munkakeresés motiváltsága, intenzitása, a felvételi beszélgetések során tanúsított magatartás stb. nehezen és kevésbé megbízhatóan számszerűsíthető. A program hatásának reális értékeléséhez, ideális esetben, minden észlelt, illetve nem mérhető különbséget ki kellene küszöbölni a programokban részt vevők és az azokba be nem kapcsolódottak kontrollcsoportjának tagjai között.

A probléma megoldása érdekében három eljárás vehető számításba. A legkézenfekvőbb a véletlen allokációjú mintavétel, amikor az alkalmas jelentkezőket véletlenszerűen sorolják vagy a programban részt vevők közé, vagy a kontrollcsoportba. Elegendően magas mintaelemszám esetén így nem lesznek

relevánsak sem az észlelt, sem a meg nem figyelt eltérések a két csoport között. Bár az Amerikai Egyesült Államokban elég gyakran végeznek ilyen jellegű kísérleteket, a brit kormányzat csak ritkán járult hozzá e módszer alkalmazásához. Nem tekintik ugyanis etikusnak, hogy tetszőlegesen tagadják meg a segélyprogramhoz való csatlakozás lehetőségét bármely tartósan munkanélküli személytől.

A második módszer alkalmazása esetén a programban részt vevőket a nem résztvevők véletlen mintájával hasonlítják össze, miközben – a statisztikai lehetőségtől függően – minél több észlelt eltérést ellenőriznek és becslési eljárásokat alkalmaznak a meg nem figyelt eltérések torzító hatásának kezelésére. E közelítő módszertől akkor várhatók jó eredmények, ha sikerül nagy mintaelemszámot elérni s ha elegendő információval rendelkeznek a változókról.

A harmadik módszer a páros csoport-összehasonlításon alapul. A tanulmányban ismertetett vizsgálat esetében ez azt jelentette, hogy a programban részt vevőket olyan speciálisan kiválasztott nem résztvevőkkel hasonlították össze, akik a jövőbeli alkalmazhatóság szempontjából hasonló tulajdonságokkal rendelkeztek. A mintavételi keretül szolgáló adminisztratív nyilvántartások adattartalma természetesen korlátot jelent a kiválasztásnál, így a párosítás sohasem lehet tökéletes. Mindenesetre a páros változók gondos meghatározása csökkentheti a meg nem figyelt különbségeket is a programban részt vevők és a kontrollcsoport tagjai között. Az „alkalmazhatóság” egyébként nehezen mérhető tényezőjét proxy változóként a programhoz csatlakozás előtti munkanélküliségi idővel helyettesítették.

A tanulmány két olyan program hatékonyságát vizsgálja, amelyek 1988 és 1993 között a brit munkanélküliek elhelyezkedését támogató legfontosabb kormányzati intézkedést jelentették, s amelyekre csak az 1992–1993. években mintegy 750 millió angol fontot fordítottak. Az egyik (ET jelzésű) program hathónapos képzést nyújtott, amelynek elvégzésekor a résztvevők több mint fele képesítési igazolást is szerzett. Egy-egy kurzuson, amelyet többnyire munkáltatók szerveztek, 125 ezer olyan személy vett részt, akik már legalább fél éve voltak jogosultak munkanélküli segélyre. A kisebb méretű másik (EA jelzésű) program kurzusonként 25 ezer munkanélküli részére biztosított továbbképzési, főleg gyakorlati szervezési lehetőséget.

Az értékelés során két éven keresztül havi gyakorisággal kísérték figyelemmel a programban részt vevők nagy mintájának („kezelt” csoport) és a tartósan munkanélküliek hasonló méretű párosított mintájának („összehasonlító” csoport) helyzetét. A párosítás a nem, az életkor, a földrajzi (területi) körzet és

a korábbi foglalkoztatás hasonlóságán alapult. A területi közelség a munkaerő-piaci feltételek azonoságát biztosította. A korábbi foglalkoztatásra vonatkozóan a munkanélküliség kezdeti időpontját és időtartamát vették figyelembe, annak érdekében, hogy mind a „kezelt”, mind az „összehasonlító” csoport tagjainak munkanélkülisége azonos gazdasági ciklusra essék.

A két menetben végzett interjúk során havi részletességgel tárták fel az érintettek foglalkoztatási helyzetét, egyrészt a programok befejezése után, másrészt 1980. januártól a programhoz csatlakozás kezdetéig. A kiválasztás harmadik fázisában (1995 tavaszán) kérdőíves postai felmérést alkalmaztak adatkiegészítési céllal, ekkor azonban már nem történt további párosítás. Az értékelés megkezdése előtt kiszűrték azokat az eseteket, ahol a foglalkoztatásra vonatkozó adatok időrendileg hiányosak vagy elmentmondók voltak. Az értékelésre alkalmas mintaelemszám végső soron 941 volt a „kezelt” csoport, illetve 979 az „összehasonlító” csoport esetében.

Három kérdésre kerestek választ:

- a) kapott-e alkalmazást a munkanélküli a vizsgált két éves időszakban;
- b) milyen foglalkoztatási formában helyezkedett el (teljes munkaidős, illetve részmunkaidős munkavállaló, önálló vállalkozó);
- c) milyen keresetet ért el az új alkalmazásban.

A szerzők itt csak annak a vizsgálatrésznek az eredményeit ismertetik, hogy növelte-e a képzési programokban való részvétel a munkához jutás esélyeit. E főkérdésen túl magyarázó változóként szerepeltek a területi munkaerő-piaci feltételek, a képzettség, a korábbi munkavégzés, a nem, az életkor stb.

A programban való részvétel hatásait jelző mutatók egyértelműen számszerűsítik, hogy a munkához jutásnak jobb kvalifikáció elérésekor javul a valószínűsége, viszont a magasabb életkor lényegesen csökkenti az elhelyezkedési esélyeket. A nők könnyebben jutnak alkalmazáshoz, feltéve, hogy nincs 5 évnél fiatalabb gyermekük. Az egészségügyi problémák, vagy az etnikai kisebbséghez tartozás számottevő korlátot jelentenek a munkához jutás szempontjából. A járművezetői jogosítvány megszerzése viszont érzékelhetően javítja az alkalmazási esélyeket.

A két program hatékonyságának összevetése arra mutatott rá, hogy az ET-program jobb lehetőségeket teremtett a munkahelyhez jutásra, mint az EA-program, bár az utóbbinál is pozitív volt az összefüggés a hosszabb részvételi idő és az elhelyezkedési esélyek javulása között.

(Ism.: *Tűz Lászlóné*)

AZ ENSZ NÉPESSÉG-ELŐREJELZÉSÉNEK
1998. ÉVI REVÍZIÓJA

(The 1998. revision of the United Nations Population Projections.) – *Population and Development Review*. 1998. 4. sz. 891–895. p.

Az ENSZ Népesedési Főosztálya 1950-től kezdődően két évente közreadja népesség-előrejelzéseit. A legutóbbi jelentés szerint 1998 közepén a Föld népessége 5,9 milliárd fő volt, ami némileg alatta marad az előző népesség-előrejelzések várakozásainak. A népesség 80 százaléka a fejlődő, 20 százaléka a fejlett országokban élt.

Területileg tekintve a lakosság 61 százaléka élt Ázsia országaiban, az utóbbi két évtized alatt Afrika népessége (1998-ban 749 millió fő) megelőzte Európa népességét, Latin-Amerika és a Karibi térség népessége 504 millió, Észak-Amerika népessége 306 millió fő volt.

A népességszám növekedési üteme 1995 és 2000 között évi 1,33 százalék lesz, ami lényegesen alacsonyabb, mint az 1965 és 1970 között eddig tapasztalt legmagasabb, évi 2,04 százalékos emelkedés. A növekedési ütem a továbbiakban is mérséklődni fog, s az előrejelzés szerint 2045 és 2050 között már csak évi 0,34 százalék lesz, s a Föld népességszáma 2054-ben éri majd el a 9 milliárd főt.

A népesség növekedése összességében a fejlett országok népességcsökkenése és a fejlődő országok mérsékelt növekedésének eredőjéből fakad majd. A fejlett országok népessége 2020-ig növekszik, majd ezt követően folyamatosan csökken, s 2050-ben már nem éri el a jelenlegi szintet sem. Ekkorra több mint ötven országban népességcsökkenés fog bekövetkezni: ez lesz a helyzet az összes európai országban, Kínában és Japánban. Ezzel szemben a fej-

lődő országok népessége a jelenlegi 4,8 milliárd főről 7,8 milliárd főre emelkedik 2050-re.

A jelentés külön fejezetben tanulmányozza az AIDS hatását a népességfejlődésre. 29 afrikai, HIV-fertőzésben leginkább sújtott ország adatait tanulmányozva megállapítja, hogy a század végére ezen országokban a betegség jelenléte 7 évvel rövidíti meg a születéskor várható élettartamot, ami így ezekben az országokban 47 évre fog csökkenni. Ennél is jelentősebb mértékben csökken majd a születéskor várható élettartam azon kilenc afrikai országban, ahol a HIV-fertőzés prevalenciája 10 százalék fölött van. Ezekben az országokban a várható élettartam 10 évvel marad el a század végén egyébként várhatótól, s 2010-2015-re már 17 év lesz e különbség. A vizsgált országokban a születéskor várható élettartam csökkenése ellenére sem fog a népesség száma mérséklődni, sőt a magas termelékenység következtében a jövő század közepére előreláthatóan meg fog duplázódni.

A HIV-fertőzések egyes országokban csökkenthetik a várható élettartam értékeit, de összességében a Föld országaira az élettartam emelkedése és a termelékenység csökkenése lesz a jellemző. E kettő eredményeképpen a Föld népessége öregedni fog: csökken a gyermekkorúak és növekszik az időskorúak aránya. 2050-re a fejlett országokban kétszer annyi öregkorú fog élni, mint gyermekkorú, a fejlődő országok csoportjában is a népesség öregedése lesz a jellemző: 2050-re a 60 éves és idősebbek aránya a jelenlegi 8 százalékról 21 százalékra növekszik, míg a gyermekkorúak jelenlegi 33 százalékos aránya 20 százalékra csökken. Összességében 2050-ben már több időskorú fog élni a Föld országaiiban, mint gyermekkorú.

(Ism.: *Mészáros Árpád*)

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATSZEMLE

Allgemeines Statistisches Archiv

A NÉMET STATISZTIKAI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA

1998. ÉVI 3–4. SZÁM

Neuhäuser, M.: Kontraszt tesztek aszimptotikus relatív hatásossága.

Böker, F.: Asszociáció becslése 2x2-es kontingencia táblákban. Mit mér valójában a sok mérőszám?

Gusenleitner, M. – Winter-Ebmer, R. – Zweimüller, J.: A keresetek eloszlása Ausztriában, 1972–1991.

Schlitten, R.: Regressziós fák.

Hartung, J. – Knapp, G.: Rostos részecskék mérése.

Mittag, H. J. – Stemann, D. – Tewes, B.: EWMA-ábrák folyamatok varianciájának figyelésére.

Specht, K. – Gohout, W.: Volatilitás-elemzés bővített GARCH-moddellel.

Krug, W.: Néhány javaslat a tudományos és hivatalos statisztikusok közötti együttműködés javítására.

Hauser, R. – Wagner, G. G. – Zimmermann, K. F.: A sikeres kutatás követelményei az empirikus gazdaságtanban és az empirikusan megalapozott politikai tanácsadásban.

Lippe, P.: Makro nyugtalanság kiváltása mikro adatokkal.

Hahlen, J.: A statisztikai szolgálat mint a statisztikai infrastruktúra központi része.

Oltmanns, E.: A statisztikai infrastruktúra megújítása.

Schüler, K.: Mit vár a statisztikai szolgálat a gazdasági karok statisztikai tanfolyamaitól?

A FRANCIA STATISZTIKAI
ÉS GAZDASÁGKUTATÓ INTÉZET FOLYÓIRATA

1998. ÉVI 52. SZÁM

Jondeau, E. – Ricart, R.: Az időtartam-struktúrára vonatkozó várakozási hipotézis: bizonyíték a francia hosszú távú államkötvényekből.

Longin, F.: Kockázati érték: extrémális értékekre alapozott új módszer.

Rosenwald, F.: A CD-kamatokon kiadott összeg hatása.

Dalamagas, B.: A Laffer-görbe hipotézis érvényességének tesztelése.

Laskar, D.: Részleges monetáris együttműködés.

Giraud-Héraud, E. – Hammoudi, H. – Schiavina, A.: Vámunió és kereskedelmi egyezmény.

Villa, P.: Humántőke, tőkemobilitás és nemzetközi kereskedelem.

Belan, P.: Generációk közötti transferek: a kis nyitott gazdaság esete.

Schneider, J. L.: Az újraelosztási politikák átmenete és stabilitása.

Fairise, X.: Komparatív dinamika és intertemporális helyettesítés.

Zamiti, M.: Az optimális árfolyamkosár-összetétel általános lebegtetés mellett.

A FRANCIA GAZDASÁGI
ÉS PÉNZÜGYMINISZTERIUM ÉS A STATISZTIKAI
ÉS GAZDASÁGKUTATÓ INTÉZET FOLYÓIRATA

1998. ÉVI 6–7. SZÁM

Flipo, A. – Olier, L.: Kell-e támogatni az otthoni szolgáltatásokat?

Breuil-Genier, P.: Támogatás az eltartott idős állampolgároknak: a családok szerepe.

Mabile, S.: Profitmegosztás és bérek: kiegészítés vagy helyettesítés.

Ogden, P. E. – Hall, R.: Az egyedül élők mobilitása.

Galland, O. – Rouault, D.: Vezetővé válás 30 évesen: a társadalmi mobilitás longitudinális megközelítése.

Molinié, A. F.: Az ipari munkaerő hanyatlása és megújulása: kormegoszlási vizsgálat.

Chenu, A.: Cenzustól cenzusig, a fizikai és nem fizikai alkalmazottak foglalkozási kilátásai.

Richard, J-L.: Franciaországban élni, franciává és szavazóvá válni: a bevándorlók gyermekeinek integrálódása.

Courgeau, D. – Lelièvre, E. – Wolber, O.: Lakóhelyi mobilitási pályák rekonstruálása.

1998. ÉVI 8. SZÁM

Temam, D.: Húsz év után végre megfelelők a nemzeti számlák.

Rupprecht, F. – Tissot, B. – Chatel, F.: A német egészségügyi rendszer: viseljen minden szereplő több felelősséget a tevékenységéért.

Paillaud, S. – Eyssartier, D.: Párizs: egy dinamikus eszköz az adó és a társadalombiztosítási hozzájárulási rendszer értékeléséhez.

Bayet, A. – Marciaux, M.: Foglalkoztatási struktúrák összehasonlítása: nemzetközi áttekintés.

Piketty, T.: Foglalkoztatottság a szolgáltatásokban Franciaországban és az Egyesült Államokban: hosszú távú szerkezeti elemzés.

Gadrey, J. – Jany- Catrice, F.: Szektorális foglalkoztatottság és munkaerőpiacok: nemzetközi összehasonlítások.

A NEMZETKÖZI STATISZTIKAI INTÉZET
FOLYÓIRATA

1998. ÉVI 3. SZÁM

Dagum, E. B. – Cholette, P. A. – Chen, Z. G.: Idősorok jelkivonásának, összehasonlításának, inter- és extrapolációjának egységes szemlélete.

Watson, J. M.: A valószínűség és statisztika oktatói szakmai fejlődése: a technológia kora.

Seneta, E.: I.J. Bienaymé (1796–1878): kritikusság, egyenlőtlenség és nemzetközivé válás.

Tillé, Y.: Becslés adatfelvételekben feltételes bekerülési valószínűségek segítségével: homogén véletlen mintavétel.

Marriott, J. – Newbold, P.: ARIMA- és stacionárius ARMA-modellek bayesi összehasonlítása.

AZ AMERIKAI STATISZTIKAI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA

1998. ÉVI 444. SZÁM

Moore, D. S.: A statisztika a bölcsészettudományokban.

Cohen, J. – Nagin, D. – Wallstrom, G. – Wasserman, L.: A letartóztatási arányok hierarchikus bayesi elemzése.

Lee, S. J. – Zelen, M.: Időszakos vizsgálatok ütemezése betegség korai jelzésére: alkalmazások tüdőrákra.

Ibrahim, J. G. – Ryan, L. M. – Chen, M. H.: Történeti ellenőrzések segédváltozók finomítására, trend teszteknél, bináris adatokra.

Strawderman, R. L. – Wells, M. T.: Közeliítőleg egzaktt következtetés közös esélyhányados esetén különböző 2x2-es tábláknál.

Rotniczky, A. – Robins, J. M. – Scharfstein, D. O.: Szemiparaméteres regresszió ismételt kimenetekre nem elhanyagolható nemválaszolások esetén.

Maitra, R. – O'Sullivan, F.: Változékonyságbecslés pozitron emissziós tomográfiában és kapcsolódó általánosított dekonvolúciós modellekben.

Lloyd, C. J.: Simított OC-görbék használata diagnosztikai rendszerek összegzésére és a rendszerek összehasonlítására.

Hall, D. B. – Severini, T. A.: Kiterjesztett általánosított becslési egyenletek klaszterezett adatokra.

Chiou, J. M. – Müller, H. G.: Kvázi likelihood regresszió ismeretlen kapcsolattal és varianciafüggvényekkel.

Wu, C. O. – Chiang, C. T. – Hoover, D. R.: Aszimptotikus konfidencia-tartományok egy változó együtthatós modell kernel-simítására longitudinális adatokkal.

Staniswalis, J. G. – Lee, J. J.: Longitudinális adatok nem paraméteres regressziós elemzése.

Paul, S. R. – Banerjee, T.: Minden cellában többszörös esetszámokat tartalmazó adatok kétdimenziós elrendezésének elemzése.

Ye, K. Q.: Ortogonális oszlopú latin hiperkockák és alkalmazásuk számítógépes kísérletekben.

Wiens, D. P.: Minimax robusztus tervek és súlyok közelítőleg specifikált regressziós modellekre heteroszkedasztikus hibákkal.

Moreno, E. – Bertolino, F. – Racugno, W.: Belső korlátozó eljárás modell választásra és hipotézis tesztelésre.

Hardle, W. – Mammen, E. – Müller, M.: Paraméteres modell tesztelése szemiparaméteres modellel szemben általánosított lineáris modellekben.

Haas, P. J. – Stokes, L.: Osztályok számának becslése véges sokaságban.

Adak, S.: Nem stacionárius idősorok időfüggő spektrálanalízise.

Hardwick, J. – Page, C. – Stout, Q. F.: Szekvenciális döntés két kísérlet között a közös siker valószínűségének becslésére.

REVISTA ROMÂNĂ DE STATISTICĂ

A ROMÁN NEMZETI STATISZTIKAI BIZOTTSÁG
FOLYÓIRATA

1998. ÉVI 10. SZÁM

Nemzetközi szeminárium – A tudományos és a hivatalos statisztika közötti együttműködés.

Wagner, P. – Dumitrescu, I. – Stefanescu, D. E.: Beszélgetés a statisztika oktatásáról.

Zamfirescu, A. M.: Anyasági halálozás Romániában 1990 és 1997 között.

Begu, L. S.: Románia külső adósságának statisztikai elemzése az 1990 és 1996 közötti időszakra.

Tanase, F.: Makroökonómiai elmélet és politika, valamint a nemzeti számlák rendszere.

Boja, A.: Vizsgálat egy ország gazdasági fejlődési potenciáljának meghatározásáról a statisztikai regiszter alapján.

Marinescu, I.: A spektrálanalízis elméleti alapjairól.

1998. ÉVI 11. SZÁM

Ivan-Ungureanu, C.: GDP, a fő mutató az Európai Unióhoz való csatlakozáshoz.

Imbrea, G.: A sztrájk gazdasági mechanizmusa és megoldások számuk csökkentéséhez.

Begu, L. S. – Ravinca, C.: A vállalatok rentabilitásának ökonometriai elemzése.

Trica, M. E. – Apostol, M.: Románia felnőtt lakossága az 1992 és 1997 közötti időszakban.

Pivoda, D.: Az infláció hatása a fő gazdasági és pénzügyi mutatókra egy kereskedelmi vállalaton belül.

1998. ÉVI 12. SZÁM

Theiler, G. – Tövissi, L.: A kockázati koncepció alkalmazása a magánbiztosításokban.

Ruxandra, G.: Becslési módszerek és technikák.

Prisăcaru, C. – Postelnicu, M. – Botea, V.: A legfőbb kockázati tényezők a gyermekhalandóság alakulásában.

Mândricelu, C.: A nemzeti számlák lehetséges hatása a környezetstatisztikai rendszer fejlődésére.

Begu, L. S.: A tőzsdei jelenségek modellezése és statisztikai elemzése.

Tigănescu, E.: Makrogazdaságtan és makrogazdasági politikák.

Schweizerische Zeitschrift für
**Volkswirtschaft und
Statistik**

A SVÁJCI STATISZTIKAI ÉS KÖZGAZDASÁGI
TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

1998. ÉVI 3. SZÁM

Binswanger, H. C.: A természet szerepe a gazdaságelméletben: dogmatörténeti áttekintés.

Pearce, D. – Atkinson, G.: A fenntartható növekedés koncepciója: hasznosságának értékelése tíz évvel Burtland után.

Bovenberg, A. L.: Zöld adóreformok: következmények a jólétre és az elosztásra.

Barde, J. P.: Ökoadók az OECD-országokban: első mérleg.

Mohr, A.: Tartós fejlődés, környezetvédelem és gazdasági eszköz: kölcsönhatás Svájcban.

Kirchgassner, G. – Müller, U. – Savio, M.: Ökológiai adóreformok és kényszer-munkanélküliség: szimulációs eredmények Svájcra.

Schleinger, R. – Felder, S.: Hatékonyság és politikai érvényesíthetőség: A széndioxid-kibocsátásból származó bevételek felhasználása Svájcban.

Bretschger, L.: A világgazdaság tartós fejlődése: egy észak–dél szempont.

Schubert, R.: Tartósság-mutatók.

Bonomo, S. – Filippini, M. – Zweifel, P.: Új adatok a svájci háztartások áramigényéről.

Carlevaro, F. – Bertholet, J. L.: Áramfogyasztási indexek az épületek általános szolgáltatásai számára.

1998. ÉVI 4/1. SZÁM

Kucher, M. – Frey, B. S.: Háború és pénzpiac – Svájc második világháborús vész helyzetének gazdasági elemzése.

Ammann, M. – Zimmermann, H.: Portfolió biztosítás állandó index részvétellel.

Abul Naga, R. H.: Családi háttér, generációk közötti mobilitás és kereseti megoszlás: tapasztalatok az Egyesült Államokból.

Silber, J.: A fogyasztási kiadások egyenlőtlenségéről: Svájc esete.

Ollareaga, M.: Miért feltűnőbbek a kereskedelmi megállapodások az FDI jelenlétében?

1998. ÉVI 4/2. SZÁM

Estrella, A.: A tőkeszabályozás jövője: általános alapelvek és speciális javaslatok.

Shepherd-Walwyn, T.: Az előzetes állásfoglalás szerepe a jövőbeni tőkeszabályozásban: tanulságok a New York-i próbavizsgálatból.

Staub, M.: A kamatlábak lejárat szerkezete és a svájci regionális bankkrízis.

Sheldon, G. – Maurer, M.: Bankközi kölcsön és rendszerkockázat: empirikus elemzés Svájcra.

1999. ÉVI 1. SZÁM

Thalmann, P.: Melyik a megfelelő adminisztrációs szint a hazai tulajdon ösztönzésére?

Rime, B.: A konkurencia erősségének mérése a svájci bankrendszerben.

Tobler, J.: Kétlépcsős eljárás a kamatgörbe becslésére.

Kleinewefers Lehner, A.: Az infláció és az infláció változékonysága, valamint a relatív árak változékonysága Svájcban.

Ahrens, R.: Prediktor tényezők az Egyesült Államok recessziójának vizsgálatánál: egy rezsim-váltó megközelítés.

Statistical Papers

NEMZETKÖZI ELMÉLETI ÉS ALKALMAZOTT
STATISZTIKAI FOLYÓIRAT

1999. ÉVI 1. SZÁM

Cubeddu, C. – Targhetta, M. L.: Mintaátlag-függvények varianciája jackknife becslőfüggvények kvadratikussá közelítésével.

Kössler, W.: Rangpróbák kétmintás skála feladatnál ismeretlen és nem egyenlő középértékek esetén.

Mosler, K. – Philipson, T.: Specifikációelemzés kevert hazard-modellben és a túlélési függvény egy tesztje.

Liu, S. – Neudecker, H.: Egy preteszt becslőfüggvény kockázati teljesítménye normális varianciára lineáris veszteségfüggvény alatt értelmezett Stein-féle variancia-becslés esetén.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK
MATEMATIKAI STATISZTIKAI INTÉZETÉNEK
FOLYÓIRATA

1998. ÉVI 3. SZÁM

Korn, E. L. – Baumrind, S.: Klinikai preferenciák és az okozati kezelési különbségek becslése.

Kenward, M. G. – Baumrind, S.: Likelihood-alapú hagyományos következtetés véletlen hiányzó adatoknál.

Dempster, A. P.: Logisztikus statisztika I. Modellek és modellezés.

Gleser, L. J.: A mérési bizonytalanság becslése.

statistika

EKONÓMICKO - STATISTICKÝ ČASOPIS

A CSEH STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA

1998. ÉVI 12. SZÁM

Mrázek, J.: Az Európai Összehasonlítási Program.

Lindner, A.: Az OECD által használt mezőgazdasági statisztikák és az átmeneti országokban nyert tapasztalatok.

1999. ÉVI 1. SZÁM

Outrata, E.: Prioritások: a minőség és az EU-standard kidolgozása.

Závodsky, P.: A Cseh Köztársaság független állami statisztikai szolgálatának 80 éve.

Salajova, L.: 80 éve fogadták el az első csehszlovák statisztikai törvényt.

Jilek, J.: Minőség az állami statisztikai szolgálatban.

Drápal, S.: Az 1999-es adatgyűjtési program.

Dubsky, S.: A gazdasági és társadalmi trendek válogatott mutatói a Cseh Köztársaság területén. (I.)

1999. ÉVI 2. SZÁM

Holy, D.: A férfi- és női bérek diszparitásának elemzése az alkalmazotti bérek reprezentatív felvétele alapján.

Slégrova, H.: A vállalkozások besorolásának alapelvei.

Kozák, J.: Nem ekvidisztans idősorok grafikus ábrázolásának lehetőségeiről.

Dubsky, S.: A gazdasági és társadalmi trendek válogatott mutatói a Cseh Köztársaság területén. (II.)

1999. ÉVI 3. SZÁM

Jilek, J.: A rejtett gazdaság becslése, kulcs a gazdasági és társadalomstatisztika minőségéhez.

Ondrus, V.: Árnyékgazdaság és a Cseh Köztársaság nemzeti számlái.

Statistische
NachrichtenAZ OSZTRÁK KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

1998. ÉVI 12. SZÁM

Demográfiai trendek, 1997.

Foglalkoztatottság 1997-ben.

Telework, 1997. szeptemberi mikrocenzus.

Második foglalkoztatottság, 1997. márciusi mikrocenzus.

Keresetstruktúra-felvétel, 1996.

Az EC-szabályozás megvalósítása.

Fogyasztói árindex, 1998.

A gazdasági szerkezet 1997-es környezetvédelmi adatai legalább 10 000 lakosú településekre.

Az öntözés termelése, 1997.

Szántóföldi terméseredmények, 1998.

Az osztrák vállalatok közötti áruszállítása, 1995 és 1996.

1999. ÉVI 1. SZÁM

A 2001-es népszámlálás előkészületeinek helyzete.
Külföldi háztartások lakáshelyzete.
Hulladékkezelés a nagyobb városokban, 1997.
A települések energiafogyasztása, 1997.
Idegenforgalom az 1998-as nyári szezonban.
A régiók hozzájárulása a GDP-hez.

1999. ÉVI 2. SZÁM

Tanácsi döntés az Európai Közösség Statisztikai Programjáról, 1998–2002.

Ausztria 60 éves és idősebb lakossága, 1869–2050.
Az Európai Közösség munkaerő-felvétele – nemzetközi adatok, 1997.

Egyeztetett minimális kereseti index, 1998.
Az ipar környezetvédelmi kiadásai, 1995 és 1996.
Ökoágazatok Ausztriában, 1996 és 1997.
A szövetségi államigazgatás energiafogyasztása.
Idegenforgalom, 1998.

1999. ÉVI 3. SZÁM

Vándorlások, 1997.

A lakosság társadalmi–gazdasági csoportjai, 1994, 1995.
Másik munkahely keresése (1997-es munkaerő-felvétel).
Az alkalmazottak személyi és háztartási jövedelme, 1997.

Fogyasztói árindex, 1998.
Idegenforgalom, 1998.
Forgalmi adó statisztikák, 1995.

Az Ausztria által vezetett közép-európai csoport a módosított ECP-ben.

AZ OROSZ ÁLLAMI STATISZTIKAI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

1998. ÉVI 11. SZÁM

Masakov, V.: Regionális társadalmi–gazdasági aszimmetria: módszerek, becslések és mérési módszerek.

Ryvkina, R – Gokhberg, L.: Oroszország tudományos potenciálja a statisztikák tükrében.

Trejjer, V.: Célkitűzések és fő kutatási tendenciák a statisztika területén.

Popovskaja, E. – Cepina, L.: Gazdasági tevékenységi felvételek az iparban.

Potjavina, N. – Fadeeva, A.: Külföldi befektetés az orosz gazdaságban 1998. első félévében.

Chugunova, G.: Állóke-befektetés a természetes monopóliumok területén.

Popov, A.: Regisztrált munkanélküliség 1992 és 1997 között: nők és férfiak összehasonlítása.

Ershov, Ju.: Az orosz Goskomstat által jóváhagyott termelési volumenindex-számítási módszerekről.

Panitevszkaja, V.: Egységes bizonylatok kidolgozásának és használatának gyakorlata.

Vlasenko, L.: A mezőgazdasági termelés elszámolásának megbízhatósági problémái a rejtett gazdaságban.

A LENGYEL STATISZTIKAI FŐHIVATAL FOLYÓIRATA

1998. ÉVI 10. SZÁM

Witkowski, J.: A munkaerő-kereslet megfigyelése: a lengyel tapasztalat.

Matenko, K. – Goraj, L. – Kulis, M.: A farmok információs rendszere.

Perek-Bialas, J. – Topinska, I.: Szegénység a nyugdíjasok és életjáradékosok körében Lengyelországban.

Latuch, M.: Bevándorlási dilemmák.

Narkewicz, J.: Regionális különbségek a lengyel társadalmi és gazdasági fejlődésben.

Kuroпка, I.: A lakosság várható élettartama Sziléziában.

Wirtschaft und Statistik

A NÉMET SZÖVETSÉGI STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA

1998. ÉVI 11. SZÁM

A kereseti struktúra összehasonlítása Francia- és Németország között.

A társadalmi–gazdasági paneladatok hozzáigazítása az európai háztartási panelhez.

Speciális munkaidőben dolgozó személyek.

Lakótelkek eladási értéke, 1997.

Megtakarítás építési célokra, 1997.

Egészségügyi kiadások, 1996.

A hivatalos statisztika privatizálása?

1998. ÉVI 12. SZÁM

A szezonális kiigazítás és komponensfelbontás új módszereinek empirikus összehasonlítása.

A német halálozás európai összehasonlításban.

Népességalakulás, 1997.

18–24 évesek közötti balesetei, 1997.

Német külkereskedelem a balti országokkal.

Az oktatói állomány struktúrája és alakulása.

Árak, 1998.

1999. ÉVI 1. SZÁM

GDP, 1998.

Különböző szezonális kiigazítási módszerek az Európai Unió statisztikai hivatalaiban.

Munkaerő-részvétel családi összefüggésben és válogatott befolyásolási tényezők.

Válások, 1997.

Háztartások felszereltsége tartós fogyasztási cikkekkel.

Ármozgások 1998-ban.